

ЖУРНАЛ ЗАРЕГИСТРИРОВАН
В МИНИСТЕРСТВЕ
ИНФОРМАЦИИ РК
СВИДЕТЕЛЬСТВО О РЕГИСТРАЦИИ
№ 4482-Ж ОТ 1 ДЕКАБРЯ 2003 Г.

№2 (91), апрель 2021 год

СОБСТВЕННИК: ГККП “Областной центр
детско-юношеского туризма и экологии управления
образования акимата ЗКО”

Издаётся при поддержке Областного управления
образования акимата ЗКО.
Выходит 6 раз в год

Основатель журнала - **Фомин В.П.** академик
МАДЮТиК, кандидат педагогических наук

Шеф-редактор – **Беккалиев Г.И.**
Редакционный совет:
Председатель совета - **Мынбаева А.А.** -
руководитель Западно-Казахстанского областного
управления образования

Члены совета:
Жумаев М.С. - заслуженный мастер спорта РК по
альпинизму
Смирнов Д.В. - президент Международной
академии детско - юношеского туризма им. А.А.
Остапца - Свешникова, д.п.н.
Мазбаев О.Б. – академик МАДЮТиК,
доктор географических наук
Никитинский Е.С. - профессор, доктор
педагогических наук
Абдулхаиров А.З. - доцент, кандидат
педагогических наук
Шаяхметов А.Г. – академик МАДЮТиК

Редакционная коллегия:
Усагалиева Г.З. - заместитель директора
ОЦДЮТиЭ по учебно-методической работе
Адилова А.Б. - заместитель директора ОЦДЮТиЭ
по учебно-воспитательной работе
Неталиева К.Е. – заведующая отделом туризма
ОЦДЮТиЭ, действительный член МАДЮТиК
Альмуханова Р.С. - заведующая отделом
краеведения ОЦДЮТиЭ
Гатауов Н.Х. – заведующий отделом экологического
туризма ОЦДЮТиЭ
Нурманов Р.Е. – заведующий отделом спортивного
ориентирования ОЦДЮТиЭ
Мазуренко В.В. - заведующий отделом спорта и
физического культуры ОЦДЮТиЭ

Над номером работали:
Кайрлиева К.Ж. – главный редактор
Жұматай Е.К. - дизайн, верстка
Карина Ж.М. - корректор, перевод

Мнение редакции журнала может не совпадать
с мнением авторов публикаций. Рукописи не
рецензируются и не возвращаются.

Подписной индекс - 75184
Для предприятий и организаций - 25184
Адрес редакции:
090004 Республика Казахстан, г. Уральск,
ул. Исатай батыра, 71\1
Тел. (7112) 52-59-42, 52-58-91
e-mail: evrasia_centre@mail.ru
www: turizmzko.kz

Формат 214x280 мм, печать офсет. Тираж 500 экз
Отпечатано в ТОО “Жарқын Ко”, г. Нур Султан

ӨЗЕКТІ - АКТУАЛЬНО

Усагалиева Г.З. «Табиғат – ең шебер тәрбиеші».....	2
Сұлтаниязова И.Т. Жас туристер бекетіне 5 жыл!	4
Мұғалұлы Жұмақай Шежірелі мекенім – Құрманғазым!	8
Буревская Г.С. Подготовка специалистов - требование времени	10
ӨЛКЕТАНУ-КРАЕВЕДЕНИЕ	
Айдарбекова А.Б. Заманауи мәдени және ақпараттық кеңістіктегі виртуалды музей	12
Темешова Н.Р. «Абай – дана, Абай-дара қазақта»	18
Фазылова М., Жәрдемғалиева Ә. «Жайықтың кербез қызы еді, атанды қазақтың «Жібегі»	21
Махмутова Д.А. Өз өлкенді тану – рухани жаңғырудың даңғылы	26
Ганненко А. Г. Первая женщина - трактористка Советского Союза на земле Будёновской	27
ТУРИЗМ	
Мамин А.Н. Друзья уходят, кем их заменить?	30
ЭКОЛОГИЯ	
Утегалиев Е.С. , Бериккалиева А.С. Миргород корықшасы және оның жануарлар дүниесі	32
Тапалов Э.У. Көшім өзенінің қазіргі таңдағы ахуалы	35
ӘДІСНАМА - МЕТОДОЛОГИЯ	
Ерзаков Н.Е Модель социальной адаптации детей и подростков средствами ТКД	37
Кравцова И.Д. Организация научного общества учащихся В образовательном учреждении	41
СПОРТТЫҚ БАҒДАРЛАУ - СПОРТИВНОЕ ОРИЕНТИРОВАНИЕ	
Абдрахманова Б.Т. План – конспект открытого занятия по теме «Чтение карты»	44
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА	
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА	
Долотова Ю.В. В гости к лесовичку	47
Дюсенева Д.Г. Интегрированное ОУД по математике в разновозрастной группе: «Волшебница-зима»	51
Францева С.П. Конспект организованной учебной деятельности	53
Адайәлі М.Ғ. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға арнайы білім беру ерекшеліктері	56
Шәмші Ғ.И. Балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру	58
Кажгалиева Р.Н. «Снег и его свойства»	60
Ушенин Е.С., Сарсенғалиев Ф.С. «Семейный досуг зимой»	62
ТУРИСТТІК ЖАҢАЛЫҚТАР - ТУРИСТСКИЕ ВЕСТИ	
Республикалық В.М.Чепельді еске алуға арналған жасанды рельефте туристік көпсайыстан жарысы	64

Усағалиева Г.З.
ОБЖТЖЭО директорының
ОӘІ жөніндегі орынбасары,
Орал қаласы, БҚО

Аннотация

В статье рассказывается, что основоположник детского туризма в Приуралье Виктор Павлович Фомин с самого детства являлся любителем природы. Приведен пример работы с детьми в тяжелые времена 80-90 гг. Работая не покладая рук, показывал пример в туристско-краеведческой, экологической работе в детском туризме. На сегодняшний день эта практика изучается и по сей день.

Кілт сөздер: балалар туризмі, табиғат жанашыры, экологиялық қызмет, тәжірибе, негізін қалаған, В.П.Фомин, зерттеу жұмысы, туристік іс-шаралар.

Балалық шақ. Ол әр адамның ойында әр түрлі әсерімен есте қалады. Балалық шағы Ресейдің сонау Тамбов облысындағы Сулак деген ауылында өткен В.П. Фомин: - Ауылға ең бірінші келген трактор бүкіл балаларға үлкен қуаныш сыйлаған еді. Ала таңнан кешке дейін сол жалғыз трактордың шаңымен жарыса жүгіретінбіз, – деп еске алатын. Ал Қазақстанға ата-анасы қоныс аударып келген, өзі Орал педагогикалық институтын бітіріп, осы өңірге жұмысқа қалады. Оның өмірінің бар мәнісі осы жермен байланысты болғандықтан, ешқайда да қоныс аудару ойында болған емес еді. Бәрімізде балалық шақтың әлемінен өттік емес пе? Бұрындары мектепте оқушыларды патриоттық сезімде тәрбиелейтін октябрыя, пионер, комсомол ұйымдары болды. Әр түрлі қызықты үйірмелер ұйымдастырылып, оқушылардың тіпті бос уақыттары болмайтын 90-шы жылдардың жасөспірімдері мұндай ұйымдардың ешқайсысын көрмегендіктен заман ағымына орай нарық заңына бейімделіп өсті. Кей балалар ғана көше кезіп, бос жүріске салынды. Оларға тәлім-тәрбиелік, үлгі-өнеге үйретер ұйымдар болмады. Қазір қаламызда компьютер клубтарымен қоса, гаджет, әлеуметтік желідегі түрлі ойындар мен ақпараттар жетерлік, балалардың көпшілігі сабақтан тыс уақытын сонда өткізеді. Әлеуметтік желідегі ойындардың жас жеткіншектердің психологиясына кері әсері тигізетіні жайында аз айтылып жүрген жоқ. Оған тек ақшасы бар бала ғана кіре алады, ал қалтасында көк тиыны жоқ бала көше кезбей қайда болады!?. Балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығы жас өрендерге табиғатпен сырласуға саяхатқа алып шығып, олардың бойында туған жерге деген сүйіспеншілік сезімін оятуға баулиды. Республикадағы көпшілік орталықтар

«Табиғат – ең шебер тәрбиеші»

(Балалар туризмнің сара жолын салған педагог В.П.Фоминнің туылғанына 64 жыл толуына орай естелік)

жабылып қалғанда, біздің қаламызда оның сақталып қалғанының өзі осы жеткіншектер үшін жасалынған үлкен қамқорлық еді. «Артында мал қалғанша, тал қалсын», «Бір ағаш кессең, он шыбық отырғыз», «Туған жеріңнің тасын да, құмын да қастерле» деп жасөспірімдерді табиғат аясында тәрбиеледі В.П.Фомин. Орталық 1960 жылы қалалық пионер үйінің жанынан туристік станция болып құрылды.

Бүгінде орталықта 60-тан астам үйірмеге 600-ден аса оқушы тартылған. 2002 жылы Қаратөбе, Шыңғырлау аудандарында станциялар ашылса, 2003 жылы Бәйтерек, Бөрлі, Сырым, Теректі, Ақжайық аудандарында осындай орталықтар ашылу көзделді. Үлкен ұжымдық жұмыстың қолдауымен Батыс өңірінің барлық аудандарында балалар туризмі орталықтары ашылған болатын. Біздің өңір шөбі құнарлы, шұрайлы, көк майсалы, орман тоғайлы жерлері көп. Орал қаласының өзі үш өзеннің ортасында орналасқан көне қала. 2001 жылы Ақсуаттан 9 шақырымдай Төлеңгіт деген жерде Орда, Жәнібек, Тасқала, Теректі аудандары оқушыларынан жа-сақталған экспедицияны Мақсат Мырзағалиев бастап барған еді. «Жасыл желек жамылған, көкорай шалғын, табиғаты сұлу, керемет жер еді. 2004 жылы да сол жерге экспедицияны қайта бастап апарсақ, ол жерді әскери жаттығуға пайдалануға беріпті. Снарядтың ұшқындарынан өртенген теректерді, ойдым-ойдым бүлінген жерлерді көргендегі жан толғанысымды айтып жеткізу қиын. Кейіннен анықтағанымда, ол жерді әскери полигонға беруді жергілікті әкімшілік өзі шешкен екен. Кейде осы табиғаттың сұлулығына өзіміз кесепат әкелетінімізге өкінемін» - деп еске алып еді Виктор Павлович. Біздер балаларды туған жерді қадірлеуге, қастерлеуге тәрбиелейміз. Ал, әлгіндей қатыгездікті де өзіміз жасап жатамыз. Балаларды далаға алып шыққанда оларға қандай шөптің қай емге пайдалы екенін, тіпті жалаң аяқ жүргеннің өзіндік емдік қасиеті барлығын түсіндіреміз. Жайық бойы құтты қоныс, демалысқа да қолайлы. Жаздың күні көпшілік өзен-көл жағасына демалуға барады. Өздерінің соңдарынан шөлмек, қалбыр, қағаз қалдықтарын тастап кетіп жатады, кейде жаққан алауларын да сөндірмей ұмыт қалдырады. Осындайdan барып дала өрттері пайда болады.

Өлкемізде құпиясы ашылмаған жерлер әлі көп. Орда тарихы, Қаратөбенің құмдары, Тасқаланың Ешкітауы, басқа да қорымдар зерттеулерді қажет етеді. Қаладағы туристік фирмаларда қызмет

істейтіндер – осы мекемеде тәрбиеленгендер. Бірақ ол туристік фирмалар сауда-саттықпен айналысушыларды тасымалдаумен шектеліп тұрған жәйі бар. В.Фоминнің туризм бағытында ұйымдастыруымен өткен «Қарлығаш», «Алтын дала», облыстық туриздалар жас жеткіншектерді әр қырынан танытуда. Дәстүрге айналған «Жайық толқыны» фестивалі – талантты жасөспірімдердің өнеріне жолашар бірден-бір мүмкіндік. «Жайық - Урал» туристік-экологиялық экспедициясы Елек пен Атырауға дейін 25 жыл бойы ұйымдастырылып, өткізіліп келді. Бұл экспедицияға ауыл-аудандарда туған жерінің табиғатын зерттеумен айналысып жүрген жас жеткіншектер қатысып келеді. Жалпы табиғат аясында көп жүрген баланың танымдық аясы да кең болатыны, ұсақ-түйек ауруларға мойынсұнбайтыны әуел бастан белгілі. Қыстың қақаған аязы, жаздың шыжыған ыстығы болсын, жасөспірімдерді табиғат аясында шынықтырудан орталық мамандары шаршамайды. Жастар - біздің болашағымыз. Бүгінгі тәрбиелі ұрпақ – қоғамымыздың ертеңгі саналы азаматы. «Мен табиғаттан өткен тәрбиешіні көрген емеспін» деген А.Макаренконың жалынды сөзін қайталай беретін В.П.Фоминнің жасөспірімдерді тәрбиелеудегі алдына қойған мақсаты ұшан теңіз болды. «Евразия» туристік-сауықтыру кешенін «Артекке» айналдыру басты мақсаты болып еді. Суының құрамы жағынан теңізбен тепе-тең келетін Шалқар көлінде де туризмді өркендетуге мол мүмкіндік бар екендігін, сол жерде жастар лагерін ашуды жоспарлаған еді. В.Фомин табиғатқа жаны жақын еді. Әр кез достарын, әріптестерін, оқушыларды табиғат жанашыры болуға шақыратын. Ми даланың құрғақшылықпен құрып бара жатқандығын тоқтату үшін, арнайы талды өзен -көл жағалауына жаппай отырғызуды қолға алды. Сондай-ақ, қоқыстарды сорттау бойынша әдісті ұсынды. Бұл әдіске МАФ жобасын ұйымдастырды. Қалдық материалдардан абаттандыру жұмысын қолға алуды үйретті. Қазіргі таңда қоқыс жәшіктерін орналастыруда осы әдіс қолданылып келеді. Күзгі жапырақтарды жинауда, оны далаға төкпей, өз жерінде биогомус әдісі арқылы жұлдызқұрттармен топырақ шіріндісіне айналдыруды ұсынды. Ол әдіс орталықта жүзеге асты. Әр барған жерінде міндетті түрде сол жердің өсімдігін, ағашын, гүлінің тұқымын алып келеді және оны әріптестеріне де солай жасауды үйретті. Өкелінген тұқымды жылжыдайда питомник арқылы өсіріп, орталық ауласына отырғызып, эксперимент жасады.

Бұл ол кісінің өз таңдаған мамандығын өте жақсы көргендігі деп білеміз. Сонымен бірге, басшылық қызметінде облыс аудандарында туризм орталықтарының ашылуына мұрындық болуы, олардың материалдық-техникалық базалармен қамтамасыз етілуі. Туристік базалар мен скалодром (жасанды тау жартасының құрылысын) қолға алуы өз біліктілігін көрсеткендігі. Олимпиаданың спорт түріне енген спорттық бағдарлауды халықаралық деңгейге дейін дамытуда өз үлесін қосты. Орталыққа SportIdent құрылғысын алды. Оқушылардың күндіз-түні жаттығуына мүмкіндік туғызды. Орталықтың 55 жылдық іс-тәжірибесін үкімет үйінде қорғап, республика көлемінде таралуына ұйтқы болды. Ұжымды басқара отырып, әр маманның жеке дамуына бағыт-бағдар беріп отырды.

В.П.Фомин ұжым есінде новатор, тәлімгер, талап

қоя білетін басшы ретінде мәңгі сақталады деп ойлаймын. Көзі тірісінде өзі А.А.Остапец-Свешниковтың құрметіне педагогикалық оқуды ұйымдастырып еді. Енді міне, бүгінде орталық кітапханашысы Гүлжан Құспанованың ұйымдастыруымен 2021 жылдың 12 сәуір күні 64 жыл толуына орай, еске алуға арналған «Ұрпаққа өмірі өнеге, еңбегі үлгі болған ұстаз!» педагогикалық оқуын өзіне арнап өткізді. Туристік-өлкетану бағытында В.П. Фоминнің еңбектеріне байланысты баяндамалар оқылып, «Еңбегі үлгі болған педагог» тақырыбында кітап көрме ұйымдастырылып шолу жасалды.

Сондай-ақ, 33 жыл өмірін балалар туризміне арнаған педагогика ғылымдарының кандидаты, Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризмі және өлкетану академиясының академигі болған педагогты республика көлемінде Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризмі және өлкетану академиясының қазақстандық филиалының ұйымдастыруымен онлайн кездесу конференциясы да өткізілді. Өзімен қызметтес болған әріптестері Е.И.Тарасенко, А.Г.Шаяхметов, Г.М.Шаяхметова, Л.А.Вольф, С.Ө.Өмірбаева, М.К.Абенон, А.В.Бобрусов, Г.А.Терехова, Н.С.Кукашев ол адам туралы естеліктермен бөлісті. Орталық директоры Ғ.Бекқалиев алғы сөз сөйлеп, бүгінгі жұмыстың тіршілігімен таныстырды. Орталық ауласына педагогқа арнап, бюст қойылатыны хабарланды. Еңбегі туристік-өлкетану, экологиялық бағытта қызмет жасап жатқан педагогтарға үлгі болған, ұсынған әдіс-тәсілін облыс педагогтары қолданылып жүр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. В.П. Фомин «Облыс туризмінің бағы жана ма?» // Орал өңірі газеті 1999ж.
2. В.Фомин, Г.Лавушкина «Туризм – тәрбие тетігі» // Орал өңірі. 2001ж.
3. В.Фомин, Г.Невзоров «Туристік-өлкетану экспедициясы – оқушылардың экологиялық тәрбиесінің бір түрі» оқу-әдістемелік құрал//2002ж.
4. В.Фомин. Өмірдерек.// Батыс Қазақстан облысы: энциклопедия//2002ж.
5. Т.Шабаренина «И этот миг называется «Жизнь»: интервью В.Фоминим//Пульс города. 2002г.
6. Н.Горохова «Об В.Фомине. С любовью к малой Родине»//Приуралье. 2007г.
7. В.Фомин: Патриотизм воспитывается с детства// Приуралье. 2011г.
8. В.Фомин: Патриотизм начинается с познания родного края!!! «Соқпақ-Тропинка» журналы. 2012 ж.
9. В.Фомин: Отаншылдық – тәрбие өзері.// Егемен Қазақстан. 2013ж.

Сұлтаниязова И.Т.
Жас туристер бекетінің
директордың ОӘІ
жөніндегі орынбасары,
Құрманғазы ауд., Атырау облысы

Андатпа

Мақалада Атырау облысы Құрманғазы аудандық жас туристік бекетінің 5 жылғы жасалған жұмысы, жеткен жетістіктері мен алға қойылған мақсаттары беріледі. Мақала балалар мен жасөспірімдердің туристік-өлкетану қызметімен жаңадан айналысатын мекемелерге пайдалы.

Ілмек сөздер: Құрманғазы жас туристер бекеті, Құрманғазы ауданының даңқты адамдары, туристік жорықтар, «Мектеп туризмі» байқауы

Қазақстан Республикасында балалар - жасөспірімдер туризмін дамытудың 2015-2018 жылдарға арналған тұжырымдамасына орай облыс және аудан әкімдігінің қолдауымен, балалар және жасөспірімдер туризмін дамытудың және туристік мәдениетке тәрбиелеудің негізгі факторы ретінде Құрманғазы ауданында «Атырау облысы, Құрманғазы аудандық білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Құрманғазы аудандық жас туристер бекеті» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны 2016 жылдың 5 қазан күні ашылды.

Атырау облысы Құрманғазы ауданының әкімінің 13 наурыз 2017 жылғы қаулысымен «Атырау облысы Құрманғазы аудандық білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Құрманғазы аудандық жас туристер бекеті» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорынды қайта құру жолымен, «Атырау облысы Құрманғазы аудандық білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Құрманғазы аудандық жас туристер бекеті» коммуналдық мемлекеттік мекемесі (келесіде – Жас туристер бекеті) етіп құрылды. Құрманғазы аудандық жас туристер бекетінің алғашқы директоры болып жоғары санатты, 31 жыл білім саласында еңбек еткен ұстаз - Утегенов Алмажи Тағанхожаевич сайланды.

«Кеңес үкіметі тарағаннан соң бұрынғы қалыпты білім беру саласы да тарай бастады. Көптеген білім мекемелері жабылып, сол кезде істеп тұрған қосымша білім орталықтары, әртүрлі үйірмелер қысқара бастады. Сол тоқырауға ұшыраған саланың бірі - осы туристік өлкетану

Жас туристер бекетіне 5 жыл!

жұмыстары еді. Кезінде Атырау қаласында (бұрынғы Гурьев) балаларға арналған туристік станция жұмыс жасап тұрған. Әр аудандарда туристік жарыстар, бір күндік жорықтар өтіп тұрған. Аудандық өлкетанушы Жұмақай Гумаровтың айтуы бойынша, 1960 жылдары ауданымызда көп күндік жорықтар да болған. Ауданымызға белгілі өлкетанушы-этнограф мамандар Мақсот Жолжанов, Зариф Бектенов, Ғизат Ахметов т.б өлкетану мамандарының жұмыстарын естіп, көріп те қалдық, -деп еске алады Алмажи Тағанхожаевич, - 1989 жылы жұмысқа жас маман болып келгенде мектептерде туристік жарыстар өтіп, оқушылар бір күндік жорықтарға шығып жүрді. Сол дәстүрлі жарыстар қазіргі кезге дейін сақталып келеді. 2002, 2012 ж.ж Орал қаласында курстарға қатынасып, сол өңірдің турист майталманы, сол кездегі Орал облысының жас туристер орталығының директоры Фомин Виктор Павловичпен таныстым, ол кісі туристік-өлкетану жұмыстарының қыр-сырымен бөлісіп, жақсы тәжірибелерін үйретті. Сол кезде-ақ Виктор Павлович аудандарында туристік-өлкетану орталықтарын ашу керектігін айтып, өзінің ақыл-кеңестерін аямайтын. Осы орайда облыс білім беру бөлімінің қосымша білім беру бағыты бойынша жетекші маманы Хайрлиева Алмагуль Баховнаның да еңбегін айта кеткен жөн, аудан басшыларына, білім беру бөлімінен туризмді қолдау жөнінде

ұсыныстарын жіберіп, осы жұмыстарға ұйытқы бола білді. Сол істердің нәтижесі болу керек 2016 жылы август айында сол кездегі аудандық білім беру бөлімінің меңгерушісі Марат Гилаев пен әкім Бибоз Шаяхметовтің қолдауымен ауданымызда, облысымызда алғаш болып Жас туристер станциясы ашылды»

Мекеме күні бүгінге дейін «Спорттық туризм», «Өлкетану», «Экология» бағыттары бойынша жұмыс жасап келеді. Директордың әдістемелік жұмыстары жөніндегі орынбасары Султанияева Индира Талгатқызы, «Спорттық туризм» бөлім меңгерушісі Атаев Адильбек Нурланұлы, «Өлкетану» бөлім меңгерушісі Гилаев Алтай Мағзамұлы, «Экология» бөлімінің меңгеруші, Тлеугалиев Дамир Абатұлы бөлім меңгерушісі болып тағайындалды. Мекемеде 4 кіші қызметкер (есепші А.Салимова, хатшы Т.Утегенова, тазалықшы А.Нурхалиева, шаруашылық меңгерушісі А.Ажгулова) бар.

Құрманғазы ауданының жері әдемі. Жүздеген гектар таза табиғат, тамаша қырлы, нулы, көлді жерлеріміз де бар, мыңдаған құстар ауданымыздың сәнін келтіргендей. Көл арналарындағы балыққа сүйсінбейтін адам жоқ. Бірақ бұл жер тек табиғатқа ғана бай емес. Құрманғазы ауданы шежіреге бай, Атырау облысындағы үлкен аудандардың бірі. Ауданымызға белгілі батырларымыз, ақын жырауларымыз, әнші бишілеріміз, атақты спортшыларымыз жеткілікті десе де болғандай. Құрманғазы ауданын елімізге танытып, даңқын асырған әйгілі, атақты адамдарымыз да жеткілікті. Олар: күйші және өте талантты домбырашы, ҚР Өнұранының авторы, ақын және жазушы, қоғам қайраткері - Жұмекен Нәжімеденов, 1895 жылы қазақ-орыс мектебін салған ағартушы-ғалым, этнограф, күйші Мақаш-билеуші, алғашқы қазақ-ғылым кандидаты, 19 ғасырдың соңында Санкт-Петербург

университетін бітірген, Ресей империясының М е м л е к е т т і к Думасының 1 және 2 депутаты, Алаш үкіметінің негізін қалаушы және жетекші басшыларының бірі болған Бақтыгерей Құлманов, Қазан университетінің заң факультетін үздік бітірді. Большевиктермен, оның ішінде Ленинмен дауда болған адам Қазақстанға біртектес аумақтарды дәлелдеді және қайтарды. Алаш Үкіметінің Мемлекеттік Қайраткері Уәлитхан Танаше, Мақаштың ұлы, Қазан университетінің заң факультетін үздік бітірген, Бірінші Әділет министрі, Бірінші Бас прокурор, ҚазАССР Жоғарғы Сотының бірінші төрағасы Шафхат Бекмұхамедов, 1938-1943 жылдары Қазақстанның балық өнеркәсібінің бірінші министрі, Каспий, Арал және Балқаш флотының негізін қалаушы Шайхы Әбішев, Ұлы Отан соғысының батыры, алғашқы әйел әскери ұшқыш, Қазақстан Комсомолы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы болған Хиуаз Доспанова т.б. көптеген даңқты жерлестеріміздің өмірі мен шығармашылығын таныта отырып, соларға қарап бой түзетуге бағытталған шаралар іске асуда.

Бүгінде жас туристер бекеті аудан бойынша 4,6% (495) оқушыны қамтып отыр. Барлығы 33 үйірме, спорттық туризм бойынша 13, өлкетану бойынша 10, экология бағыты бойынша 10 үйірме жұмыс жасайды. Оқушыларға 21 қосымша педагог білім беріп келеді. Олардың барлығы жоғары білімді. Жоғары санатты – 5 педагог, I санатты – 10

педагог, II санатты – 1 педагог қосымша білім беру біліктілігін арттыру курсынан өтті. Мекеме жылына экология, өлкетану, спорттық туризм бойынша 20-дан астам түрлі жарыстар өткізеді. Жыл ішінде облыстық, республикалық жарыстарға қатысып, оқушылар бен педагогтар жүлделі орындарға ие болып отырады. Атап айтсақ:

2017 жылы мамыр айында мектеп туризмі және спорттық бағдарлаудан мектеп және колледж мұғалімдері арасында «Облыстық біріншілігіне» қатысып, жүлделі III орынмен оралды.

Мекеме құрылғаннан бастап, облыстық және республикалық деңгейде бірнеше жетістіктерге жетіп, әртүрлі жарыстардан жүлделі орындарға ие болды. Атап айтсақ, 2016-2017 оқу жылында жалпы орта, қосымша, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының білім алушылар арасында «Жас саяхатшы» республикалық сурет байқауында Сарсембаева Шакираны жүлделі II орынға иеленді. (Жетекшісі: Сарсембаев Е.С.)

2017 жылы тамыз айында «Атамекен» өлкетану бағытында өткен оқушылар арасында облыстық жорық біріншілігінен, жүлделі I-ші орынмен оралды.

2018 жылы сәуір айында «Менің Отаным – Қазақстан» туристік-өлкетану экспедициялық жасақтарының облыстық слетіне қатысып, I-ші орынға иеленді.

Жас туристер бекетінің үйірмешілері 2019 жылы сәуір айында Мектеп оқушылары және колледж студенттері арасында «Менің Отаным - Қазақстан» мектеп туризмі және спорттық бағдарлаудан облыстық біріншілігінен жүлделі I-ші орын алды.

2019 жылы мамыр айында Батыс Қазақстан облысы Ақжайық ауданы Көнекеткен ауылында белгілі қоғам қайраткері О.Исаевтың 120 жылдығына арналған оқушылар арасында республикалық жаяу туризм техникасынан жүлделі II орын жеңіп алды.

Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығының ұйымдастырылуымен 19-20 қыркүйек 2019 жылы Бурабай қаласында Звездный лагерінде «Менің Отаным-Қазақстан» туристік экспедициялық жасақтардың республикалық слетіне қатысып, «Экологиялық соқпақ» номинациясында оқушылар Алғыс хатпен және

сыйлықтармен марапатталды.

Орталық 60 жылдық тәжірибесі бар Батыс Қазақстан облыстық балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығымен тәжірибе алмасуда, жарыстарға, конференцияларға қатысып тұрады. Халықаралық туризм күніне арналып оздырылатын дәстүрлі XXII «Европа-Азия» туристік фестиваліне (Орал қ., 2019 ж. 17-20.09.) қатысып, «с» тобы бойынша жалпы командалық есепте II орынды жеңіп алды. Ал, Батыс Қазақстан облысы Ақжайық ауданы Чапаев ауылында Қазақстан Республикасына еңбек сіңірген туризм нұсқаушысы Қуаныш Ізімғалиұлы Аққалиевтің жүлдесі үшін жаяу туризм жарысынан (25-26.02.2020) кіші топ арасында техникалық сайыстан жүлделі II-ші орын иеленді.

Жас туристер бекеті ауданда орталықтармен бірлесе жұмыс жұмыстануда. Атырау аймақтық дене тәрбиесін дамыту орталығының ұйымдастыруымен «Мектеп туризмі» (19.06.2020) атты оқушылар арасында облыстық «Үздік бейнеролик дайындау» сайысы өткізіліп, жүлделі I-ші орын, «Менің Отаным – Қазақстан» туристік экспедициялық жасақтардың облыстық слеті (15-19.09.2020) «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Туған жер» жобасын жүзеге асыру аясында облыстық туристік слеті 8 номинация бойынша қашықтықтан өткізіліп, командалық есеппен жүлделі II-ші орын, 2004-2006 ж.т ұлдар, қыздар арасында қашықтықтан (26-28.10.2020) туризмнен облыстық біріншілігі өткізіліп, жүлделі III-ші орынды иеленді.

Жасөспірімдерді адамды әлеуметтендірудің, әсіресе адамды табиғи ортамен қауіпсіз өзара әрекеттесуге дайындайтын құралдардың бірі – туристік жорық. Жылдар бойына жастарды табиғатпен етене байланыстыратын, дала төсінде жолын таба білетіндей, қиындықты еңсеретіндей қасиеттерді бойына жинататын осынау қызмет түрін Жас туристер бекетінің педагог мамандары жақсы меңгерді.

Қазақстан Тәуелсіздігі мерекесіне орай ұлттық

құндылықтарды насихаттау мақсатында 2020 жылдың 16 желтоқсан күні «Тәуелсіздік-ең басты құндылығымыз» атты бір күндік 18 шақырымдық

жорыққа шықты. Жорықты топ мүшелері Жас туристер бекеті мекемесінен бастап, Самаркино - РТС - ескі Аэропорт елді мекенінің үстімен өтіп Төркін елді мекеніне дейін, содан Төркін елді мекенінен Жас туристер бекеті орналасқан, Оқушылар үйінің ғимаратына дейінгі ара-қашықтықты толықтай жаяу жүріп қайтты.

2021 жылдың 6 ақпан күні Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне 30 жыл толуына орай өлкетану үйірмесінің оқушылары бір күндік жорыққа шықты. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» мақаласындағы басым міндеттерді насихаттау мақсатында «Туған жер» этномәдени жобасын іске асыру бағытында жас ұрпақ өзінің мекен етіп отырған жерінің өткені мен бүгінгісіне көз жүгірту, тарихына сыр шерту, ізденіс қабілеттерін дамыту мақсатында М.В.Ломоносов жалпы орта мектеп оқушылармен жорыққа шықты. Жорықтың маршруты: Құрманғазы туристік станциясы – Бұзауслан – Жапырық – Байтаралы - Бұйырғын құс өнім заводы.

2021 жылдың 12 ақпан күні «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» мақаласындағы басым міндеттерді насихаттау мақсатында «Туған жер» этномәдени жобасын іске асыру және Тәуелсіздіктің 30 жылдығына орай мекеме педагогтары арасында бір күндік (23 км) жаяу жорық өтті.

2021 жылдың 25-26 ақпан күндері Атырау аймақтық дене тәрбиесі және спортты дамыту орталығының ұйымдастырылуымен Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне 30 жыл толуына орай білім беру ұйымдарының мұғалімдері арасында мектеп туризмінен (экологиялық, өлкетану, спорттық) челлендж облыстық байқауына қатысып, жүлделі ІІ-ші орынға иеленді.

Өнерлі өлке, киелі мекен - Тәуелсіз Қазақстанның батыс қақпасы саналатын күй өңірі Құрманғазы ауданына 91 жыл толуына орай Ломоносов мектебінің «Жас өлкетанушы» үйірмеінің оқушылары 2019 жылдың 27 қазан күні жаяу жорыққа шықты.

Білім алушылардың жас туристер бекетінен басталған жорығы Еңбекші ауылдық округіне дейін жоспарланған маршрут бойынша саяхат жасады. Оқушылар аудандық мешіттің алдына барып, естелік суретке түсіп, қысқаша тарихымен танысты. Келесі тоқталған жері, ол «КМГ» жанармай құю бекеті болды. Үшінші бекеті болып Еңбекші ауылында орналасқан әкімшілік ғимаратымен танысып, қысқаша округ тарихынан мәлімет алды. Содан соң осы округке қарасты Жұмекен атындағы саябаққа саяхат жасады. Онда оқушылар киелі күй өңірінде есімі қалған біртуар ақын Жұмекен Нәжмеденовтің ескерткіш белгісінің басында болып, толық өмірбаянымен танысып, бас иіді және естелік суретке түсті. Осы саяхаттан оқушылар аудан тарихымен танысып, көтеріңкі көңіл-күймен оралды.

2019 жылдың 26 қазан күні Ақкөл жалпы

орта мектебінің өлкетану бағытындағы туризм үйірмесінің оқушылары 1 күндік жорыққа шықты. Жорық Ақкөл ауылынан бастап 13 шақырымдық Ғизат Әліпов ауылына бару болды. Маршрут бойынша Ұлы Отан соғысының ардагері, үш Даңқ орденінің иегері Ғизат Әліпов атамыздың өмірбаянымен танысып, атамыздың кесенесіне және шаңырағына барды. Қазіргі уақытта қара шаңырақта кіші ұлы Үмбет ағайымыз отбасымен тұрады.

2019 жылдың 20 қазан күні Абай атындағы жалпы орта мектебінің спорттық туризм үйірмесінің оқушылары 1 күндік жорық Абай мектебінен басталып, аудандық мұражай, Нұр Отан, Дене шынықтыру және спорт кешені, Тәуелсіздік алаңы, аудандық сот, Мерей бөбекжай балабақшасы, Тағзым ету алаңы, Ауезов атындағы жалпы орта мектебі, Шипажай елді мекені бағытында оқушылар төзімділікпен, қызығушылықпен жүріп шықты.

Орталықта «Өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру», «Дарынды балалармен жұмыс істеуді ұйымдастыру», «Спорттық туризмде кедергілерден ету техникасын меңгеру», «Ту-ризм, өлкетану, экология үйірмелері сабақтарында жаңа технологияларды қолдану» бағытында семинарлар өткізілді.

Соңғы төрт жылда мекеме қызметін іске асыруда ұжымның бірлескен жұмысының нәтижесінде көптеген жобалар іске асырылды. Бекет жұмысын жаңаша бағытта ұйымдастыру үшін оқу бағдарламаларына, оқу-әдістемелік жұмыстың мазмұны мен бағыттарына өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп және материалдық-техникалық базаны жаңарту бойынша жұмыстар қолға алынды. Алайда, ұжым бойынша барлық проблемалар өз шешімін толықтай тапты деп айта алмаймыз. Айта кетсек, қазіргі таңда Жас туристер бекеті мекемесі аудандық Оқушылар үйінде екі бөлмені жалға алып отыр. Қосымша білім бөлімі жұмыстарының, соның ішінде Туристік станция басқа да туристік-өлкетану жұмыстарының дұрыс жолға қойылуы мақсатында, жандандыру үшін туристік орталық, әдістемелік орталықтың ашылуы ауадай қажет. Материалдық-техникалық базамен қамтамасыз ету – шығармашылықтың негізгі қозғаушы күші. Осы орайда біздің ауданымызда мекемемізге заман талабына сай, жабдық аталған ғимарат салынуы, бүгінгі таңда өзекті мәселенің бірі. Сонымен қатар заманауи талапқа сай спорттық зал, скалодромымен салынып, техникалық құралдармен толықтай жабдықталғанын қалаймыз. Егер осы талаптар орындалған жағдайда мекемеміз ауданымыздың табиғатына қолайлы, су вело, туризм түрлерін жетілдіруге толықтай мүмкіндігі бар.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Құрманғазы жас туристтер бекетінің есептері (2016-2021 ж.ж.)

2. Атырау энциклопедиясы. Алматы: Мұрагер:, 2003.

Мұғалұлы Жұмақай
ҚР Журналистер одағының
мүшесі, Құрманғазы ауданының
құрметті азаматы, «Үздік өлкетанушы»
төсбелгісінің иегері, ұстаз-журналист,
Құрманғазы ауд., Атырау облысы

Аннотация

В статье представлена история и хроника историко-познавательных мест Курмангазинского района Атырауской области, приведены точки координат объектов историко-культурного значения. История указанных в статье объектов может быть использована туристами и краеведами при составлении туристских маршрутов.

Кілт сөздері: Атырау, Құрманғазы ауданы, Азғыр (Ақ қала) қорғаны, Алайғыр қорғаны, Жетібай қорғаны, Сүйіндік қорғаны, Үштаған тұрағы, Балқұдық тұрағы, Асан тұрағы, Қошалақ тұрағы, Кененбай үңгірі, Құрманғазы Сағырбайұлы, Жүмекен Нәжімеденов, Құрманғазы ауданының туристік маршруты.

Құрманғазы ауданы – Қазақстанның батысындағы Ресей елімен шекаралас негізгі аймақтарының бірі. Тарихи шежіресі өте мол. Бөкей хандығының құрамында болған жер көлемі кең, құнарлы өңір.

Аудан жерінде сонау XVII, XVIII, XIX ғасырларда қазақтармен қатар орыстар, қалмақтар көбірек қоныстанған.

Сонау XVIII ғасырлар да теңіз жағалауы мен Нарын, Қошалақ, Ақжонас атты қыр бойындағы жайлы қонысқа қалмақтар көбірек орналасып, мал өсіріп, жайылымға таласып, жергілікті тұрғындармен жиі-жиі өзара кішігірім соғыстар жүргізген.

Осындай дау-жанжал, қақтығыстардың әсерінен жергілікті тұрғындар елеулі қиындықтар көріп, тұрмыс жағдайларын әлсіретіп алып отырған.

Сол себепті XVIII ғасырдың 30-шы жылдары қазақ елінің азаматтары тізе қосып, қалмақтарды өз жерінен қууға бетбұрыс жасайды.

Ақырында олар жоңғар Алатауына және Ресейдің қалмақ қырына қарай ығысып, біржола біздің қыр және арал бойындағы қоныстарын босатып, үдіре көшіп кетеді.

Бұл ауданның өңірін ежелден «жүз арал жері»,

Шежірелі мекенім – Құрманғазым!

(Атырау облысы, Құрманғазы ауданының тарихына қысқаша шолу)

«таланттар мен дарындылар елі» деп атайды.

Олай дейтін себебіміз атақты Асан қайғы, Шалкиіз, Қазтуғандар осы аймақты аралап өтіп, халықты ізгілікке, имандылыққа жұмылдырып, саналарын самғатқан көрінеді.

Ал, есімі дүниежүзіне әйгіленген күйші-композитор Құрманғазы Сағырбаев, дәулескер күйші Дина Нұрпейісова, даңқты жазушылар Әбу Сарсенбаев, Рахымжан Отарбаев, белгілі қазақ әдебиетінің сыншысы Зейнолла Серікқалиев, домбырашы әрі композитор Бақыт Қарабалина, Әзидолла Есқалиев сияқты өнер тарландары туған жердің төл перзенттері.

Айта берсе еліміздің тарихы тұнған шежіре. Осы орайда төменде еліміздің тарихи жерлері туралы мәліметтер беріп отырмыз.

Азғыр (Ақ қала) қорғаны ерте темір дәуіріне жатады. Құрманғазы ауданы Азғыр ауылынан шығысқа қарай 500 м жерде биік төбеде орналасқан. Қорғандардың диаметрі 10 м, биіктігі 1 м. Құрылысы құмды топырақтан үйілген. Ескерткіш ерте темір дәуіріндегі Сармат тайпаларының обалары болып есептеледі және тарихи маңызы жоғары мәдени мұра нысаны болып табылады. Координаттық нүктесі №47 506 432>, Е47 55, 197>.

Алайғыр қорғаны ерте темір дәуіріне жатады. Құрманғазы ауданы Батырбек ауылынан солтүстік-шығысқа қарай 14,5 км жерде орналасқан. Қорғанның диаметрі 40 м, биіктігі 1,2 м. Құрылысы құмды топырақтан үйілген. Ескерткіш ерте темір дәуіріндегі Сармат тайпаларының обалары болып есептеледі және тарихи маңызы жоғары мәдени мұра нысаны болып табылады. Координаттық нүктесі №48° 02, 713>. Е047° 59. 668>.

Жетібай қорғандары Құрманғазы ауданы Батырбек ауылынан солтүстік-шығысқа қарай 13,5 км жерде орналасқан. Ерте темір дәуіріне жататын қорғандардың диаметрі 7-15 м, биіктіктері 0,5 және 1 м аралығында. Құрылысы құмды топырақтан үйілген. Ескерткіш ерте темір дәуіріндегі Сармат тайпаларының обалары болып есептеледі және

тарихи маңызы жоғары мәдени мұра нысаны болып табылады. Координаттық нүктесі №48° 05, 581°, Е 047° 54, 831°.

Сүйіндік қорғаны Құрманғазы ауданы Сүйіндік ауылынан оңтүстік шығысқа қарай 23 км қашықтықта орналасқан. Құрылысы құмды топырақтан үйілген. Ескерткіш ерте темір дәуіріндегі Сармат тайпаларының обалары болып есептеледі және тарихи маңызы жоғары мәдени мұра нысаны болып табылады. Координаттық нүктелері №48°02, 462, ЕО 47°57.912>.

Үштаған тұрағы сол аумақтағы Үштаған ауылының атауымен аталады. Қола дәуіріне жататын бұл ескерткіш кезінде белгілі бір уақыт тұрақтанған ру-тайпалардың мекені болып табылады. Тұрақ Құрманғазы ауданы Үштаған ауылынан солтүстік-шығысқа қарай 3 км жерде орналасқан. Тарихи-мәдени нысан жел үрлеген шағылдың аумағында анықталды. Шағылдың көлемі 1,3 км х 0,4 км. Шағылдың жел ашқан ашық алаңынан қола дәуірінде дайындалған керамика сынықтары мен ерте темір дәуіріне тән жебенің ұшы табылды. Ескерткіш қола дәуіріндегі тайпаларының мекені ретінде тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі № 47°55,816>. Е48°49. 065>.

Балқұдық тұрағы Қола дәуіріне жатады. Құрманғазы ауданы Балқұдық ауылынан шығысқа қарай 1 км жерде орналасқан. Қола дәуіріне жататын бұл ескерткіш кезінде белгілі бір уақыт тұрақтанған ру-тайпалардың мекені болып табылады. Тарихи-мәдени нысан жел үрлеген шағылдың аумағында анықталды. Шағылдың көлемі 800 х 800 м. Шағылдың жел ашқан ашық алаңынан қола дәуірінде дайындалған керамика сынықтары мен жебенің ұшы табылды. Ескерткіш қола дәуіріндегі тайпаларының мекені ретінде тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі №47°49, 864>, Е47°36. 347>.

Асан тұрағы Қола дәуіріне жатады. Құрманғазы ауданы Асан ауылынан оңтүстік-батысқа 1,5 км жерде орналасқан. Қола дәуіріне жататын бұл ескерткіш кезінде белгілі бір уақыт тұрақтанғын ру-тайпалардың мекені болып табылады. Тарихи-мәдени нысан жел үрлеген шағылдың аумағында анықталды. Шағылдың көлемі 300 м х 200 м. Шағылдың жел ашқан ашық алаңынан қола дәуірінде дайындалған керамика сынықтары мен жебенің ұшы табылды. Ескерткіш қола дәуіріндегі тайпаларының мекені ретінде тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі № 47°53, 890>. Е48°25. 249.

Қошалақ тұрағы Құрманғазы ауданы Қошалақ ауылынан батысқа қарай 500 м жерде орналасқан. Қола дәуіріне жататын бұл ескерткіш кезінде белгілі бір уақыт тұрақтанған халықтардың мекені болып табылады. Тарихи-мәдени нысан жел үрлеген шағылдың аумағында анықталды. Шағылдың көлемі 1,3 км х 0,5 км. Шағылдың жел ашқан ашық алаңынан қола дәуірінде дайындалған ке-

рамика сынықтары табылды. Ескерткіш қола дәуіріндегі тайпаларының мекені ретінде тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі №47°21, 352>. Е49°00.825.

Кененбай үңгірі Құрманғазы ауданы Асан ауылынан оңтүстік-шығысқа қарай 39,5 км жерде Бесшоқы аймағында орналасқан табиғи үңгір. XIX ғасырдағы үңгірлерді зерттеуші И.Б.Ауэрбахтың жазбаларында Кененбай аталуын қазақтың сол кездегі мал шаруашылығымен айналысқан адамның атымен байланыстырады. Жергілікті қазақтар үңгірді мешіт ретінде пайдаланғанын да атап өтеді. 1854 жылы салынған үңгірдің сызбасы да сақталған екен. Қазіргі таңда бұл аумақта Астрахань зерттеушілері 10 үңгірдің бар екенін анықтаған. Үңгір тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі № 47°38,958>. Е48°48. 262.

Құрманғазы Сағырбайұлына қойылған белгі Құрманғазы ауданы Асан ауылынан оңтүстік-шығысқа қарай 39,7 км жерде Бесшоқы өңірінде биік төбеде орналасқан. Ескерткіш белгілі күйші Құрманғазы Сағырбайұлының туған

жеріне қойылған. Домбыраның макеті тәрізді дайындалған ескерткіш темірден жасалған. Тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі. Координаттық нүктесі №47°38, 505>. Е48°47.753.

Жүмекен Нәжімеденовтың туған жеріне қойылған белгі Құрманғазы ауданы Қошалақ ауылынан оңтүстікке қарай 20 км жерде орналасқан. Ескерткіш Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Гимннің авторы, ақын Жүмекен Нәжімеденовтың туған жеріне қойылған. Кітап пен қаламның макеті тәрізді дайындалған ескерткіш темірден жасалған. Қас бетіне қара гранитке қашалған ақынның портреті мен аты-жөні жазылған. Тарихи-мәдени маңызы бар нысан болып есептеледі.

Сондай-ақ ауданға қарасты 19 ауылдық округ орталықтарында Ұлы Отан соғысы жылдарында қаза тапқандарға арналған ескерткіш-монументтер тұрғызылған. Мұнда аудан тұрғындары жиі-жиі болып, тағзым етіп тұрады. Сондай-ақ азамат соғысына қатысушыларға да арналған ескерткіштер бар.

Буревская Г.С.
Директор КГКП «Атырауского
колледжа сервиса»,
г.Атырау. Атырауская область
Андатпа

Мақалада туристік қызмет көрсету саласындағы болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты өзекті мәселе қарастырылады. Негізгі назар оқушылардың жеке-жеке сапалы білім алуына, сондай-ақ туризм индустриясының өртүрлі секторларында кәсібилікті іске асыру және мансаптық дамыту үшін перспективалық мүмкіндіктерді қайта ашуға аударылады. Автор Атырау сервис колледжінде туризм бойынша мамандарды даярлау туралы мәліметтерді, оқу-өндірістік практиканың мәні туралы, оның студенттерді кәсіби даярлаудағы маңызды рөлі, пәндерді оқыту жүйесі мен туризм саласындағы мамандарды даярлаудың басты өлшемі ретінде әлеуметтік әріптестік туралы мәліметтерді ұсынған.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная реализация, карьерное развитие, социальное партнерство.

Туризм - такой же бизнес, как и любой другой, но является одним из самых быстро развивающихся и перспективных. Сегодня туристской индустрии во всем мире требуется профессионально подготовленные кадры. В результате проведенного мониторинга и анализа рынка труда в Атырауском колледже Сервиса с 2017 года ведется подготовка студентов по специальности 0511000 «Туризм». Организация и проведение учебно-воспитательно-

Подготовка специалистов - требование времени

го процесса осуществляется в соответствии с приказом МОН РК №369 от 11 сентября 2013 года и государственной лицензии №14015337 от 11.10.2013 года. Целевая группа программы: выпускники школ на базе 9-11 классов. Форма обучения очная 2 года 10 месяцев (9 класс) и 1 год 10 месяцев (11 класс).

Объектами профессиональной деятельности выпускников являются предприятия туризма, туристические компании, образовательные учреждения города и области. Атырауский колледж Сервиса стремится дать молодому поколению не только профессиональные ЗУН, но и возможность свободно ориентироваться в мире современных социальных ценностей.

Главная задача Атырауского колледжа Сервиса – соответствие требованиям рынка труда в квалифицированных специалистах, в которых нуждается работодатель, общество и государство. Для этого

системно изучается рынок труда, обеспечивает постоянный мониторинг его изменений, определяет новые требования к профессиональным умениям и уровню квалификации работников

Основными характеристиками культуры качества и ценности колледжа являются:

1. Нацеленность преподавателями по специальности 0511000 «Туризм» (по отраслям) на реализацию Миссии, достижения целей и выпол-

нения задач.

2. Стабильность и инициативность, партнерские и деловые отношения между преподавателями и обучающимися;

3. Соблюдение преподавателями профессиональной этики, формирование положительного имиджа колледжа и бережное отношение к его имуществу и ценностям;

4. Достоверная и комплексная оценка профессиональной деятельности, моральное и материальное стимулирование деятельности преподава-

телей по данной дисциплине.

В колледже внедрена Модульная система образования. Студенты получают ЗУН по двум компетенциям «Инструктор по туризму», «Туристический агент».

Атырауский колледж сервиса ведет активную работу над повышением конкурентоспособности своих выпускников и решением проблемы по их трудоустройству. В 2020 году был первый выпуск.

Большую роль в подготовке квалифицированного специалиста играют социальные партнеры. Участие работодателей и социальных партнеров в решении профессиональных образовательных вопросов способствует повышению качества подготовки специалистов. В учебном плане по специальности «Туризм» предусмотрено прохождение практики. Практика проводится на основании приказа директора, где указывается время, место и список студентов.

Студенты по специальности «Туризм» проходят практикума предприятиях Детского юношеского комплекса «Барыс», на турфирмах, с которыми заключен договор о сотрудничестве. Ответственным за прохождение студентами практики является мастер производственного обучения Пупыкин Ю.Г.

С некоторыми предприятиями выстраивается поэтапная программа практического обучения от низшего к высшему. Материальная база позволяет проводить учебно-производственную практику в колледже.

В колледже имеется учебная аудитория, предназначенная для проведения теоретических занятий по специальности «Туризм». Согласно ГОСО

РК имеются: учебно-методические комплексы, презентации, дидактические материалы, сборники тестов разных уровней по общеобразовательным и спецдисциплинам. Для проведения практических занятий имеется лаборатория, которая оснащена всем необходимым оборудованием:

В соответствии с программой колледж занимается формированием здорового образа жизни молодежи. Студенты колледжа принимают участие в соревнованиях по волейболу, стрельбе, президентском многоборье, лыжах, ведется социальная работа со школьниками города и области-это ранняя профориентация среди 6-8 классов школ города. Для привлечения учащихся проводятся следующие мероприятия «День открытых дверей», различные соревнования, походы выходного дня. В этих мероприятиях участвуют студенты и учащиеся школ. Это достижения студентов по специальности «Туризм»

Большое внимание уделяем привлечению молодежи к экскурсиям по достопримечательностям города и области. Студенты по специальности «Туризм» пробуют себя в качестве экскурсоводов.

Атырауский колледж Сервиса на сегодняшний день — это кузница кадров сферы туризма и гостеприимства. Высокое качество обучения доказывается профессиональными успехами наших студентов и выпускников. От работодателей поступает множество положительных отзывов о студентах нашего колледжа. Главной целью Атырауского колледжа Сервиса является подготовка конкурент-

ного специалиста, способного адекватно реагировать, быстро приспосабливаться к изменяющимся на туристском рынке условиям, а также способного самостоятельно принимать решения и отличающегося целеустремленностью и предприимчивостью.

Айдарбекова А.Б.

Облыстық тарихи-өлкетану
музейінің экскурсиялық-көпшілік
бөлімінің меңгерушісі,
Көкшетау қ., Ақмола облысы

Аннотация

В данной статье раскрывается понятие о виртуальном музее, способах и приемах его создании. Также представлены ссылки для виртуального просмотра интересных музеев мира. Методы, приведенные в статье, полезны для современного создания Web-сайтов школьных музеев, виртуальных туров, 3D-сцен музейных экспонатов и дистанционных занятий.

Кілт сөздері:

Музей, тарих, өлкетану, онлайн, виртуалды музей, дәріс, ақпарат, музей құру, панорама, 3D

Қазіргі қоғамда мәдени мұраны сақтау мәселесі өте маңызды, себебі ата-бабаларымыздан келе жатқан салт-дәстүрлеріміз бен мәдениетіміз еліміздің, сондай-ақ отбасы мен өскелең ұрпақтың болашағымен байланысты. Әрине қазіргі қоғамда ақпараттық қызмет көрсетуі жоқ кез келген саланы елестету мүмкін емес.

Заманауи өмірде интернеттің алар орны ерекше екенін бәріміз білеміз. Кез келген өзіңе қажетті ақпаратты алу үшін Интернет желісіне жүгініп, толықтай мәлімет алуға мүмкіндігіміз бар. Және де қажетті ақпаратты бірнеше сайттардан алу арқылы білімізді толықтыра түсетініміз анық. Бұл заманауи технологиялардың күннен күнге дамып, қолжетімді болып келе жатқанының дәлелі. Ал енді, ата-әжелеріміз бен ата-аналарымыздың кезіндегі қажетті ақпарат алудың жолдарын есімізге түсірейік...

Ертеде интернет желісі деген мүлдем болған жоқ. Зиялы қауым тапшы, өйткені жақсы білім алуға әркімнің мүмкіндігі болған жоқ. Медреселер мен мектептер саны аз. Бірақ соған қарамастан, ата-бабаларымыз мүмкіндігінше білім алды. Басқа елге барып оқыған зиялы қауым қарапайым балаларға сабақ беріп, оқытты. Уақыт өте келе білім деңгейіміз көтеріліп, жеткілікті оқу орындары ашылды. Интернет желісі енгізілмей тұрып, жастар кітапханалардан

Заманауи мәдени және ақпараттық кеңістіктегі виртуалды музей

қажетті ақпараттарды ала алды. Сол кезеңде басылымдардан шыққан кітаптардың саны шектеулі болса да, адамдардың оқуға деген ынтасы азайған жоқ.

Ал қазіргі заманауи қоғамда білім алу мәселесі сәл басқаша. Балалар балабақшаларға, мектепке дейінгі орталықтарға барады. Мектеп табалдырығын аттағаннан кейін бірнеше бағыттағы тереңдете оқитын пәндерді таңдау арқылы болашақтағы мамандығына бір қадам басады. Бұл білім саласының дұрыс бағытқа қойылғаны. Ал интернеттің қазіргі кезеңдегі рөлі қандай? Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарының студенттеріне қойылатын талап өзгеше. Өзіндік білім алу немесе іздеу-зерттеу жұмыстары арқылы қоғамға үлесін тигізу болып табылады десем артық болмас. Оқытушылар зерттеуге бір тақырып береді. Студент берілген тақырып бойынша барлық ақпараттарды кітаптар мен интернет желісіндегі сайттарға жүгінеті анық. Осы күнге дейін жүргізілген зерттеу мен талдау жұмыстарымен айналысқан ғалымдардың нәтижелеріне сүйеніп оны әрі қарай зерттеуге кіріседі. Зерттеу жұмыстарына септігін тигізетін мекемелер де бар, ол мұрағат пен музей.

Музейге тоқталатын болсақ, музей ол өлкенің тарихы, халықтың қазынасы. Музей (грек тілінде *museum* – муза сарайы) – тарихи-ғылыми дерек ретіндегі ескерткіштерді, өнер туындыларын, мәдени құндылықтарды, т.б. мұраларды сақтап, жинақтап, ғылыми-танымдық қызмет атқаратын мекеме екенін білеміз.

Ал виртуалды музей дегеніміз не? Виртуалды музей (вебсайт-музей) — музей жәдігерлерін тамашалауға арналған веб-сайт. Виртуалды музей тарихи ескерткіштердің сақталуы мен халыққа ұсынылу мәселелерінің оңтайлы шешімі болды. Ішіндегі заттар сан алуан, әр түрлі болып келеді. Музейді үйден шықпай интернет арқылы тез және анық көре алуға мүмкіндік туды.

Виртуалды музей ол әртүрлі бағыттағы

Web-парақшалардың жиынтығы десе болады. Осы тәріздес парақшаларды каталог ретінде де құрастыруға болады. Екінші әдісі музейдің «қонағы» ретінде музей Web-парақшаларына кіру. Қолданушы музейдің ішіндегі көріністерді алға-артқа, жоғары-төмен жылжыту арқылы көре алады. Экспозициялық залдар мен өзін қызықтырған жәдігерді жақынырақ асықпай өз еркімен қарайды. Кейбір парақшаларда қажетті материалдарды компьютерге сақтап алу мүмкіндігі қарастырылған.

Виртуалды музей түсінігі 90-шы жылдардың ортасында пайда болды. Интернетте ең бірінші веб-сайт ретіндегі музей 1991 жылы ашылды. Олар алғашқыда қарапайым сайт ретінде болды. Кейіннен интернет технологиялардың мүмкіндіктерінің кеңеюіне байланысты музейді панорама түрінде көруге мүмкіндік пайда болды, яғни веб-сайт музейлер дүниеге келді.

1994 жылы француз студенті Николь Пьюш «онлайн-Лувр» (Франция) деп аталатын веб-сайт ашып, «жылдың үздік ресурсы» деген номинациясын жеңіп алды. Басшылардың қойған талаптарына байланысты оның атауы өзгертілді.

Қазіргі таңда виртуалды музей замануи талаптарға сай жасалған технологиялар мен мәдениетті біріктіру мәселесінің шешімін тапты. Яғни, жаңашылдықтар арқылы өткен тарихқа қадам басуға үлкен мүмкіндік ашылды.

Виртуалды музей - музей материалдарынан экспозиция құруға бағытталған Web-сайттың түрі. Осындай музейлерде ұсынылған барлық материалдардың бірнеше түрлері болады:

- Өнер туындылары;
- Тарихи артефактілер;
- Виртуалды коллекциялар;
- Отбасылық жәдігерлер және т.б.

Интернет технологияларының көмегімен вир-

туалды музейлер классикалық музейлердің қиындықтарын, атап айтқанда жәдігерлерді сақтау, қауіпсіздік шаралары, жәдігерлердің қолжетімділігі сияқты мәселелерді шешуге бар мүмкіндігі бар.

Виртуалды музейдің өзінің функциялары бар:

- Коммуникативті (музей заты мен адамның қарым-қатынасы)
- Мәдени-ағартушылық (көрмелер, экскурсиялар)
- Оқыту (музей сабақтары, дәрістер)
- Ынталандырушы (мотивациялық) (акциялар, байқаулар)

Виртуалды музейді виртуалды экскурсиялар, байқаулар мен әртүрлі акцияларды өткізу үшін де пайдалануға болады. Қазіргі таңда өскелең ұрпақ үшін желілік ресурстардың маңызды бөлігі өзара әрекеттестік болып табылады. Виртуалды музейдің коммуникативті функциясы музей жұмысында негізгі орын алады. Бұл функция арқылы кез келген адам білімнің, дағдылар мен тәсілдердің жаңа территориясына жол табады.

Виртуалды музейді құру үшін қажетті техникалық жабдықтардың, яғни толық жабдықталған компьютер мен Интернет желісіне қосылу мүмкіндігінің, сондай-ақ арнайы дайындалған кәсіби мамандардың (тарихшы, музейтанушы мен IT-маман (программист) болуы жеткілікті. Заманауи кезеңде кез келген ағартушылық бағыттағы мекемелер, одан бөлек әртүрлі саладағы компаниялар, оның ішінде туристік агенттіктер қажетті техникамен жабдықталған. Кәсіби мамандарды табу да қиыншылық тудырмайды, себебі әр мамандыққа дайындайтын оқу орындары бар. Осы салаға қызығушылық тудыратын кәсіби маман иелері ғана осы бағыт бойынша қызмет атқарады. Балалар мен жасөспірімдер арасындағы

жұмыстардың әртүрлі әдістері, оның ішінде виртуалды музейді пайдалану өскелең ұрпақты мәдени мұраға, әлеуметтік, жобалық және зерттеу қызметіне тартудың мотивациялық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Виртуалды музей құру процесіндегі міндеттер:

1. Ақпараттық құжаттарды бөлу (музей жәдігерлері мен материалдар)
 2. Виртуалды музей орнының қалыптасуының принциптерін анықтау
 3. Музей құжаттарының қолжетімділік интерфейсін табу (оформление)
 4. Жүйенің лингвистикалық (тілтанымдық) процесіне талаптар қою (көптілділік)
 5. Сөздік, тезаурус (бір тілдің бүкіл лексикасын сипаттауға арналған сөздік, бір саланың жинақталған ұғымдары), каталогтар мен өзіне де ақпараттық құрылымдарының тәртібін анықтау (орналасу тәртібі)
 6. Құжаттар мен музей материалдарын (жәдігерлерін) ұсыну үшін базалық ақпараттық құрылымды қалыптастыру (бөлімдер ашу)
 7. Ғаламдық желіде тұрақты әрі үздіксіз қызмет атқаратын белгіленген ақпараттық жүйенің құрылымын әзірлеу (ссылкамен жұмыс)
 8. Белгіленген жүйенің қызметін қолдау мақсатында бағдарламалық қамтамасыз ету компоненттерін дайындау
 9. Дерекқорды музей материалдарымен толықтыру
 10. Әртүрлі бағыттағы ақпараттарды сақтау мен көрсету үшін ақпараттық жүйе технологиясын әзірлеу.
- Виртуалды музейдің электронды құжаттарының (жәдігерлердің) түрлері:
- Дерекқор (кестелер)
 - Идеографикалық мәліметтер (жәдігердің сипаттамасы, қолданылған әдебиеттер мен ескертпелер)
 - Суреттер (фотографиялар) мен бейнемате-

риалдар

- Аудиоақпараттар (аудиозапись звука)
- Библиографиялық ақпараттар (кітаптардың аты, мазмұны туралы)
- Ақпараттар тізімі

Музей экспозициясын виртуалды технологиялар арқылы құрудың ең тиімді түрі – виртуалды панорамаларды қалыптастыру:

- 3D панорамалар
- Дөңгелек панорамалар (круглые)
- 360 градустық фотопанорамалар

3D панорамалар

Кәдімгі панорамалардан ерекшелігі – компьютер экраны арқылы көру мүмкіндігі. Кәдімгі панорамадағы фотографияны фотосуретке арналған рамкаға немесе фотоальбомға салуға, кітап немесе журналдың беттерінде шығаруға болса, 3D панорамаларды олай жасай алмайсыз. Экранда панораманың бір бөлігі ғана көрінеді, бұрыштық өлшемі көздің көру өлшеміне сәйкес жасалады. Картинаны оңға немесе солға сәл бұру арқылы ғана көру мүмкіндігін береді.

Дөңгелек панорамалар

360 градустық бұрыштық өлшемі бар панорама – дөңгелек панорама деп аталады. Әр таңдап алынған бағыт бойынша толық айналым жасау арқылы тек көлденеңінен (горизонтально) ғана картинаны көру мүмкіндігі ашылады. Картинаны (жәдігерді) виртуалды шындыққа енгізу арқылы толығымен қарап шығуға болады. Ол үшін компьютер жүгіртпесі (мышь) мен пернесін (клавиша) басқару жеткілікті. Қалауыңыз бойынша жәдігерді жақындатуға немесе алыстатуға болады, немесе жәдігерді тастап кетіп, қалаған уақытыңызда қайтадан оралып қарай аласыз. Жәдігердің жан-жағын да қарай аласыз.

360 градустық фотопанорамалар

Фотосуреттерді 360 градустық бұрыштық өлшемі бар панорама арқылы көру.

Бірнеше виртуалды панорамаларды құруға да

болады. Оларды бір-бірін біріктіру арқылы бір панорамадан екінші панорамаға өту мүмкіндігі ашылады. Компьютер жүгіртпесі арқылы панорамадағы фотосуреттерді, бейнероликтерді тамашалауға болады, ондай-ақ панорамадағы жеке заттарға да көңіл аударуға болады. Музей экспозициясында ол жеке жәдігерлер, көрме стендтері, немесе виртуалды көрерменнің

Интернетте ашық қол жеткізе алатын виртуалды музейлер әлемдік мәдени мұраның қолжетімділігі мәселесін шешеді. Себебі күннен күнге интернет байланысының тәсілдері дамып келе жатыр. Солардың бірі – әлемнің кез келген жерінде болса да адамдардың қызығушылықтары бойынша бір топқа бірігуі. Олар бір-бірімен ақпараттармен және ой-

қажетті кез келген ақпараты болуы мүмкін. Виртуалды көрермен осындай панорамалар арқылы оқыған кітаптарында немесе журналдарында білмеген ақпараттарды яғни өзін қызықтырған кез келген жәдігер туралы көптеген ақпараттарды ала алады. Яғни заманауи технологиялар арқылы өзі таңдаған орында (жерде) тұрғандай сезінеді.

Ақпаратты берудің басты әрі негізгі нысаны – виртуалды тур. Бұл дегеніміз – виртуалды панорамаларды біріктіру.

3D панорамалар сияқты виртуалды турға кіреді:

- Анимациялық нысандар
- Дыбыстық сүйемелдеу
- Мультимедиялық элементтер

Осындай әдіс арқылы шын мәнінде залдарда жүргендей сезінесіз. Панорамалар бірнеше бөліктерден тұрса да көрермендер үшін бір тұтас болып көрінеді. Музейлер бойынша виртуалды турлар алдын-ала экскурсияларды жүргізуге көмектеседі. Яғни қызықтырған зал бойынша арнайы тақырыптық экскурсияға тапсырыс беруге мүмкіндік туады. Көрермен өзіне ұнаған жол көрсеткішін (маршрут) таңдап, тереңірек зерттейді. Осындай экскурсия шынайы залдарда түсірілген фотосуреттер негізінде құрылып, 3D әлеміне енгізіледі.

пікірлерімен бөлісе алады, өздерінің жобаларын құра алады. Қазіргі таңда музей саласының қызметкерлері мен осы салаға қызығушылығы бар адамдарды біріктіретін виртуалды музейлер бар.

Мысалы, «Ресей музейлері» порталы бар. Жобаның мақсаты - Ресейдің мәдени мұрасын және мұраны зерттеу мен сақтау институттарын насихаттау. Ресурс 3000 –нан астам музейлер туралы ақпараттарды қамтиды. Бірақ жаңартуды талап етеді, көрерменге түсініксіз ақпараттар көп, бөлімдері дұрыс жұмыс істемейді, сайттың техникалық жағдайы ескірген.

Виртуалды музейлер білім беру және ағартушылық қызметтердің жиынтығына ие. Тек сәтті жобалар ірі мекемелер мен әлемдік мағынасы бар музейлерді қамтиды. Қазіргі таңда виртуалды музейлерді құрудың практикасын көпшілікке енгізі жағдайлары жасалмаған. Біздің негізгі мақсатымыз, өзге дамыған елдердің тәжірибесін пайдалана отырып, виртуалды музейді құрудың мүмкіндіктерін табуға жағдай жасау. Осылайша, әлемде ғылыми-техникалық музейлер кәдімгі музейлердің ерекше маңызын ескере отырып, қоғамның даму рөлін атқарады.

Сөзімді қорытындылайтын болсам, виртуалды музей – қолданыстағы музейдің сайты емес, өзінің көшірмесі жоқ бірегей сайттың түрі.

Өмірдегі шынайы материалдары бар кез келген тақырыпты ұсынатын сайт. Яғни виртуалды музейдің негізінде шынайы музейді де құруға болады. Шынайы музейлер мен виртуалды музейлер екі түрлі мекеме болып есептеледі. Кәдімгі музейден виртуалды музейдің ерекшелігі – ұсынылатын ақпараттың алғашқы жеткізушісі болып табылады.

Әлемнің ең үздік галереялары мен музейлерінде болуды армандамаған адам жоқ шығар. Қазіргі уақытта әлемге танымал өнер туындылары сақталған музейлерді виртуалды түрде де тамашалауға мүмкіндік бар.

Үйде отырып-ақ әлемнің түкпір-түкпіріндегі көрнекті ғимараттардың ішіне виртуалды саяхат жасауға болады.

Әлемдегі әрі еліміздегі музейлердің виртуалды парақшаларына кіріп, сайт қонақтарына қандай жағдайлар жасалғанын байқап көрейік.

Түркиядағы Қасиетті София Соборы музейіндегі кілемдер Түркия Кілем Музейінің жәдігерлері болып табылады. Жалпы Түркия Кілем Музейінде 806 кілем көрмеге қойылған, соның 400 нұсқасы тарихи маңызы бар ескерткіш.

Кілем жасаушылардың көшбасшысы болып саналатын Шығыс халқы кілем тоқу шеберліктерін дамыта түсті. Кілем жасау кезінде кілем шеберлері түрік халқының ою-өрнектерін пайдаланып, бір нақышқа келтіріп түріктердің ұлттық символын қалыптастырған.

Мына сілтемені шертсеңіз, Түркиядағы кілем фабрикасына сапар шеге аласыз: <http://www.panotours.ru/vr/carpethouse/carpethouse.htm>

Онлайн саяхат жасауға болатын әлемнің 10 үздік музейі

Лувр музейі – әлемдегі ең үлкен және саяхатшылар көп келетін мұражайлардың бірі. Ол Париждің орталығында Сенаның оң

жағалауында орналасқан.

Бұл музейге виртуалды саяхат жасап, өнер туындыларымен танысу үшін мына сілтеме арқылы кіруге болады - <https://petitegalerie.louvre.fr/visite-virtuelle/saison5/>

Ван Гог музейі. Винсент Ван Гогтың картиналары мен суреттерінің коллекциясы, сондай-ақ Поля Гогена, Жоржа Сера, Поля Синьяка, Клода Моне, Анри Тулуз-Лотрека, Пабло Пикассо сынды шеберлердің туындылары сақталған Амстердамдағы өнер музейі. Сонымен қатар мекеме қызметкерлері «Экрандағы көрме» онлайн-жобасын жасап шығарды. Көгермендер Ван Гог туралы онлайн фильм көре алады.

Мына сілтеме арқылы виртуалды саяхат жасауға болады - <https://www.vangoghmuseum.nl/nl/collectie/s0135V1962v>

Рейксмюсеум – Амстердамдағы (Нидерланды) өнер музейі. Ол саяхатшылар көп баратын музейлердің жиырмалығына кіреді. Музейден Вермеер мен Рембрандттың шедеврлерін көре аласыз.

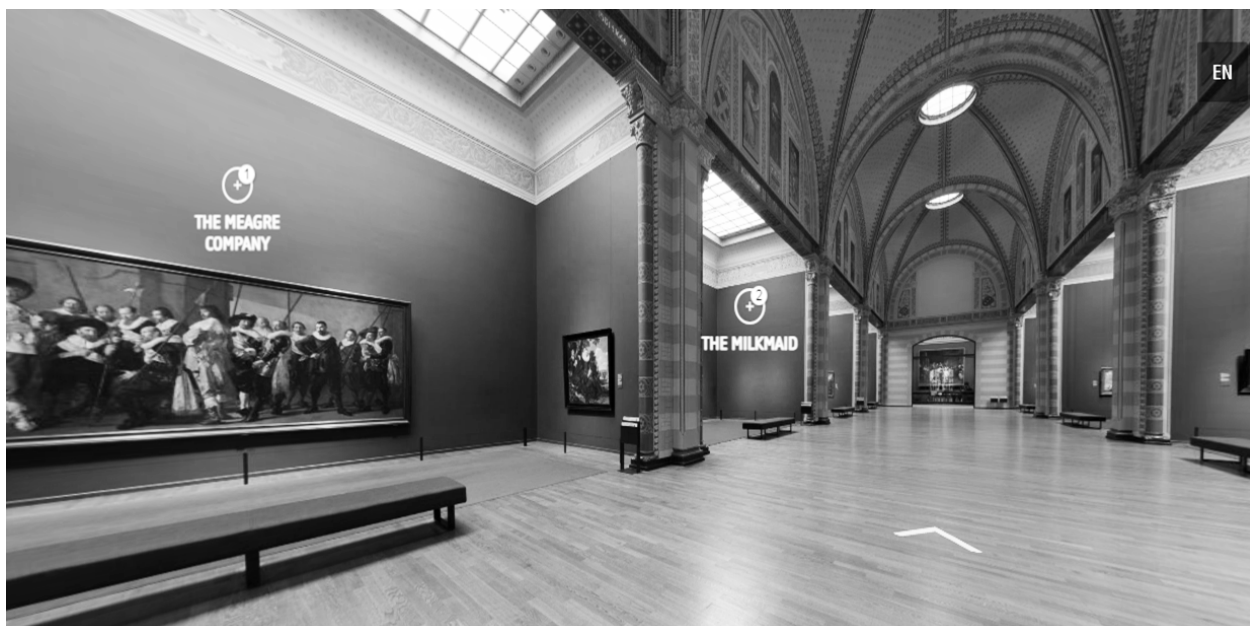
Мына сілтеме арқылы аралауға болады - <https://www.rijksmuseum.nl/nl/ontdek-meesterwerken>

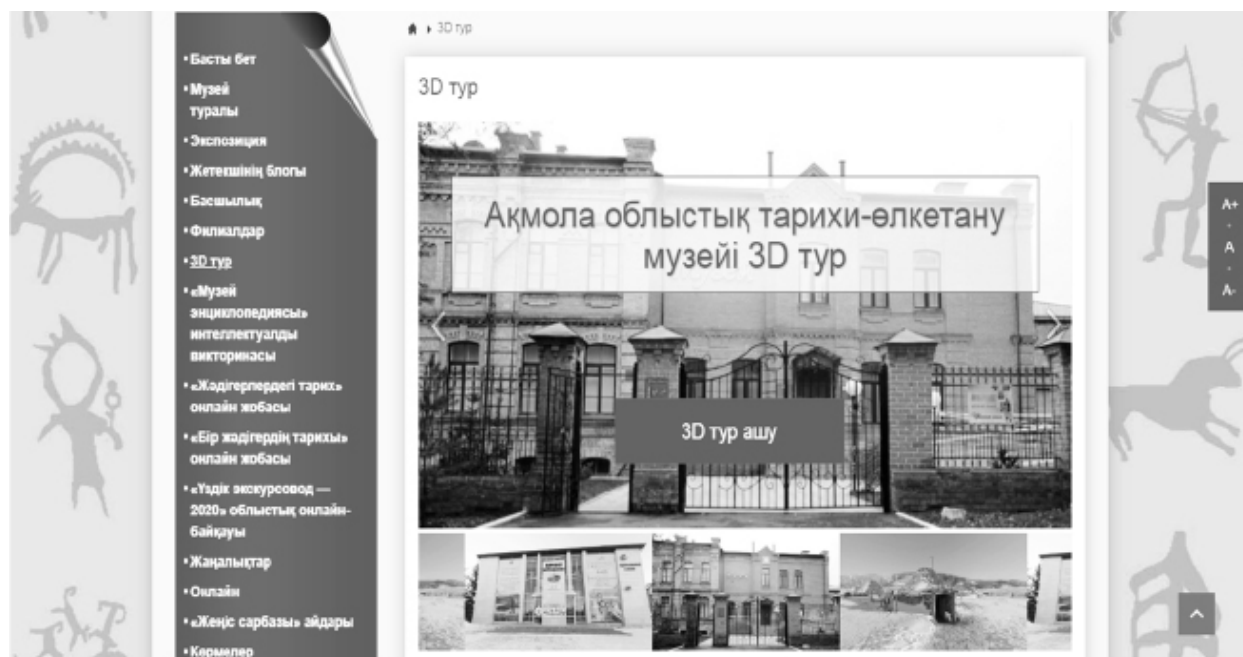
Акрополь б.д.д. 447 - 432 жылдар аралығында салынған. Ғибадатханадан табылған тарихи жәдігерлердің көпшілігі бүгінде Акрополь музейінде қойылған. Грецияда орналасқан ең танымал туристік көрнекі орынды ресми сайтынан көруге болады.

Мына жерді басу арқылы ғимаратты онлайн түрде аралауға болады -

<https://www.theacropolismuseum.gr/el/content/organosi>

Ұлттық Краков музейі – Польшадағы ең көне музей. Ол XIX ғасырдың екінші жартысында салынған. Экспозицияның мақтанышы – Леонардо да Винчидің «Ақкіс ұстаған әйел» карти-

насы.

Мына сілтеме арқылы кіруге болады.

<https://artsandculture.google.com/streetview/the-erazm-cio>

Санкт-Петербургтегі Эрмитаж – әлемдегі ең үлкен мәдени және тарихи музейдің бірі. Кешен бір-бірімен байланысқан алты ғимараттан тұрады.

Ғимаратты мына сілтеме арқылы аралауға болады.

<https://hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage!ut/p/z>

Берлиндегі сурет галереясы. Онда XIII-XVIII ғасырлардағы картиналардың үлкен коллекциясы, оның ішінде Альбрехт Дюрер, Лукас Кранах, Боттичелли, Рафаэль, Тициан, Караваджо, Босх сынды әлем шеберлерінің туындылары сақталған.

Мына сілтеме арқылы тамашалауға болады.

<https://artsandculture.google.com/streetview/gem%C3%A4ldegalerie-staatliche-museen-zu-berlin-basement/ZwG9o4NTdWOM>

Вашингтондағы ұлттық жаратылыстану музейі. Музей коллекциясы өсімдіктер, жануарлар, минералдар, пайдалы қазбалар, тастар, метеориттер және адам жасаған мәдени артефактілердің 500 миллионнан астам данасын қамтиды.

Мына жерді басу арқылы көруге болады.

https://naturalhistory2.si.edu/vt3/NMNH/z_tour-022.html

Ватикан музейі. Бұл – Римдегі католик музейінің кешені.

Музейді мына сілтеме арқылы тамашалауға болады. <http://m.museivaticani.va/content>

Сикстин капелласы. Флоренцияда (Италия) Google Arts & Culture-дегі әйгілі Уффици галерея-

сында еуропалық бейнелеу өнері шедеврлерінің үлкен коллекциясы жинақталған. Сонымен қатар Боттичелли мен Микеланджелонның таңғажайып туындыларын көруге болады.

Туындылармен танысу үшін мына сілтемеге өтіңіз.

<http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/it/collezioni/musei/cappella-sistina/tour-virtuale.html>

Қазақстанда да әлемге танымал музейлердің виртуалды нұсқасы қарастырылған. Оларды ресми парақшаларына кіріп, танысуға болады.

Сөз соңында Сіздерді, суырып-салма ақындардың мекені - Арқа жерінде орналасқан Ақмола облыстық тарихи-өлкетану музейінің ресми сайтына тамашалауға шықырамын. Музей сайтында 3D тур (3 музейдің виртуалды нұсқасы) мен музейдің барлық тынысы көрсетілген.

Музей әлеміне мына сілтеме арқылы өтуге болады:

<https://akmomuzey.kz/kz/pages/o-muzee.html>

Ақмола облыстық тарихи-өлкетану музейінің экскурсиялық-көпшілік бөлімінің меңгерушісі Айгерім Айдарбекова

Қолданылған әдебиеттер:

1. Википедия. «Виртуальный музей»

2. Голышева Юлия. «Виртуальные музеи мира»

3. Бурлакова Юлия Владимировна, Быкова Надежда Сергеевна. «Виртуальный музей: технология создания и реализации» №48-1, 27.06.2016

4. www.24.kz, «Онлайн саяхат жасауға болатын әлемнің 10 үздік музейі», https://24.kz/kz/zha-alytar/bylu-manyzdy/item/384431-onlajn-sayakhat-zhasau-a-bolatyn-lemni-10-zdik-muzeji?utm_source=ainews&utm_medium=referral

Темешова Н.Р.

№1 орта жалпы білім беретін
мектебінің ІІІ деңгейлі
сертификатталған бастауыш
сынып мұғалімі
Орал қаласы, БҚО

Аннотация

Стимулировать познавательную активность к изучению жизни и творчества Абая, способствующему привитию интереса к культурным ценностям

Ілмек сөздер. Абай, ұлы ақын, Қара сөздері, шындық.

Тәрбие сағатының мақсаты:

- Ұлы ақынның 175 жылдығына орай ақынның өнегелі өмірімен таныстыру, шығармаларына шолу жасау, өлеңдерін, әндерін мәнерлеп айтқызу.

- Абай шығармашылығын сүйіп оқуға, өмірін, қасиеттерін үлгі ете отырып, білім-ғылымға құмарларын арттыру.

- Жас ұрпақты Абай шығармашылығын танып өсуге тәрбиелеу, адамгершілікке, табиғат әсемдігін түсінуге тәрбиелеу

Әдіс-тәсілдері: Сұрақ-жауап, баяндау, түсіндіру, өлең оқу, ән айту, көрініс көрсету

Көрнекілігі: Абай портреті, кітаптар, шығармалары, тірек сызбалар, қанатты сөздер, фото-слайдтар.

Пәнаралық байланыс: қазақ тілі және әдебиеті, музыка

Күтілетін нәтиже: Рухани адамгершілік тәрбие беру арқылы мейірімділікке, инабаттылыққа баулу.

Өн тындау. «Желсіз түнде жарық ай»

Балалар, кімнің әнін тыңдадық?

Тақырыпты таныстыру, мақсатын қою.

Мұғалімнің кіріспе сөзі

- Балалар, бүгінгі сабақта біз қазақтың ұлы ақыны Абай ағамыз туралы ой бөлісеміз. Жазушы, қоғам қайраткері Мырзағелді Кемел: «Мен қазақты үшке бөлередім. Біріншісі - Абайды оқығандар, екіншісі - Абайды оқысам деп жүргендер, үшіншілер - Абайды оқымағандар» деген екен. - Балалар, сендер осының қайсысына жатасындар?

Оқушылар жауабы:

«Абай – дана, Абай-дара қазақта»

- Біз бірінші топқа жатамыз. Ұлылығы әлемге танылған Абай ағамыздың шығармаларымен, қара сөздерімен танысып жатырмыз.

- Біз кішкентай кезімізден бастап Абай ағамыздың әнімен сусындап, жырларынан нәр алып келеміз.

- Иә, халық тарихи дамудың қаншама биігіне көтерілседе Абайдың аты мен Абайдың сөзі әрдайым халықтың аузындағы жыр, көкірегіндегі иманы, санасындағы ар-ұжданы болып қала береді.

1-оқушы:

Жүрегін шырақ етіп жандырған кім?

Жырымен жан сусынын қандырған кім?

Өзіне –өзі орнатып ескерткішті,

Мұра ғып, кейінгіге қалдырған кім?

2-оқушы:

Ерте оянып, ойланып, ержеткен кім?

Талабын тас қияға өрлеткен кім?

Құбажан, құрбақан құм, құла қырда,

Өлеңнің бесігінде тербеткен кім?

3-оқушы:

Соқтықпалы, соқпақсыз жерде өскен кім?

Үнінен әділдіктің лебі ескен кім?

Арманын аттандырып келешекке,

Біздермен осы күнгі тілдескен кім?

4-оқушы:

Тайсалмай, мыңмен жалғыз алысқан кім?

Жауына найза сөзін шанышқан кім?

Өзендей құйған барын көк теңізге,

Лермонтов, Пушкиндермен табысқан кім?

Мұғалім: Міне, бүгін осы сұрақтарға жауап іздеп көрейік.

Қима қағаздар алып топқа бөлінеді. Талап, Өнер, Білім топтары

1-топ: Талаптылар (топтың атын қорғау)

Абай бір өлеңінде: "Білімдіден шыққан сөз, Талаптыға болсын кез" – деген екен. Біз өзімізді талаптылар тобына жатқызамыз.

2-топ: Өнерлілер

Біз, Абай әлеміне сапар шегіп қайтқалы отырмыз. Саяхат болғанда да Абайдың өлең-

деріне, әндеріне саяхат жасаймыз.

3- топ: Білімділер

Біздің топ Абайдың әлеміне, Абайдың кемел ойларына саяхаттайды.

Мұғалім:

Біреулерге болғанменен айдала,

Басын иіп тәу етеді бар дана.

Ұлы Абайды дүниеге әкелген,

Құдіретіңнен айналайын, сардала - дегендей, дана, дара Абайдың туған жері туралы не білесіңдер?

1-оқушы:- Ұлы ақын 1845 жылы 10 тамызда – табиғаты тамаша Семей облысы Жидебай жерінде Шыңғыстау етегінде дүниеге келген. Негізгі хатқа түскен аты Ибраһим болса да, әжесі Зере еркелетіп «Абай» деп атап кеткен.

2-оқушы. Абайдың атасы Өскенбай дала халқының әділ биі болған.

3-оқушы. Абайдың әкесі Өскенбайұлы Құнанбай өз заманындағы атақ - даңқы алысқа кеткен беделді адамдардың бірі болған. Шешесі Ұлжан шешендікпен, тапқырлықпен аты шыққан.

4-оқушы. Абай 10-12 жас аралығында мұсылманша оқып, хат таныған. Ал 12 жасында Семейдегі Ахмет Риза медресесіне оқуға түседі. 14 жасында үш ай орыстың Приходская школа-сында орысша сабақ оқиды. 15 жасынан бастап, әкесіне көп көмегін тигізеді. Ел- жұрты Абайды би етіп сайлайды.

5-оқушы. Абай – ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұстаған адам.

Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,

Сонда толық боларсың елден бөлек,- дейді Абай ата.

6-оқушы. 14 жасында сықақ өлеңдер шығарған. Ол жастар арасында кең таралған. Жаңа заманның ретімен Абай білімге ден қойып, араб, парсы, түркі тілдерін үйренді. Сол кезде шығыс тілдерін Абайдан артық білетін адам болмаған.

Мұғалім: Біз абайтанудың бірінші баспалдағында тұрмыз, өмірімен таныстық

(2-топ) Енді өзіміз білетін Абай атамыздың өлеңдеріне кезек берелік. Сонымен Абай аталарыңның қандай өлеңдерін білесіңдер?

1- оқушы: «Құлақтан кіріп бойды алар»

2- оқушы: «Ғылым таппай мақтанба»

3- оқушы: «Өлең – сөздің патшасы , сөз сарасы»

4-оқушы: «Жасымда ғылым бар деп ескермедім»

5- оқушы:«Алланың өзі де рас, сөзі де рас»

6-оқушы: «Әсемпаз болма әрнеге»

7-оқушы: «Балалық өлді, білдің бе?»

8-оқушы: «Қайран елім, қазағым, қайран жұртым»

Мен, жазушы, ақын Абай атамның «Ғылым таппай,мақтанба» өлеңін оқып берсем деймін.

Мәнерлеп бір өлең оқиды.

Мұғалім: Балалар, Абай Құнанбаевті сонымен қатар аудармашы деп те айтамыз. Аудармашылығы туралы не айтасыздар?

(1-топ)7-оқушы. Абайдың орыс әдебиетіне бет бұруына себепкер оның орыс достары Гросс пен Михаэлис болды. Ол екеуі де Абай ауылында қонақта болып, Абайды орыс әдебиетімен таныстырған.

8-оқушы. Абай Пушкин, Лермонтов, Крылов, Толстой, Тургеневтің еңбектерін оқыған. Абай қазақ тіліне «Евгений Онегинді» аударды.

9-оқушы: Абай аудармаларын зерттеушілер қазір орыс әдебиетінен оның елуден аса аударған өлеңдері барлығын айқындап отыр. Олардың ішінде лирикасы да, баснясы (мысал өлеңдер) да, ұзақ өлеңдері де, сатиралық лирикалары да бар.

10- оқушы: Қазақ тіліне И.А. Крыловтың бір қатар шығармаларын аударды.

Солардың ішінде «Қарға мен түлкі» атты басня екі түрлі вариантта аударылған

Қазір біз И. А. Крыловтың «Қарға мен Түлкі» мысалын тыңдап көрейік. Қарға мен түлкі (И. А. Крыловтан) тыңдау

Мұғалім: Сонымен балалар, Абайды тағы қандай қырынан көріп отырмыз?

Абай аудармашы . Сіздер, Абай аталарыңыздың қай қырын байқадыңыздар?

III топ:

1-оқушы: Абайдың қара сөздері балаға да, данаға да ой салатын, жақсылыққа жетелейтін ұлағаты мол қазына.

2-оқушы: Абайдың Қара сөздері терең ой мен күрделі пікірге құрылған.

Жақсы мен жаман туралы баяндайды, халқын алға ұмтылуға шақырады.

3-оқушы: -Абайды оқып, оны ойға түю, жүреппен сезіну баршамыздың мақсатымыз.

Сондықтан, "Сәулең болса кеудеңде, мына сөзге көңіл бөл"-деп қара сөздерге кезек берейік

4-оқушы: Абайдың 17-қара сөзі бойынша сахналық қойылымды тамашалаңыздар

"Ғылым, жүрек, ақыл, қайрат" ОН ЖЕТІНШІ СӨЗ

Мұғалім:Қара сөздерін саралай отырып Абайды кім деп айта аламыз?

Абай – ойшыл.

1-оқушы:- Абай қазақтың ән-күйін сүйіп тыңдаған. Жаяу Мұса, Біржан сал, Ақан сері, Тәттімбет сияқты халық сазгерлерін ерекше бағалаған.

2- оқушыӨзі де бірнеше ән шығарған. «Көзімнің қарасы», «Айттым сәлем,Қаламқас», «Сегіз аяқ»

Яғни, Абай –сазгер.

3-оқушы:- Құлақтан кіріп, бойды алар,

Әсем ән мен тәтті күй.

Көңілге түрлі ой салар

Өнді сүйсең, менше сүй демекші,

Енді Абайдың атамыздың "Көзімнің қарасы" әнін орындауға шақырамын.

Түйіндеу. Қамшының сабындай ғана қысқа өмірінде артына өшпес із, өлмес өсиет қалдырып кетуді ақын сөзімен айтсам:

Өлді деуге сыя ма, ойлаңдаршы,

Өлмейтұғын артына сөз қалдырған...

Қасиетті қара сөздерінен ғибрат алып қана қоймай, өмірлік нұсқау алдық. Қазақ сөзінің киесі қонған бұл қара сөздер кез келгенімізге өмірлік бағыт-бағдар беруші, ақыл қосушы.

«Әлемнің Абайы» өлеңі

1-жүргізуші: Абай біздің – Кемеңгер,

Теңдесі жоқ асқар биік шыңымыз,

2-жүргізуші: Ақ ниетті, әділетшіл шыңымыз,

Асыл қазына, ашылмаған сырымыз.

1-жүргізуші: Таусылмайтын мәңгі бақи жырымыз!

2-жүргізуші:Парасатты болып туған,

Шыңғыстаудың Абайы

1-жүргізуші: Өн мен жырын мұра қылған,

Сарыарқаның Абайы,

2-жүргізуші: Нақылменен сана құйған,

Қазағымның Абайы,

1-жүргізуші: Ақылменен дана болған

Бірге: Бүкіл елдің Абайы

Бүгінгі сабағымызды Сұлтанмахмұт

Торайғыровтың мына өлеңімен аяқтағым келеді.

Асыл сөзді іздесең,

Абайды оқы, ерінбе.

Адамдықты көздесең,

Жаттап, тоқы көңілге.

Сондықтан, балалар, Абайдың өзі "болмасаң да ұқсап бақ" деген тілекпен, біз Абай атаны жадымызда ұстайық.

Пайдаланған әдебиеттер:

1.Абай (Ибраһим Құнанбаев). Өлең-сөздің патшасы.-Алматы.Дәуір,2006,-566 бет

2. Абай. Қара сөз - Книга слов. - Семей: МКА,2007.-368 бет

3. Абай. Шығармаларының екі томдық жинағы: Өлеңдер мен аудармалар,-Алматы: Жазушы, 2002-296 бет

Фазылова М.

ҚР Журналистер одағының мүшесі, Облыстық тарихи-өлкетану музейінің аудандық музей бөлімінің меңгерушісі, Жәнібек ауданы, БҚО

«Жайықтың кербез қызы еді, атанды қазақтың «Жібегі»

Жәрдемғалиева Ә.
музей экскурсоводы,
Жәнібек ауданы, БҚО

Андатпа

Мақалада «Қыз-Жібек» фильмінің түсірілу тарихы, Меруерт Өтекешованың шығармашылығы мен өмірі туралы қызықты деректер берілген.

Кілт сөздері: Қыз Жібек, Меруерт Өтекешова, Төлеген, Құман Тастанбеков, «Қазақ фильм», Сұлтан Қожықов.

Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейінің Жәнібек аудандық музей бөлімінің ұйымдастыруымен кино және театр актрисасы, Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген әртісі, Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты, «Құрмет» және «Парасат» ордендерінің иегері Меруерт Қаратайқызы Өтекешованың туғанына 70 жыл толу (1951ж.) мерейтойына орай қазақтың дарынды өнер иесі, Қыз Жібектің даңқына қылау түсірмеген әртістің өмірі мен шығармашылығын кейінгі ұрпаққа таныстыру арқылы адалдыққа, мейірімділікке, сүйіспеншілікке тәрбиелеу мақсатында «Жайықтың кербез қызы еді, атанды қазақтың «Жібегі» атты онлайн форматтағы тақырыптық дәрісі көпшілік назарына ұсынылды.

Қазақ халқына кеңінен танымал көркем жырлар өте көп. Солардың бірі – «Қыз Жібек» лироэпосының негізінде түсірілген «Қыз Жібек» көркем фильмі ХХ ғасырдағы қазақ киносының ұлы туындысы. «Қыз Жібек» көркем фильмінің экранға шыққанына 2020 жылы 50 жыл толды. Мұхтар Әуезов «Қыз Жібек» жыры туралы былай дейді: «Қыз Жібек» әңгімесі – көп заманнан бері ел аузында сақталып, жыр болып айтылып келген әңгіме және ол қазақтың романтикалық ғашықтық жырлары ішіндегі бір көркемі, көлемдісі. Оның пікірі бойынша, «Қыз Жібек» әңгімесі шын оқиғадан туған, бірақ дәл қай кезде туып, жасалғанын кесіп айту қиын. Дегенмен, ХVII ғасырда туғанға ұқсайды. «Қыз Жібектегі» негізгі тақырып-түйін – ескі салт. Оның басты сарыны – ескі салтқа бағынған шартты ғашықтық болатын.

Меруерт Қаратайқызы Өтекешова 1968 жылы Алматыдағы №66 мектепті бітіріп, сол жылы «Қыз Жібек» кинофильмнің басты кейіпкері рөлін ойнауға шақырылады. 1969-1973 жылдары

Құрманғазы атындағы Қазақ мемлекеттік мәдениет институтының театр факультетін бітірді. КСРО Халық артисі, КСРО мемлекеттік сыйлығының иегері, профессор Х.Бөкееваның класынан дәріс алды. 1973 жылы М.Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театрындағы алғашқы рөлі Ш.Айтматовтың «Ана-Жер-Ана» спектакліндегі Әлиман бейнесін сомдаудан басталады. М.Әуезовтың «Қаракөз» спектаклінде «Қаракөз» рөлі үшін 1982 жылы Мәскеудегі Бүкілодақтық Жастар шығармашылығы байқауының, сондай-ақ, республикалық «Жігер» фестивалінің лауреаты атанды. Меруерт Өтекешова «Қыз Жібек» кинофильмінен бөлек «Ағам менің», «Ұлымның оралуы», «Қосымша «Аждаха жылы» т.б. «Қазақ фильм», «Қырғыз фильм», «Мосфильм» студияларында түсірілген фильмдерде ойнаған. Өмірлік жұбайы – қазақ киносының жұлдызы, Қазақстанның халық әртісі, «Парасат» орденінің иегері Құман Нұрмағанұлы Тастанбеков.

Республикалық «Жұлдыздар отбасы» жастар журналының 2011 жылғы №6 санындағы «Кинотарих» айдарында белгілі журналист Сәкен СЫБАНБАЙДЫҢ «Қыз Жібек қалай түсірілді?» атты мақаласы жарияланған болатын. Автор былай деп

жазады: «Былтыр қазақ киносының классикалық туындысы – «Қыз Жібек» көркем фильмінің жарыққа шыққанына 40 жыл толды. Содан бері бұл картина халқымызбен қатар жасасып келеді. Ол түсірілген кезде әлі бала болғандардың өздерінің балалары қазір бұл фильмді сүйіп тамашалайды. Яғни, «Қыз Жібек» – жас талғамайтын өміршең дүние. Ұлттық кино өнерінің інжу-маржаны қалай экрандалған еді? «Кинотарих» айдарының бүгінгі тақырыбы – осы.

Идея қалай туындады?

«Қыз Жібек» атты фильм түсіру туралы ой XX ғасырдың сонау қыркыншы жылдарында-ақ туындаған екен. Қазақ әдебиетінің классигі Ғабит Мүсірепов «Гәкку» атты сценарий жазып, киностудияға өткізген. Алайда, қандай себептермен екені беймәлім, ол сол күйі экрандалмай сөреде жатып қалады. 1967 жылдың күзінде «алдағы жылы өндіріске жіберетін дайын не бар?» деген сұрақ туғанда «Қазақфильмнің» сол кездегі директоры Камал Смайыловтың есіне баяғы Ғабеннің сценарийі түсе кетеді. Орысша нұсқасын Мәскеудегі одақтық кинокомитетке апарып көрсеткенде, олар оқып шығып, «Өздеріңнің тарихтарың екен, жақсылап қойып шыға аламыз десеңдер, қарсылығымыз жоқ, қолға ала беріңдер» деп құптапты. Сценарийді бекіттіріп, елге оралған директор бірден Ғабенге барады. Қуанышты хабарды естіген жазушы «одан

жұмыстары басталады.

Бұл қандай фильм болуы керек еді?

Ғ.Мүсірепов «кино тек Төлеген мен Жібектің махаббатын ғана арқау етсе, көп мелодрамалардың бірі болып қалады» деп сценарийге елдің татулығын, тұтастығын сақтаудың қаншалықты маңызды екенін көрсетер патриоттық сарын қосқан. Туындының негізгі лейтмотиві – Төлегеннің «Сыймай жүрсек екен-ау, сыйыса алмай жүрміз ғой!» деген бір ауыз наласында жатыр. Өзара ру-ру боп қырқысқан халық түбі сыртқы жауға жем болмақ. Мұны авторлар фильмге енбей қалған ақырғы кадр арқылы аңғартқысы келген (өзенге батып өлген Жібектің суда жатқан) сәукелесін жау әскері найзасымен іліп алып, дар-дар айырады да, қарақұрым қалың қол онсыз да Төлегенінен айырылып, құса боп жатқан қазақ ордасына тұтқиылдан тиіспек оймен Жайыққа түседі, бірақ бұл эпизод «жамандық шақырмандар!» деген ескертумен цензурадан өтпей қалған). Сондай-ақ, жазушының пікірінше, бұл фильм қазақ халқының бүкіл салт-дәстүр, әдет-ғұрып, этнографиясын көрсететін, ұлт тұрмысының панорамасын жасайтын эпикалық дүние болуы қажет еді. Сондықтан орта ғасырлардағы қазақ өмірін бейнелейтін реквизиттерге өте көп көңіл бөлінді. Эпоста суреттелетін сән-салтанатты көш, Сырлыбай мен Базарбайдың бай да әсем ауылдары, бас-ты кейіпкерлердің, олардың серіктерінің сәнді де көркем киімдері, тарихи жәдігерлер, балбал тас-тар, тау жақпарындағы ежелгі жазулар – бәрін де экраннан көрсету керек болды. Бұған қарапайым халық та өз үлесін қосты: біреу ертұрман әбзелін әкелсе, біреу киіз үй жабдықтарын, тағы бірі көне әшекей бұйымдарын киностудияға жолдап жатты. «Қыз Жібектің» нағыз халықтық кино болып шығуына осы халықтың ыстық ықыласы да себеп болды-ау деген ойдың жаны бар.

Фильмнің классикаға айналу себебі неде?

«Қыз Жібектің» «ұлттық киноның классикасы» атауының бір сыры – оның экрандалуы-на қазақ мәдениетінің кіл майталмандары атсалысқан. Бұған көз жеткізу үшін мына тізімге назар аударсаңыз, жетіп жатыр: Ғ.Мүсірепов, А.Сүлейменов, О.Сүлейменов, Н.Тілендиев, Қ.Мырза Әли, Г.Ысмайылова, С.Майқанова, Ф.Шәріпова, Ы.Ноғайбаев, К.Қожабеков, К.Кенжетеев, А.Әшімов, Ә.Молдабеков – құдай-ау, кіл классиктер емей, кімдер?! Осыншама өнер тарланы бас қосып, бірлесе еңбек еткен жерде классика тумағанда қайтеді?..

Ал, қазір өнердегі ірі тұлғалардың басын бір жоба арқылы біріктіру мүмкін бе? Қайдам? Егер мүмкін болса, осы уақытқа дейін неге «Қыз Жібек» сынды кесек дүние шықпады? Бүгінде майталмандар бөлек-бөлек жарқырап көрінгісі келе ме, әлде оларды ортақ іске жұмылдырар тұлға табылмай жатыр ма, әйтеуір жеке-жеке әрекет етіп жүр.

Жібек қалай табылды?

Алайда басты рөлдерге жас әртістерді табу керек еді. Түсіру тобының ең басы қатқан жері де осы болды. «Жібек бейнесін сомдайтын көрікті бойжеткен керек» деген хабарландыру «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш»), «Ленинская смена» (қазіргі «Экспресс К») газеттерінің 1968 жылғы 1 қаңтардағы сандарында жарияланды. Халық бұл өтінішке де айырықша

бері қаншама уақыт өтті, мен сценарийді қайта қарап, жаңалап жазып шығайын» деп екі-үш ай мұрсат сұрайды. Сценарий дайын болған соң түсіру

ықыласпен атсалыс-ты. «Осы қыз нағыз Жібек бола алады-ау» деген арулардың суреті киностудияға қарша борады. 500-ге жуық қыздың арасынан 40 шақтысы сұрыпталып алынып, олардың 15-і киносынақтан өтуге шақырылды. Құрамында Ғабит Мүсірепов, Сапарғали Бегалин, Мәжит Бегалин, Шәкен Айманов, Абдолла Қарсақбаев, Камал Смайылов сынды марғасқалар бар көрімдік кеңес бәрін қарап шығып, «Жібектің құрбыларын ойнауға жарайды екен, бірақ Жібектің өзі бола алмайды» деді. Содан тағы іздеу басталды. Режиссер Сұлтан Қожықов (ол туралы әңгіме сәл кейінірек) өз көмекшілерін Қазақстанның түкпір-түкпіріне аттандырды. Бірақ алыстан іздеген ару Алматының өзінен табылыпты. Осы қаланың №66 мектебінде 10-сыныпта оқитын қарақат көзді, аққұба өңді, сүмбіл шашты, келбетті қыз Меруерт Өтекешованы режиссердың ассистенті киностудияға ертіп келіпті. Тіпті оның жас шамасы да (17-де) сценарийдегі Жібектің сипаттамасына дәп келе кетті. Өйтсе де, «қалада өскен қыз, қазақшылығы қаншалықты, сөз жағы қалай, атқа отыруға икемі бар ма, жылап-сықтайтын, езілетін трагедиялық эпизодтарда үдеден шыға ала ма?» деген күмән болса керек. Оның бәріне С.Қожықов: «Дәл қазір атпен зулап шаба алмайды, бірақ түсіру басталғанға дейін үйретеміз, оған ықыласы да, ыңғайы да бар», - деп жауап қайырған. Жасыратыны жоқ, бұл рөлге таныс-туыс актрисаларын тықпалағандар да аз болмаған көрінеді. Тіпті Ғ.Мүсіреповтің өзі Жібекті танымал актриса Рая Мұхамедиярованың ойнағанын қалаған екен. Бірақ режиссер жазушыны «меніңше, Жібекті өз жасына сәйкес өрімдей бойжеткен Меруерттің ойнағаны жөн» деп көндірген деседі.

- Киностудия алдынан бірінен бірі өткен кермет сұлу қыздарды көргенде, «мынадай арулар тұрағанда, мен неменеге келдім?» деп ойла-нып қалдым, - деп еске алады актриса Меруерт Өтекешова. - Егер «қойшы, бұлар емес, бәрібір мен өтемін!» деп мұрнымды шүйіргенде, іріктеуден өтер ме едім, өтпес пе едім, кім біледі... Өнер – өте нәзік әлем, ол ешқандай астамшылықты көтермейді. Жібектің бейнесін сомдау үшін тек әдемілік ғана емес, талант та керек қой. Сол жағынан әлгі

қыздардан басымдау түскен болуым керек, режиссер мені таңдап алды...

Төлеген қалай таңдалды?

Төлеген рөліне үміткерлер аса көп болмапты, оған он шақты ғана адам шақырылған көрінеді. Соның бірі – кейін Шеге рөліне бекітілген Әнуар Молдабеков екен. Бұл кезде ол белгілі актер еді. Режиссер «Жібектің бейнесін ешкімге белгісіз жас қызға сеніп тапсырғасын, Төлеген де соған сәйкес болсын, оны сомдайтын адамды жас жігіттердің ішінен іріктерміз» деген шешімге келеді. Сөйтіп, Ә.Молдабековті Шегенің рөліне бекітеді. Актердің жары, актриса Баян Имашева журналымызға берген сұхбатында: «Фильмге дайындық кезінде ол домбыра үйренемін деп сабалап, төрт домбыраны сындырған. Түк шығара алмаған соң Нұрғиса араласты ғой. Фильмнің түсірілуі барысында әуелде Әнуарға Төлеген рөлі, сонан соң Бекежан рөлі берілді. Кейін Шегеге лайық актер табылмай, соған бекітілді. Әнуардың ақынжандылығын әріптестері жақсы білетін. Шегенің рөліне нәзік әрі ақынжанды адам керек болғанда, Әнуардың таңдалуы да сондықтан», - деген болатын.

Ал, Төлеген рөлінен дәмелі он шақты үміткердің ішінен жастайынан аттың жалында өскен көркем жігіт Құман Тастанбеков таңдап алынады. Ол кезде театр институтында оқитын жас актердің бойы да, келбеті де өзі сияқты өрімдей ару Жібекке өте сәйкес келіп, екеуі жараса кетеді. Бірақ Төлеген – қыз іздеген сері жігіт ғана емес, ел қамын ойлайтын ер ғой. Азаматтығын, батырлығын қаншалықты таныта алады? Бұл күмән Төлеген мен Бекежанның алғаш ұшырасып, шекісіп қалатын тұсында тіпті үдей түскен. Асанәлі Өшімовтің ойнауындағы Бекежан әуелде Төлегеннен әлдеқайда мықты көрінген. Дегенмен, түсірілім барысында Қ.Тастанбеков өжет жігіттің образына бірте-бірте шындап еніп, рөлдің кілтін тауып, ақырында өте шынайы ойнап шығады.

Экрандағы махаббат өмірде қалай жалғасты?

Төлеген мен Жібектің экрандағы махаббаты көп ұзамай өмірде де жалғасқан.

- Меруертті мен алғаш «Қыз Жібекке» актерлер іріктеу басталғанда, «Қазақфильмде» көрдім, - дейді актер Құман Тастанбеков. - Қарасам, жанарының оты бар екен. Ішімнен «осы қыз өтеді» дедім. Болжамым дәп келді. Мен оның бірден көзіне ғашық боп қалдым. Жібек рөліне бекітілетініне сенгенім де сондықтан. Маған унаған қыз режиссерге де унаған

тиіс деп ойладым. Расында да, Меруерт өзі секілді сұлу қыздардың ішінде дарынымен ерекшеленді. Жібекті ойнау үшін түр де, сымбат та, талант та, ішкі сезім де, жан дүниенің байлығы да қажет еді. Осы қасиеттердің бәрі Меруерттің бойынан табылды.

-Алғашында Құман екеуіміз түк те сөйлеспейтінбіз, - деп жалғастырады М.Өтекешова. – Бірақ күнде түсіру алаңында кездесіп қалатындықтан, көп ұзамай бір-бірімізге бауыр басып, жақын араласып, кеттік. Екеуіміз де жаспыз, екеуіміз де әдеміміз. Сөйтіп жүріп ғашық боп қалғанымызды білмеппіз. Қос ғашық 1970 жылдың 6 қарашасында неке қидырған (бұл кезде «Қыз Жібек» экранға шығып үлгерген-ді, Құман мен Меруерт «Біздің Ғани» фильмінде ерлі-зайыптылардың бейнесін сомдап жүрген болатын). Жас жұбайлардың тойларында Әнуар Молдабеков домбырамен жас келіннің бетін ашып, Асанәлі Әшімов асаба болған. «Кинода қос ғашықты бір-бірінен айырған Бекежан өмірде, керісінше, біз құрған отаудың тұңғыш тойын жүргізіп, қуанышымызға тікелей қызмет етті» деп еске алады бүгінде бала-шағалы, немерелі боп отырған жұлдызды жұп. Бір қызығы, үйлену тойында М.Өтекешова – Жібектің, Қ.Тастанбеков – Төлегеннің, А.Әшімов – Бекежанның, Ә.Молдабеков – Шегенің фильмдегі киімдерін киіп жүрген.

«Қыз Жібекті» түсірген кім?

Режиссер Сұлтан Қожықов – көзі тірісінде өз еңбегіне сай лайықты баға ала алмаған талант. Тіпті қайтыс болғаннан кейін де ол туралы жеткілікті деңгейде жазылған жоқ. Сондықтан да, бүгінгі жас буын ол туралы онша біле бермейді. «Қыз Жібекті» түсірген Шәкен Айманов деп ойлайтындар арамызда әлі де аз емес. Шын мәнінде, Сұлтан Қожықов (1923-1988 ж.ж.) – текті әулеттен шыққан тұлға. Оның әкесі Қоңырқожа Қожықов – кезінде Мұстафа Шоқай бастаған алаш арыстарымен пікірлес болған, «Әліппе» оқулығын жазған ағартушы, ғалым, қоғам қайраткері. «Халық жауы» ретінде тұтқындалып, ату жазасына кесілген, 1957 жылы ақталған. Анасы Ләтипа Қожықова – сән және қолданбалы өнер шебері, КСРО және Қазақстан Суретшілер одағының мүшесі. 1925-1936 жылдары Қазақ драма театрында, 1936 -1958 жылдары Абай атындағы Опера және балет театрында қызмет еткен. Қожахмет және Құлахмет есімді қос ағасы да белгілі суретшілер болған. Осындай өнерлі шаңырақта дүниеге келген болашақ режиссердің толық есімі – Сұлтанмахмет екен. Анасы мен ағаларының жолын қуып, сурет өнеріне қызыққан ол Отан соғысынан оралғасын өз туындыларын мерзімді баспасөзге жиі жолдап, карикатураны ретінде ретінде таныла бастайды. Бірақ Бүкілодақтық мемлекеттік кинематография институтының режиссерлік факультетін тәмамдаған соң (әйгілі украин киногері Александр Довженкодан дәріс алған), кино саласына біржола бет бұрады. 1952 жылдан бастап «Қазақфильм» киностудиясында режиссер, 1974 жылдан көркемдік жетекші болып қызмет істейді. Сонда жүріп өз сценарийі бо-йынша жас ұрпақ тәрбиесі мәселесін қозғайтын «Ана мен бала» (1955 ж.), тарихи және заманауи тақырыптарда «Біз Жетісуданбыз» (1958 ж.), «Егер біздің әрқайсымыз...» (1961ж.) картина-

ларын түсірді. Үшеуінің де сценарийін өзі жазған. Кейін «Шыңдағы шынар» (1965 ж.), әйгілі балуан Қажымұқан туралы «Бізді біліп қойыңдар!» (1985ж.) фильмдерін таспалады.

Режиссер неге ауруханаға түсті?

Алайда оның әйгілі туындысы – «Қыз Жібек» еді. Ол осындай фильм түсіруді сонау 1950 жылдардан бері армандаған екен. Бірақ оны С.Қожықовқа сеніп тапсыруға біраз адамдар қарсы болған көрінеді. Әуелде бір серияға ғана ақша бөлініп, кейін «Қазақфильмнің» директоры К.Смайылов республика басшысы Дінмұхамед Қонаевқа кіріп жүріп, қосымша қаражат қосқызыпты (бұл туралы Камал Сейітжанұлының «Қыз Жібек» неден бас-талды?» деген естелігінде толығырақ баяндалады). Түсіру жұмыстары кезінде де кедергілер көп кездескен. Дайын картинаның өзін «дап-дала» еткісі келгендер де аз болмапты. «Фильмді тапсырар кезде оған сын қарша борады, - деп еске алыпты бір сұхбатында осыдан бір ай бұрын ғана арамыздан кеткен белгілі режиссер Дариға Тналина. – «Бұл көркем фильм емес, ғылыми-көпшілік фильм болып кетіпті», «бастан-аяқ қазақтың киім-кешек, әшекей-бұйым, тұрмыс жабдықтарын көрсететін этнографиялық шығарма ғой мынау», «әртістердің шаш қойысы, киімдері тарихи шындыққа сәйкес келмейді», «Тілендиев – композитор емес, кәсіби білімі жоқ, оның фильмге жазған музыкасы – нағыз бұзақылардың музыкасы» деген сияқты «кемшіліктер» қаздай тізілді. Мұндай «сынның» талайын түсіру барысында-ақ естіп, зәрезап болған Сұлтан жүрек талмасына ұшырап, фильмді тапсыруға келе алмай қалған еді. Нұрғиса маған «сен көркемдік кеңестің мүшесісің ғой, бар да, фильмді қорға!» деген болатын. Ақыры әлгіндей «айыптауларға» шыдай алмай, «Ғылыми-көпшілік дейсіздер ме? Сонда не, ғылыми-көпшілік фильм түсіруге болмай ма? Неге дұрыстап қарамайсыздар? Жібектің абайсызда моншақтарды шашып алатын эпизоды – нағыз философиялық көрініс қой! Бұл отау ішінде Төлегенмен оңаша қалған Жібектің алай-дүлей болып жатқан ішкі сезім арпалысының нышаны емес пе? Нағыз көркемдік шешім осындай-ақ болсын!» деп айтып-айтып тастадым. Мені кейін көркемдік кеңестен мүлде шығарып жіберді, бірақ «Қыз Жібек» секілді картинаны қорғап қалуға үлес қосқанымды мақтаныш тұтамын». Бастапқыда режиссердің кей шешімдеріне көңілі толмаған Ғабит Мүсірепов те фильмнің соңғы дайын нұсқасын көрген соң: «Мен бүкіл түсірілім барысында Сұлтанға оппозициялық көзқараста болып келіп едім. Енді, міне, тамаша фильмнің дүниеге келгенін көріп отырмын. Сұлтанға сәлем айтыңдар, мен оған ризамын!», - депті (картинаны тапсыруға С.Қожықовтың ауырып, бара алмағанын, жоғарыда айттық)... – деп ойын түйіндеген екен.

Даңқты қырғыз жазушысы Шыңғыс Айтматов «Ұлттың тарихын осылай толыққанды түрде, мол бояумен айшықтайтын фильм – халықты әлемге таныту үшін, жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеу үшін аса қажет» десе, көрнекті орыс режиссері Григорий Чухрай «Бұл – кез келген ел үшін мақтаныш боларлықтай дүние, қыруар еңбек. «Қыз Жібектей» фильм тудыра алған халықтың қолынан бәрі де

келеді» деп бағалаған болатын. Халқымыздың бай тарихы мен әдебиеті, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, этнографиясы мен тұрмыс-салтын бейнелейтін режиссураларына кең көлемде көңіл бөлген ұлттық киномыздың інжу-маржаны іспеттес «Қыз Жібек» фильмінің өміршең де халықтық кино болып шығуына әрине, бас-ты рөлдерді сомдаған жерлесіміз Меруерт Өтекешова мен Құман Тастанбековтың сіңірген еңбегі ерен.

Біздің музейіміздің қорында қазақ халқының айтулы режиссері Сұлтан Қожықовтың Меруерт Өтекешова, Құман Тастанбековпен бірге Түркістан қаласында түскен фотосуретінің түпнұсқасы, Меруерт Өтекешованың жас кезіндегі күлімдеп тұрған бейнесінің түпнұсқа суреті, ата-анасының бірге түскен түпнұсқа фотосуреті, Меруерт Өтекешованың бала күнінде әкесінің алдында, отбасымен бірге түскен фотосуретінің түпнұсқасы, Меруерт Өтекешованың өмірлік жұбайы Құман Нұрмағанұлы Тастанбековтың «Қыз Жібек» кинофильміндегі Төлеген ролінде түскен фото-суретінің түпнұсқасы, атасы Өтекеш пен әжесі Нәсіпқанымның фотосуретінің түпнұсқасы, 1973 жылы Меруерт Қаратайқызының Шыңғыс Айтматовтың «Ана – Жер – Ана» спектакілінде Әлиман ролін сомдаған бейнесінің және «Аждаһа жылы» фильмінде кейіпкер бейнесінде түскен фотосуретінің түпнұсқалары, Меруерт Өтекешованың әкесі Қаратайдың әскерде, есейген кезде түскен фотосуретінің түпнұсқалары, Меруерт Өтекешованың туған жерінде полковник Телағыс Темешевпен облыс әкімдігі қабылдауында жерлестерімен кездесу сәті бейнеленген фотосуретінің түпнұсқасы, 2001 жылы Жәнібек аудандық мәдениет үйінің сахнасында аудан әкімі Максим Хасановтың Меруерт Өтекешова мен жұбайы Құман Тастанбековке «Ауданның құрметті азаматы» атағын беруі сәті бейнеленген фотосуретінің түпнұсқасы, 2009 жылғы туған жерінде Меруерт Өтекешованың аудан әкімі Р.Өтешев, ауданымыздың ақын қызы Н.Кәрімова, кәсіпкер Б.Сабановпен бірге нан шығаратын диірмен өндірісінің ашылу салтанатында түскен фотосуретінің түпнұсқасы, 2016 жылы Жәнібек аудандық мәдениет үйінде Қазақстанның халық әртісі Құман Тастанбеков пен Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген әртісі, «Құрмет» орденінің иегері Меруерт Өтекешованың «Мәңгілік махаббат жыры» атты кездесу кешінде жұртшылықпен кездесу сәті бейнеленген фотосуретінің түпнұсқасы, 2016 жылы сол кездегі аудан басшысы Наурызбай Қарағойшиннің жәнібектіктердің атынан мәңгілік махаббат иелеріне ақ боз атты тарту сәті бейнеленген фотосуретінің түпнұсқасы, Меруерт Өтекешованың қысқаша өнер жолы туралы мәлімет пен театр және кинодағы сомдаған бейнелері қамтылған бүктеме бет, «Қыз Жібек» 30 жыл өткен соң...» атты шақыру билетінің түпнұсқалары, Меруерт Өтекешованың әріптестері арасында, жеке дара, отбасымен түскен фотосуреттерінің көшірмелері, Меруерт Өтекешованың «Қыз Жібек» кинофильмінде түскен фотосуретінің көшірмелері, өмірлік жұбайы Құман Тастанбековпен бірге түскен фотосуретінің көшірмесі, Меруерт бауырлары Алла және Роза

Қарасайқыздарымен Өтекеш атасының бейітінің басында түскен фотосуретінің көшірмесі, 2008 жылғы Меруерт Өтекешованың жұбайы Құман Тастанбековпен бірге түскен фотосуретінің көшірмесі, аудандық «Шұғыла» қоғамдық-саяси газетінің тілшісі Нұрымбек Жапақовтың аудандық музейде Меруерт Өтекешовамен сұхбаттасу кезінде түскен фотосуретінің көшірмесі, әйгілі өнер саңлақтарының өнер сапарларында көрермендеріне қолтаңба қалдырудағы сәті бейнеленген фотосуретінің көшірмесі, Меруерттің атасы Өтекештің Жәнібектегі тұрған үйінің орны түсірілген фотосуретінің көшірмесі, Мұхтар Өтебаевтың жеке домбырада сүйемелдеуінде Фарида Шәріпованың оқуында «Қыз Жібек» қазақ лиро эпосының күйтабағы, белгілі журналист Сәкен Сыбанбайдың республикалық «Жұлдыздар отбасы» жастар журналының 2011 жылғы №6 санында жарияланған «Қыз Жібек қалай түсірілді?» атты мақаласының түпнұсқасы мен журналист Жолдасбек Шөпегұлдың республикалық «Егемен Қазақстан» қоғамдық-саяси газетінің 2014 жылғы 14 мамырында жарияланған «Кадр сыртындағы әнші» атты мақаласының көшірмесі, аудандық «Шұғыла» қоғамдық - саяси газетінің тілшісі Асқар Орынғалиұлының аталмыш газеттің 2001 жылдың 25 тамызында «Қыз Жібек» фильмінің жарыққа шыққанына 30 жыл толуына орай жарияланған «Меруерт пен Құман – ауданымызда» атты мақаласының түпнұсқасы, журналист Айгүл Халықтың республикалық «Жас Алаш» қоғамдық-саяси газетінің 2002 жылғы 10 қазанында жарияланған «Қыз Жібек» – бейнаспа тілінде» атты мақаласының түпнұсқасы, журналист Мақпал Қаратайқызының республикалық «Алтын Орда» қоғамдық-саяси газетінің 2003 жылғы 24 сәуірінде жарияланған «Сұлтан десе Сұлтан еді» атты мақаласының түпнұсқасы, аудандық «Шұғыла» қоғамдық - саяси газетінің тілшісі Нұрымбек Жапақовтың аудандық «Шұғыла» газетінде 2008 жылдың 1 тамызында жарияланған «Ортамызда – Қыз Жібек пен Төлеген» атты мақаласының түпнұсқасы, тілші Жадыра Шамұратованың облыстық «Орал өңірі» қоғамдық-саяси газетінің 2008 жылдың 27 қарашасында жарияланған «Қыз Жібек» жаңа заманда» атты мақаласының түпнұсқасы, журналист Тәрбие Смағұлованың облыстық «Орал өңірі» қоғамдық-саяси газетінің 2008 жылдың 22 шілдесінде жарияланған «Жайыққа келді «Қыз Жібек» атты мақаласының түпнұсқасы, аудандық «Шұғыла» қоғамдық - саяси газетінің тілшісі Нұрымбек Жапақовтың облыстық «Орал өңірі» қоғамдық - саяси газетінің 2009 жылдың 7 мамырында жарияланған «Нан ең арзан аудан» атты мақаласы мен аудандық «Шұғыла» газетінде 2016 жылдың 29 шілдесінде «Қыз Жібек» фильмінің экранға шыққанына 45 жыл толуына орай жарияланған «Мәңгілік махаббат иелеріне құрмет» атты мақаласының түпнұсқасы қорда сақталып, көрмеден өз орнын тауып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жәнібек аудандық музейінің қорының жәдігерлері

Махмутова Д.А.**М.П.Русаков атындағы****№2 санаторлық мектеп-интернаты****«Tur-travel» эко-туризм жобасының
жетекшісі, Балқаш қ., Қарағанды обл.**

Елбасы Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында қозғалған өлкетану ісін дамыту мәселесін толық қолдаймыз.

Біздің ойымызша, жас ұрпақ өз Отанын сүюді өскен өлкелерінен бастаулары керек. Өскелең ұрпаққа өлкетану бағытында «Туған жер» - «Туған ел» бағдарламасы шеңберінде жастарға патриоттық тәрбие беру мен өлкетану ісін жетілдіру - «Рухани жаңғыру» өлкені танудан басталады. Туған өлке төсіндегі тылсым табиғат пен тамыры терең тарихты, мәдениет пен тұрғындардың тіршілік ету әрекетін қосып, адамға ауқымды білім мен тәрбие беретін өлкетану, мәселе ретінде өзінің өзектілігін жойған емес. Бұл ретте, біздер де бай өлкенің кешегі көрінісі мен бүгінгі бейнесін жастарға насихаттаудан еш танбаймыз. Айта кететін болсақ, туған өлкенің, жергілікті жердің тіпті, аймақтың өз ерекшеліктерін, табиғатын, тарихын, халқы мен тұрмысын сипаттайтын факторларды зерттеп, оны жас ұрпақ тәрбиесінде пайдалану өзінің маңыздылығын ешқашан жоймақ емес. Өлкетану жұмыстары тұлғаның дүниеге деген дұрыс көзқарасын қалыптастыру мен сенімін нығайтуға негіз болады.

Туған өлкенің мәдени бағыттағы шежіресін зерттеп, зерделеу, оның әрбір тасы мен тауында, сайы мен қырында – тұнып тұрған тарих бар екенін жас ұрпақтың білгені абзал. Осыған орай мектебімізде «Tur-travel» эко-туризм жобасы - туған өлкеге саяхат жасап, өз жұмысын жүргізіп жатыр. Жұмысымыздың айғағы ретінде «Туған өлке соқпақтары» атты жинағын шығардық. Бұл жинақ «Рухани жаңғыру» бағдарламасы «Туған жерге туынды тік» жобасы аясында негізге алынған. Мұнда туған өлкеміздің «Балқаш туралы тарихи ескерткіштер», «Голубая лагуна», «Таңғажайып Тораңғы», «Бектау-Ата», «Ауылым – алтын бесігім» атты 5 бағыт қарастырылған.

Тарихи орындарға саяхат, табиғат аясындағы

Өз өлкеңді тану –рухани жаңғырудың даңғылы

демалыс, серуен, археологиялық қазбалар, аң-құстар, өсімдіктер жайлы ақпарат алу. Бұның барлығы балалардың білімін арттырып, туған жерге деген махаббатын оятатыны сөзсіз.

Біз мұғалімдермен, оқушылармен бірігіп, аймақтың тарихын зерттеу жұмыстарын жүргізіп жатырмыз. Осы ретте Балқаш қаласының маңындағы киелі жер Бектау-Ата, Ғажайып Тораңғы, Ақтоғай ауылының демалыс орындарына бару маңызды деп ойлаймын. Бұл жаңа дүниетаным қалыптастырады.

Өз өлкеңнің тарихын, оның ескерткіштерін тек біліп, сүйсініп жүру жеткіліксіз, оларды сақтап, қорғап, насихаттау қажет. Өткеннен қалған зор тарихи-мәдени құндылықтарымыз жас ұрпақ тәрбиесінің қайнар көзіне айналуы тиіс. "Рухани жаңғыру" өлкетану ғылымының дамуына септігін тигізеді. Әр адам өзінің туған жерін зерттеп, оның тарихымен терең танысып, мол мағлұмат алуға мүмкіндігі бар. Бұл қадам тұрғындардың туған жерге деген сүйіспеншілігін еселеп арттыруға әсер етпек.

Білім беру ошақтарындағы эко-туризм жұмыстары елжандылық пен азаматтықты тәрбиелеу орталығы, барлық жас ұрпақ үшін де «Туған өлке соқпақтары» жинағы оқу-тәрбие жұмысында маңызды орын алады. Бұл туристік-өлкетану жұмыстарына қатысты. Осы тұрғыдан Мемлекет басшысының өз бағдарламалық мақаласында «Өз Отаныңа – туған еліңе деген махаббат өзіңнің шағын отаныңа – ауылыңа деген махаббаттан басталады» деп ерекше атап өткім келеді.

Ганненко А. Г.
руководитель школьного
историко-краеведческого
музея КГУ «Школа-ясли-
детский сад Караганда»
Бурлинского рай., ЗКО

Андатпа

Мақалада өсімдік зерттеу ғылымының дамуына өз үлесін қосқан, 1954 жылғы тың игерлуіне дейін Қазақстандағы астық өнімділігін еселеген адамдар жайында айтылады. Прасковья Никитична Ангелина алғашқы тракторшы әйел, "Жүз мың құрбы - тракторға!" деп соғыс алдында жаппай қозғалысты ұйымдастырған әйелдер трактор бригадасының алғашқы әйел бригадирі болды. Соғыс жылдарында, Украинадан эвакуациялау кезінде, ол өзінің әйелдер трактор бригадасымен Батыс Қазақстан облысы Теректі ауданы "Будённый" колхозының аландарында ерен ерлік жасады.

Ключевые слова

Паша Ангелина, женская тракторная бригада, МТС, депутат Верховного Совета, сто тысяч подруг на трактора, битва за урожай, ангелинцы, новые приемы выращивания хлеба, фонд Красной армии, первая целинница Казахстана.

Как всем известно, в 1954 году партией и правительством Советского Союза было принято решение об освоении целинных земель. Таким образом руководство страны намеревалось обеспечить страну не только хлебом, но и дать мощный толчок развитию всего сельского хозяйства. По данным историков, в Казахстан в эти годы приехало около двух миллионов человек. Те, кто первым откликнулся на призыв партии, проявляли колоссальное мужество и силу воли. Трудовой энтузиазм сотен тысяч людей и твердая политика государства дали свои плоды. В первую же пятилетку освоения целины резко увеличились показатели сельскохозяйственного производства. Но давайте будем справедливы к истории, и познакомимся с фактами, которые расскажут нам о людях, внесших свой вклад в поднятие урожайности зерна в Казахстане еще до судьбоносного 1954 года!

Первая женщина - трактористка Советского Союза на земле Будёновской

Прасковья Никитична Ангелина родилась 30 декабря 1912 года в селе Старобешево Мариупольского уезда Екатеринославской губернии Российской империи. В 1930 году она освоила профессию тракториста и уже через три года создала первую в стране Советов женскую тракторную бригаду. Работу женской тракторной бригады заметили и оценили по достоинству. В 1935 году Пашу Ангелину со своей бригадой пригласили в Кремль на съезд народных депутатов. Выступая с высокой трибуны Паша рассказала, как ее подруги добиваются высоких показателей в труде. Сталин сказал ей тогда: «Кадры Паша, кадры!». Он посоветовал привлекать для работы молодежь. О работе женской тракторной бригады узнала вся страна. Приближалась война и все понимали, что мужчины уйдут на фронт

и заменить их на тракторах должны женщины. В 1938 году Паша обратилась ко всем девушкам страны с призывом: «Сто тысяч подруг на трактора!». Через год откликнулось - двести тысяч! В 1940 году она заканчивает Московскую сельскохозяйственную академию им. Темирязева. Когда началась Великая Отечественная война и осенью 1941 года немецкие войска подошли к Старобешеву, бригада Ангелиной была эвакуирована в Западно-Казахстанскую область, Теректинский район, село Будёновка (ныне село Қарағанды, Бурлинского района). В село прибыли в ноябре месяце.

И тут выяснился любопытный исторический факт. Оказывается одним из основателей села является их земляк кузнец из Стылы, Василий Варфоломеевич Панюта! В 1909 году он переехал из Украины в Казахстан по Столыпинской реформе осваивать свободные земли. Здесь на берегу реки он основал свою усадьбу, посадил её вербами. Село называлось в то время Святодуховка. Но недолго пришлось крестьянствовать Василию. В 1914 году началась первая мировая война, он был мобилизован на фронт и погиб в Карпатах.

Бригаду разместили по дворам и после недельного отдыха она приступила к работе. В составе бригады было 10 человек: бригадир – Паша Ангелина, трактористки - Надя, Леля и Марксина Ангелины, повар Катя, помощник бригадира по технике Юрий Данилов, трактористы Кирилл Афендинов и Антон Дмитриев, горючезов - дед Михеев Семен, отец Паши - дед Никита занимался ремонтом инвентаря. Так как Паша Ангелина была символом нового движения, у неё был телохранитель Федор Ангелин. На собрании в Будёновской МТС (Машинотракторная станция), Паша попросила выделить её бригаде пять самых худших колесных тракторов. Она сама ездила в Уральск и Оренбург привозила недостающие запчасти. Директором МТС в то время был Перехрест Севастьян Логвинович.

Он выделил для бригады Ангелиной два гусеничных трактора ЧТЗ, и пять колесных тракторов Универсал и СТЗ. Вся техника и инвентарь были отремонтированы и подготовлены к весенне-полевым работам. Как вспоминал директор МТС, когда они с Пашей ездили в отстающие бригады: «Один только совет Паши сказанный белозубой обезоруживающей улыбкой молодой и знатной женщины, влиял на трактористов больше, чем десятки устных внушений и поучений». Одевалась Паша по военному – носила гимнастерку с широким армейским ремнем, брюки и кубанку на голове. Всегда при себе имела оружие – револьвер наган. В одном из своих писем Паша замечала: «Природа здесь суровая: морозы, ветры, часто бывают бураны, тогда даже нельзя выглянуть, выйти на улицу. Железная дорога находится от нас в 40 километрах, нет ни радио ни телефона. Но ничего, это временное явление, которое мы перетерпим». Местные хлеборобы колхоза в довоенное время получали до 9 центнеров пшеницы с гектара. Считалось, что в засушливых казахских степях урожайность выше невозможна. Паша взялась за дело решительно, во всеоружии науки агрономии и большого опыта трактористки. Посевная кампания 1942 года была проведена в кратчайшие сроки, чтобы как можно больше задержать влагу в почве. Следом за сеялкой пустили легкие бороны чтобы поглубже заложить семена, взрыхлить землю. После этого немедленно перекрывались все пути утечивания влаги. Впервые в Казахстане была использована озимая пшеница привезенная из Саратова. Когда образовался дефицит бензина, необходимого для фронта, комбайны в бригаде заработали на керосине, бензин использовали только для запуска двигателя. Умелое использование техники, грамотный агрономический подход позволил уже в 1942 году получить невиданный урожай – 11 центнеров с гектара. Бригада выполнила 2,5 годовые нормы. Со всего Казахстана приезжали земледельцы для обучения новым приемам труда. И Ангелина охотно помогала им, делилась опытом.

Примеру Паши в 1942 году последовало 1348

новых трактористок. Создано 9 женских тракторных бригад, а 1943 году за руль трактора село 13076 девушек. Было создано 182 отдельных женских тракторных бригад. «Битвой за урожай» назвала в одном из своих радиовыступлений Паша трудбригады в военное время, сравнивая труд крестьянина с трудом бойца на фронте. Это выражение тут же переключалось на страницы прессы, зазвучало на радио и с тех пор стало крылатым. Три года с 1941 по 1943 длился по истину подвиг женской тракторной бригады с Украины в засушливом Казахстане. Зерно полученное в порядке дополнительной оплаты за трудодни было отправлено в фонд Красной Армии: 554 пуда хлеба, 36 тысяч рублей было передано ангелинцами на строительство танковой колонны. Благодаря Паше Ангелиной казахская земля стала давать в шесть раз больше хлеба, чем она давала до войны. За три года работы в Буденновской МТС, накоплен опыт работы в условиях казахской степи, выработаны новые приемы выращивания хлеба, которые распространились по всем колхозам и совхозам республики. Не даром же Прасковью Никитичну Ангелину в пятидесятые годы не редко называли «Первой целинницей Казахстана». В бригаде у Паши работали так же и местные: на тракторе – Соловьева Екатерина, на комбайнах – Солоха Евдокия, Холод Евдокия и Дорошенко Екатерина. Из местных ребят на тракторах трудились Даниленко Иван, Ганенко Василий и Кучерявый Григорий.

При Буденновской МТС появилась женская бригада из местных девчат: Галюк Екатерина, Галюк Прасковья, Мисюра Евдокия, Гергелевич Ульяна, Мановицкая Анна, Глушко Екатерина. Возглавила эту бригаду Шакун Евдокия. В 1943 году Красная Армия освободила родное Старобешеве и бригада Паши Ангелиной засобиралась домой, надо было восстанавливать разрушенное войной хозяйство.

Из воспоминаний ветерана труда, почетного гражданина Бурлинского района Ганненко Григория Петровича: «В 1944 году Бригада Паши Ангелиной уехала на родину, а меня направили работать в МТС на трактор, на котором работала Ангелина. В 1947 году Ангелина опять приехала в Буденновку, но уже для съемки кинофильма о её работе в Казахстане. Сами понимаете во время войны было не до кино. Съемки проходили во время уборочной кампании. Мне повезло в том, что съемки проходили на тракторе, на котором работал я. В кадр я не попал, так как за рычагами сидела Паша, трактор тянул за собой сцепку из двух комбайнов. Мне поручено было стоять на крыле трактора, следить за движением и на водить с помощью большого зеркала дополнительный солнечный свет на Пашу.» После воз-

вращения на родину ей предлагают возглавить колхоз, но она снова села на трактор. Награды и звания: депутат Верховного Совета СССР, делегат съездов ВКП (б), Дважды Герой Социалистического Труда, лауреат Сталинской премии, три ордена Ленина, орден Трудового Красного Знамени.

Умерла Прасковья Никитична в 1959 году. Похоронена на родине. В поселке Старобешеве открыт музей и установлен бронзовый бюст прославленной трактористке. В 1972 году в Старобешеве состоялась всесоюзная встреча женщин-механизаторов. На эту встречу, из нашего села ездила Екатерина Дорошенко. А 1987 году на встречу приезжали уже старобешевцы, те кто во время войны работал в Буденновской МТС. В 2008 году в школу пришло письмо от директора мемориального музея П.Н. Ангелиной из Старобешеве, а с ним и письмо от нашего земляка, уроженца села Буденновка Панюты Михаила Семеновича. Руководитель музея просил предоставить информацию о людях с которыми работала Ангелина в нашем селе в военный период.

Я, будучи директором школы, собрал что у нас было в школьном музее, а так же отправил воспоминания Ганненко Г.П. бумажным письмом по почте. Сейчас из участников этого героического трудового подвига уже нет никого, но в школьном историко-краеведческом музее есть экспозиция, посвященная этим замечательным труженикам-земледельцам.

Список использованной литературы:

1) Письмо директора мемориального музея П.Н. Ангелиной Балабанова Е.Д. Село Старобешеве Донецкой области Украина от 27.02.2008 года.

2) Письмо (воспоминания) бывшего жителя села Буденновка Панюты Михаила Семеновича. Село Старобешеве Донецкой области Украина от 6.02.2008 года .

3) Газета «Сельская новь» орган Теректинского райкома компартии Казахстана №24 от 23 февраля 1985 года. Статья «Незабываемый образ депутата».

4) Газета «Сельская новь» орган Теректинского райкома компартии Казахстана №132 от 4 ноября 1985 года. Статья «Эстафета подвига».

5) Газета «Сельская новь» орган Теректинского райкома компартии Казахстана №70-71 от 14 июня 1986 года. Статья «Музею П. Ангелиной -20 лет».

6) Газета «Сельская новь» орган Теректинского райкома компартии Казахстана №81 от 8 июля 1986 года. Статья «Голоса взывавшие к борьбе».

7) Газета «Казахстанская правда» от 26 марта 2005 года. Статья «Пашино поле».

Мамин А.Н.

**Заслуженный инструктор туризма РК
Почетный работник туризма РК
Мастер спорта СССР по велоспорту (шоссе)
Работал заведующим отделом туризма
ОЦДЮТиЭ с 1987 года по 2013 год**

Андатпа

Мақалада Аблаев Алексей Владимировичтің өмірі мен еңбек жолы баяндалған. Естелікте балалар туризмі қызметінің қыры мен сырын жақсы меңгерген туристтің еңбек жолы жас мамандарға үлгі екендігі, 3-ші санатты вело жорығы мен су жорығы жетекшілерін дайындау бағытында т.б. жасаған еңбегі ОБЖТжЭО-ның тәжірибесінде елеулі орны бар екендігі жазылған.

Ключевые слова: экологический экспедиция “Жайық-Урал”, Аблаев Алексей Владимирович, поход III категории сложности, «Иркутск – Листвянка - порт Байкал – Северобайкальск - Новый Уаян-Кумора – Улунхан – Усть – Баргузин»

Честный, порядочный, надежный, исполнительный, трудолюбивый, добросовестный, мастеровитый, жизнелюбивый, всегда готовый помочь в трудную минуту мой товарищ и друг с которым мы проработали 20 лет в отделе туризма областного центра детско-юношеского туризма и экологии методистом по туризму и это все о нем- Аблаеве Алексее Владимировиче. Алексей родился 29 апреля 1961 года в городе Уральске. Учился в средней школе №39, после гибели отца, мама купила частный дом по улице Темира Масина, учебу продолжил в средней школе №7. После окончания учебы директор школа- Баев Василий Андреевич посоветовал Алексею поступить на физико-математический факультет педагогического института имени А.С.Пушкина. До армии после окончания института по направлению работал в железнодорожном училище преподавателем физики и математики. Призывали в армию, служил в городе Калининграде. После армии

Друзья уходят, кем их заменить?

вернулся на работу в училище. До поступления в институт со школы стал заниматься лыжным гонками и велосипедным спортом, выполнил норматив кандидата мастера спорта по велосипедному спорту. Во

время учеба в институте на III курсе осенью должен был поехать в город Алма-Ату на выполнение норматива мастера спорта СССР по велоспорту (шоссе) но в это время сгорело здание главного корпуса педагогического института и его не отпустили на выполнение норматива, а направили на восстановительные работы. Осенью 1988 года я встретил Алексея в Ханской роще и пригласил на работу в ОЦДЮТиЭ методистом в отдел туризма так как я уже работал заведующим отделом по туризму. Наш отдел занимался организацией и проведением соревнований по всем видам туризма- водному, велосипедному, пешеходному, лыжному, подготовкой общественных туристских кадров по спортивному туризму, проводили туристско-экологическую экспедицию “Жайык-Урал”, занимались организацией и проведением походов, экспедиций по территории области, республике, СССР в

рамках туристско-краеведческой экспедиции "Моя Родина-СССР" "Атамекен", участвовали в республиканских, союзных семинарах, конференциях, соревнований по туризму, краеведению, экологии. В целях пропаганды туризма, краеведения, экологии; вовлечения учащихся занимается туризмом в соответствии с утвержденным графиком проводился туристский всеобуч на котором учащиеся 5 классов обучались начальной туристской подготовке- проходили теоретическую и практическую подготовку. После окончания занятий учащиеся школ города совершали поход выходного дня в окрестностях города Уральска. Многие учащиеся после занятий по туристскому всеобучу стали заниматься в кружках по туризму, краеведению, экологии. Занятия по туристскому всеобучу проводил Аблаев Алексей Владимирович. В 1990 году Алексей участвовал в республиканском семинаре по

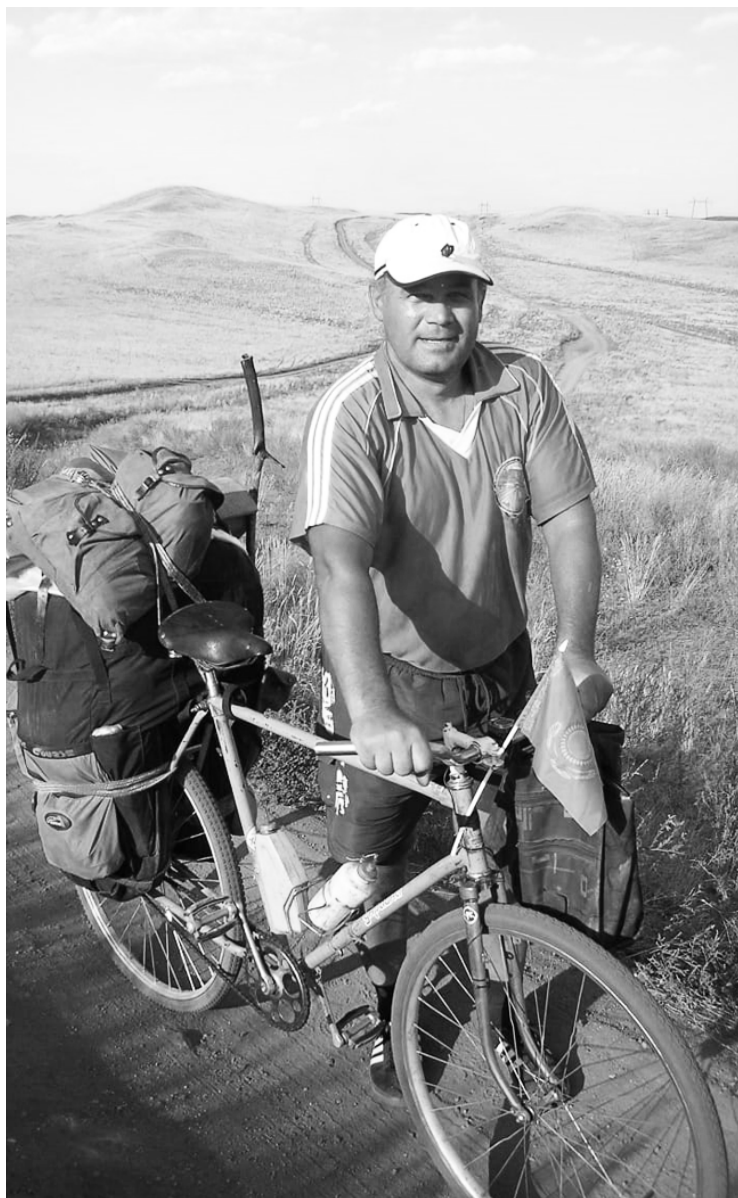
спортивному туризму с прохождением велосипедного похода по Забайкалью (Иркутская область, Бурятия) В с 6-по 28 августа 1991 года учащиеся кружка "Юные велотуристы" совершили велосипедный поход III категории сложности по маршруту: Иркутск- Листвянка-порт Байкал- Северобайкальск- Новый Уаян-Кумора- Улюнхан- Усть-Баргузин с преодолением перевалов стремный, Рухловского 1350 м, Озерный, Умхей 830 м, Лавантон 1180 м. На маршруте проходили вброд реки Баргузин (2 раза) Ковили. Протяженность маршрута 725 км. Руководил походом Аблаев А.В. На данный момент это наивысшее достижение в истории ОЦДЮТЭ по спортивным походом.

Для подготовки руководителей водных походов в рамках туристско-экологической экспедиции "Жайык-Урал"ежегодно проводил водный весенний семинар по реке Урал по маршруту: п. Тонкерис- п. Январцево- п. Рубежка- п. Аксуат- г. Уральск для педагога области. С 2006 по 2008 годы принимал участие в качестве механика в международной велосипедной экспедиции "От истока реки Урал до устья ". С 1997 года ежегодно участвовал в международной водной экспедиции "По следам Правдухина". В данной экспедиции занимался подготовкой плавсредств для участия экспедиции - ремонтировал лодки и байдарки.

На всесоюзном семинаре по подготовке руководителей лыжных походов в г. Свердловске после окончания теоретической и практической подготовки участвовал в лыжном походе III категории сложности по Приполярному Уралу с восхождением на гору Народная. Для проведения областных соревнований по спортивному туризму занимался подготовкой дистанции по технике пешеходного, лыжного, водного, велосипедного туризма в качестве начальника дистанции.

23 декабря 2020 года на 61 году жизни Алексей Владимирович умер из-за сердечного приступа.

Светлая память останется в наших сердцах как о профессионале своего дела, многие его ученики будут помнить о нем. Он оставил свой след в развитии туристско-краеведческой, экологической деятельности в области.

Утегалиев Е.С.

«Жас туристер станциясы» КММ-
нің II санатты ҚББП, Ақбұлақ
ауылы, Бөрлі ауданы, БҚО

Бериккалиева А.С.

«Жас туристер станциясы»
КММ-нің ҚББП, Ақбұлақ
ауылы, Бөрлі ауданы, БҚО

Миргород қорықшасы және оның жануарлар дүниесі

Аннотация

Миргородский государственный заказник один из самых крупный в Казахстане и находится в Бурлинском районе ЗКО. В нем обитает множество видов птиц и животных, охрану которых обеспечивает егеря. Охота здесь запрещена. А человека животный мир не боится. Авторы призывает туристическое сообщество к бережному обращению с природой.

Кілт сөздері: Өлкетану-Краеведение

Елбасымыздың жолдауында балалар туризмін дамытуды басты назарға қоя отырып, экономикасы дамыған елу елдің қатарына қосылуда ең айрықша жобалардың бірі туризм деп анықтап, сол бағытта белсенді жұмыстану керектігін басты міндет деп қойды. Осы бағытта мектебімізде өлкетану және экологиялық бағытта туристік үйірмелер жұмыс жасап келеді. Әр жорыққа шыққан сайын оқушыларға өлкеміздің тарихымен, табиғатымен таныстыра отырып, әр оқушы өз өлкесінде кездесетін жануары мен құстарын да білуі тиіс деп ойлаймыз. Соның ішінде жойылу қаупі бар жануар мен өсімдіктерін қорғау әр адамзаттың міндеті.

«Миргород шағын қорықшасы» - Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданында орналасқан. Жалпы көлемі - 3950 гектар жерді алып жатыр. Миргород шағын қорықшасында өсімдіктердің 365 түрі бар. Шөбі шүйгін, топырағы құнарлы, жусанды кең даладан қызғалдақтарды көптеп кездестіруге болады. Қазіргі таңда жойылу қаупі болғандықтан Қызыл кітапқа енгізілген. Сонымен қатар, өсімдікке бай өлкемізден жойылу қаупі бар жануарлар мен құстарды да кездестіруге болады: Олар: дуадақ, безгелдек, ақ бас тырна және дала қыраны. т.б.

Миргород қорықшасының сирек кездесетін құстары

Мақсаты:

1. Қазіргі кезде адамзатты алаңдатып отырған өзекті мәселенің бірі – табиғатты қорғау, сондықтан да туған өлкеміздің табиғатын қорғау, жерді қадірлеу, байлықты бағалай білу, туған елдің табиғатын сүю және қамқорлық, жанашырлық

көрсету.

2. Айналамызда кездесетін қорғауға алынған жануарлар дүниесін танып білу, олардың мекен ортасы мен биологиясын оқып білу.

Міндеттері:

- ☐ жергілікті жерде өсетін сиреп бара жатырған жануарлар дүниесімен танысу
- ☐ осы жануарлар туралы мәліметтер жинау
- ☐ қолданылуын білу және қорғау шараларын жасау

Безгелдек (лат. *Tetrax tetrax*) — дуадақтар тұқымдасының ішіндегі ең ұсақ өкілі (салмағы 600-900г). Жоны - беделі қоңыр, бауыры - ақ. Аталығының қара мойнында екі ақ мойнақ бар. Түрлі түске боялған дуадақтың ұшуы таңқаларлықтай: екпінді жылдам әуелеп ұшудан кейін, қанаттарын жылдам қағып, түзу сызықпен шарықтайды, қанаттары осы кезде сылдырлаған дыбыс шығарады. Безгелдек тек тың жерге қоныстанады, тек соңғы жылдарда ғана андасанда егіс даласынан кездестіруге болоды. Еуразия даласында орныққан. Қазақстанның батыс бөліктерінде көп мөлшерде, ал қалған аумақта кездейсоқ кездеседі. Жұптасып тіршілік етеді, бұйығы және сақ. Мамырда аналығы 3-5-тен 7-11-ге дейін жасыл түсті жұмыртқаларын салады, бір ай шамасында басып шығарады. Балапандары тамызда ұша бастайды. Балапандары жәндіктермен, бунақденелілермен, ересектері дән және өсімдіктің жас бұтақтарымен және өсімдік өркендерімен қоректенеді. Қазақстанда тың жерді игеруге байланысты безгелдек те дуадақ сияқты 50-60-шы жылдары жоғала бастады, сондықтан 1978 жылы Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілді. Соңғы 5 жылда саны біртіндеп қайтадан қалпына келтіріліп жатыр.

Ақбас тырна (*Anthropoides virgo*) – тырнатәрізділер отрядына жататын құс. Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Қостанай, Ақмола, Павлодар, Қарағанды, Шығыс Қазақстан, Алматы, Жамбыл, Қызылорда облыстарындағы далалы және шөл-шөлейтті аймақтарды мекендейді. Басқа тырнарлар тұқымдасына қарағанда Ақбас тырнаның денесі

кіші болып келеді. Шекесінде айдар тәрізді ұзын ақ қауырсындары бар. Қанатының ұзындығы 42 – 54 см, салм. 2 – 3 кг-дай. Басы, мойнының асты мен омырауы қара, ал басқа қауырсындарының түсі көкшіл сұр болады. Құс ойнағы кезінде өздеріне тән қимыл-қозғалыстар жасап, «тырналар биін» билейді. Жұптасып, жерді аздап шұңқырлап, оған құрғақ шөп төсеп, ұя салады. Мекиені мен қоразы 1 – 2 жұмыртқаны 28 – 30 күндей кезектесіп басады. Ақбас тырна – жыл құсы. Қыркүйек– қазанда жылы жаққа ұшып кетеді. Солтүстік-шығыс Африка, Палестина, Ирак, Үндістан, Пәкістан, Бирма жерлерінде қыстайды. Өсімдік дәнімен, бұршігімен және ұсақ жәндіктермен қоректенеді. Тың және тыңайған жерлерді игеру жылдары ұялау мекені тарылып, саны күрт төмендеді. Бірақ 1970 – 1980 жылы саны қайтадан көбейе бастады. Ақбас тырна қорғауға алынып, Қазақстанның «Қызыл кітабына» енгізілген

Дала қыраны, қыранқара (лат. *Aquila nipalensis*) – сұңқартәрізділер отрядының қырғилар тұқымдасына жататын жыртқыш құс.

Дене тұрқы 60 – 85 см, қанатының ұзындығы 51 – 65 см, салмағы 2,7 – 4,8 кг. Шәулісі (еркегі) ұябасарынан кішірек түсі қара қоңыр, желкесі жирен, тұмсығы қара сұр, тұяғы қара, аяғы сары. Қыранқара ұясын жерге, шың-құзға, сирек те болса ағаш басына салады. 1 – 3 ақ сұр, қара дақты жұмыртқа салып, 40 – 45 күнде балапан шығарады. Балапан баяу жетіледі (60 күнде), оны етпен қоректендіреді. Қыранқараның негізгі қорегі – кемірушілер, саршұнақ, қоян, кейде құс балапаны, бауырымен жорғалаушылар. Қазақстанның Қарағанды, Батыс Қазақстан

облыстарында, Мұғалжарда, Шу-Іле тауында кездеседі. Қыранқара зиянды кемірушілерді жеп, өлекселерді жойып пайда келтіреді. Саятшылар Қыранқараны баптап, аңға салады. Қыранқара саны азаюына байланысты қорғауға алынып, Қазақстанның «Қызыл кітабына» енгізілген.

Саны қалпына түсіп келе жатқан түр. Евразияның, соның ішінде Қазақстанның далалық және шөлейтті аймақтарында кең тараған. Әсіресе Батыс Қазақстан мен құрғақ далалы тау бөктерлерінде көп болған. Жыртқыштармен күресу кампаниясынан кейін (50-60 жылдар) саны азайып кетті, екінші себеп - жоғарғы кернеулі электр тарату жүйелерінің сымдарында өлім-жітімге ұшырауы. Бұл қырандардың жердегі ұялары өте жеңіл бұзылады. Бүркіттерді және олардың ұяларын қорғауды насихаттау, сонымен қатар электр жүйесін жеткізетін тіректерді тиімді қорғаныш құралдарымен жабдықтау қажет.

Мекендейтін жерлері

Дала, шөлейт, сирек шөл (құмнан басқа) жерлер, бұлардың жер бедері жазық немесе сәл ойлы-қырлы болуы керек, сирек – аласа таулар не үлкен жоталардың бөктерлері.

Саны

Республиканың батысында кәдімгідей, ал таралу аймағының басқа бөлімдерінде сирек. Мысалы, 1974-1983 жылдары Солтүстік Каспий өңірінде 2822 км автомаршрутта 389 қыран. Батыс Бетпақдалада 1983 ж. 1035 км-де – 63, Орталық Бетпақдалада 1984 ж. 1123 км-де – бар-жоғы 2 құс есепке алынған. Қоректік жағдайы қолайлы болса тез шоғырлануға қабілетті.

Негізгі әсер ететін факторлар

Жыртқыш құстарға бәрінен көп антропогендік әсерлер теріс ықпал жасайды – адамдар ұяларының 62-85%-н бұзады, құстардың 10%-ы ЭТЖ-ң сымдары мен бағаналарында өлім-жітімге ұшырайды. Жас құстар көбіне жолда автокөлікке соғылады, бағаналарда отырған көптеген қырандарды атады.

Аталықтары жұмыртқа басумен және ұрпақ өсірумен айналыспайды. Жұптасып өмір сүрмейді. Аналығы балапандарын басып шығарғаннан кейін, оларды шөптердің арасынан табу өте қиын. Балапандары ширақ болып келеді. Бір айдан соң олар ет алып, салмақтары 2-3 кг дейін жетеді. Қанаттары қатады. Бірақ қысқы тіршілік кезінде

Биологиялық ерекшеліктері

Наурыз-сәуірде ұшып келеді, тамыз-қыркүйекте ұшып кетеді. Ұясын жерге, аласа бұталар мен жартастарға, маяға, сирек ағашқа және ЭТЖ-ң бағаналарына салады. Сәуірдің бірінші жартысында 1-3 жұмыртқа туады, оларды ұябасары 45 күн шамасында шайқайды, балапандары қанатына 55 күнде отырады. Қорегінің негізін өртүрлі саршұнақтар құрайды.

Дуадақ – жыл құсы. Көктемде ұшып келеді де, қазан-қараша айларында жылы жаққа ұшып кетіп, Тәжікстан мен Түркіменстанға барып қыстайды. Қораздары мекиендерінен ірі, әрі тамағының астында бір топ селдір қауырсындары болады. Жұп құру кезінде «күй ойнаққа» түседі де, қораздары қанаттарын көтеріп дүрдитеді, мекиендерін айналып билейді.

Ұя салуы. Жұмыртқалауы.

Ұя салумен мекиен айналысады. Аяқтарымен жерді көлбеулеп, ағаштың қалдықтарынан ұя жасайды. Ол ұясын жауынан қорғау үшін көрінбейтін бұта немесе шөптердің арасына орналастырады. Жылына тек бір рет ұя салады. Мекиендері 2-3 сарғыш, тарғыл жұмыртқасын жердегі ұясына салады. Жұмыртқасының пішіні сопақша төрізді, ұзындығы 7-9 см. Оны 20-30 күндей шайқайды.

анасымен бірге қалады. Жаулары өте көп. Кей кездері ауа райының қолайсыздығына да төзе алмай қалулары мүмкін.

Дуадақ - өсімдіктермен, кейде ұсақ жәндіктермен қоректенеді. Бұрын Қазақстанда дуадақ көп болған. Ел арасында дуадақты «шөл тауығы», «тоқтыбалақ», «қозыбалақ» деп те атаған. Қазір дуадақтың үш түрі де қорғауға алынып, Қазақстанның «Қызыл кітабына» енгізілген.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А.С. Бериккалиева «Миргород қорықшасының сирек кездесетін өсімдіктері мен жануарлары», Талдықорған қаласы, «Көшбасшы» оқу-әдістемелік орталығы, 2018
2. «Ол кім, бұл не» энциклопедиясы. Алматы, 1987ж.
3. Ғалымов А.Ғ., Ғалымов М.А., Амельченко В.И.
4. «Батыс Қазақстан облысының географиясы» Орал, 2001.
5. «Биология – оқушы анықтамалығы», «Арман-ПВ» баспасы, 2005ж.
6. Анықтамалық кітапшалар (атластар)
7. Әлеуметтік желі беттері

Тапалов Э.У.**Е.Ш.Орақбаев атындағы ЖОББМ****дене шынықтыру пәні мұғалімі,****ҚББП, Жаңақала ауд., БҚО**

Жаңақала ауданы облыс орталығы Орал қаласының оңтүстік-батысында 240 км қашықтықта орналасқан. Жер аумағы 20,7 мың2. Аудан Каспий ойпатында орналасқан. Көпшілік бөлігі теңіз деңгейінен төмен жатыр. Жаңақала ауданындағы Қызылоба ауылы іргесінен ағып жатқан Көшім өзені - Жайық өзенінің саласы. Көшім өзені канал ретінде салынған өзен Зеленов ауданы Көшім елді-мекенінен (Орал қаласынан 43 шақырым жерде) бастау алып, Жаңақала ауданының Жалтыркөл атты көліне құяды. Батыс Қазақстан облысының оңтүстік бөлігіндегі аудандарды, бірнеше елді-мекендерді сумен қамтамасыз етеді. Көшім өзені арқылы су қоймалары жұмыс жасайды. Атап айтқанда, Дөңгелек су қоймасы Ақжайық ауданының территориясында орналасқан. Көшім өзені физика-географиялық жағынан қолайлы, меандрлы өзен (ирелек). Орташа тереңдігі 2 метр 90см. Ең терең жері 4 метр шамасында. Өзенде 2 табалдырық (терраса) бар. Орташа өнінің жалпақтығы 120-125 м, (көктем айларында) жаз ортасында 80-90м, күз айларында суы тартылып 70-80м шамасында болады. Мөлдірлігі өте мөлдір. Көктем айларында судың келуіне байланысты суы молайып, жайылма пайда болады. Жайылманың ені кей жерлерде 50м-ге дейін жетеді.

Көшім өзенін энциклопедияда жаз айларында кеуіп кететін өзенге жатқызған. Негізінде, өзен 2 жерден кесіліп қалады. Біріншісі, Бақша елді-мекенінде (Қызылоба ауылы, Жаңақала ауданы) болса, екіншісі Ақжайық ауданы территориясында қолдан жасалған каналдарға су жіберу мақсатында бөгеттер салынған. Олар - Бударин, Тайпақ бөгеттері каналдар арқылы мал азығын дайындау мақсатында лимандарға су жібереді.

Канал арқылы Бірлік ауылына су беріледі. Қазіргі кезде ауымыздан тастамай жүрген экология мәселесіне ата-бабаларымыз ертеден ерекше мән беріп, тұрмыс тіршілігін соған сәйкес жүргізе білген. Табиғаттың жансыз, жанды туындыларына қиянат жасамаған. Кейінгі ұрпаққа өсиет етіп қалдырған экологиялық ахуалды жақсартуды

Көшім өзенінің қазіргі таңдағы ахуалы

өзімізден бастауымыз керек. Өзіміздің Көшім өзеніміздің халі жылдан-жылға төмендеп келе жатыр. Жылдан-жылға тартылған су тереңдігі таязданып балдырланып кеткен. Кіші өзендер акциясының нәтижесі бойынша өзеннің 13 м-ге дейін тартылып кеткендігін суының ең тереңдігі 4 екендігін білдік. Өзен жағасында бұрынғыдай жасыл майда шөптерден гөрі тікенек шөптер көп кездеседі. Су санитарлары шаяндарды аулау үрдісі де барын мойындау керек. Қалың мұзда су асты тіршілік иелеріне қысым көтсетуде. Егер ауыз су жоқ болса адамға да, малға да судағы тіршілік иелерінің барлығына да қауіп төнері анық. Жергілікті жердегі өзен суының тазалығын тексеру мақсатында оқушыларым зертханалық жұмыспен айналысты. Ауылымыздың іргесінде «Струя» тазартылған су қондырғысы бар. Ауыз суда әр түрлі тұздардың жоғары болуы халық арасында аурулардың етек жаюына әкеп соғады. Судағы пестицида ауыр метал иондары адам ағзасына кері әсерін тигізіп үлкен әсерге ұшыратады уландырады. Сондықтан, ауыз суының сапасын міндетті түрде нормативке сай болуын СЭС органдары қадағалап отырады. Ауыз суының құрамы қасиет жағынан Сан Пи Н-нің 2.1.4. 5444-96 мына нормативке сәйкес келуі керек. Жоғарыда берілген су сапасының бақыланып тұратын көрсеткіштер тізімінің ұлғаюы СЭС мекемесінің шешімі бойынша жергілікті санитарлық гигиеналық жағдайларға байланысты болуы керек. Көпшілік су алатын құрылыстардың ауыз суы нормативке тазарту әдісі оның ішіндегі ластанушы заттардың қасиетімен түрлерімен байланысты болады. Дезинфекция судың бактериялық көрсеткіші сапаға сай келмесе жасалады. Егер суда тұнба, лайланған заттар болса оны сүзіп тұндырғаннан кейін дезинфекция жасау керек. Ауыз суының сапасымен құрамын анықтау үшін «Струя» су қондырғысында болып, су сору, сүзу, тазарту, қоспалар қосу жұмыстарымен су қондырғы мамандарымен бірлесе отырып жұмыстанды.

Таза су қондырғысымен жеке құндықтың су құрамы минералдануы жағынан шектеулі кон-

центрация жалпы микронтар саны коли индексі бойынша судың мөлдірлігі дәмі нормативке сай. Ал, ашық Көшім өзенінің суының құрамында ішек таяқшаларының санының көп екендігі байқалады, әлі де болса лас балдырдың көп өсуіне байланысты жылдан жылға тартылып таязданған өзен суы нақ аурудың көзі болмақ. Қамыс құрағының шексіз көп өсуі су қоймаларының жойылуына, судың азаяуына әсер етеді. Су ресурстарын қорғау туралы Мемлекеттік Заңда – өзен, көл суларын қорғау туралы іс-шаралар орындалып отыруы қажет деп көрсетілген. Ауылымыздың іргесінде таза су қондырғысы бар. Құбырға су ашық су қоймасынан келеді. Олар алдын-ала тазартудан өткізіледі. Бірнеше рет тор-сүзгі арқылы арасындағы ең ірі қоспаларын ұстап қалады. Одан кейін суды тұндыру арқылы арасында лай,саз,құмды ажыратып алады. Әлі де болса су тазармайды. Сол үшін суды құм сүзгіден өткізеді. Бірақ әлі мөлдір су ішінде көзге көрінбейтін әр түрлі бактериялар болады. Оны жою үшін хлор қолданады. Одан кейін таза суды құбырға, халыққа тұтынуға береді. Бірақ әлі де болса, ауыл тұрғындары Көшім суының ластығын біле тұрса да су құнына

(2000теңге) келіспей қымбатсынып, трактормен, жеке көліктермен, шлангімен құдықтарына су құйғызып бүлдіруде. 1дм3 суда ішек таяқшасының саны (коли индекс 100ге дейін болу керек) бірақ ашық су қоймасында 1 дм3су құрамында 920 ішек таяқшаларының түрі кездеседі екен.

«Су-тіршілік көзі» дегенмен өзеніміздің ластануы, тартылуы, балықтардың әлсіреуі, су жағасының сасуы, балдырлардың көбеюі, балдырлардан жұғатын аурулардың көбеюі әлі де болса тоқтар емес. Бұл әрине адам қолымен істелінген. Қысқы мезгілде мұз беті өте лас болады. Ойықтан суарылғандықтан мұз беті мал нәжісінен үйіліп қалған, оны тазалауға ешкім көңіл бөлер емес. Әкімшілікпен бірлесе отырып көктем кезінде мұз бетіне тазарту жүргізілсе, СЭС оны қадағалап, тапсырма берілсе жақсы болар еді. Жиі-жиі халық арасында жиналыстар, сауаттандыру жұмыстары, су тазалығы туралы түрлі сауалнамалар, хабарламалар беру керек екендігі

анықталды. Мектеп оқушылары көктем айларында Көшім өзенінің жағалауын тазалап, қоқыстардан тазартып «Тазалық акциясын» өткізеді. Демалыс аясына шығатын, тамақ қалдықтарын төгетін арнайы орындар белгіленіп орындар қоршалды. Әдейі табиғат аясына демалысқа шығып демалар орын белгіленді. Орнын тазалау, алауды сөндіру белгілері қойылып, сол жер әкімшіліктің бақылауына алынды. Осының бәрі Табиғат-Ана алдындағы жауапкершілікті сезіну боп табылады. Қалың мұздың астындағы балыққа үскірік аяз бен омбы қар да үлкен залал тигізуде. Ауылымыздағы 250 үйдің тек қана 150 ғана тұрақты таза су қондырғысынан су құйдырады екен. Сондықтан ауыл әкімшіліктерімен бірлесіп «Су-өмір нәрі» атты акция өткізіп, осы су тазалығы, құрамы, түрлі аурулар туралы айтып түсіндірілді. Ауылдық жерде маңайды таза ұстау маңызы өте зор. Халықтың табиғатқа деген көзқарасын өзгерту қажет. Адам мен табиғаттың егіз екеніне көз жеткізу қажет. Азып-тозған жерді, суалып тартылған су алабын өзен жағасын қалпына келтіру аз адамның күшімен келе қояр іс емес. Жуырда ауыл тұрғындары «Ақбұлақ» бағдарламасы аясында таза ауыз суға қол жеткізуде.Ол су да осы Көшім өзенінен тартылуда. «Өзен жағалағанның өзегі талмас»деп халық даналығы айтқандай, өзеннің тазалығын сақтау, баршаға ортақ іс.

Осы орайда, 29 қаңтар күні Қызылоба ауылы Е.Ш.Орақбаев атындағы ЖОББ мектебінде Көшім өзенінде тазалық жұмыстарын жүргізумен қатар, балықтарға ауа жіберу, ойық ою жұмыстары мен туған жерге, табиғатқа деген сүйіспеншілікті арттыру мақсатында «БАЛЫҚТАР АЭРАЦИЯСЫ» экологиялық акциясы ұйымдастырылған болатын. Акцияны ұйымдастыруға мектеп басшылығы, биология пәні мұғалімдері А.С.Шураева, Л.Б.Оспан, география пәні мұғалімі Н.Е.Қуанғалиева мен сынып жетекшілер атсалысып, үлкен қолдау көрсетті.Акцияға мектебіміздің 8-11 сынып оқушылары қатысып, бағдарламаға сай сайысты. Акцияға белсенді қатысқан 8-11сынып оқушылары өздеріне бергіленген орындардан ойық ойып, өлке табиғатына көмек көрсете білді.

Шара аясында әр топ өз төсбелгілері мен «Экология» тақырыбындағы жарнамалық суреттерін қазылар алқасының назарына ұсынды.Сонымен қатар, әр сынып палатка құрып, өздері дайындаған жорықтық тағамдар көрмесін ұйымдастырды. Бұл акция оқушыларымыз бен табиғатқа өз пайдасын тигізді.Өйткені, бос уақыттарын гаджетке телмірумен өткізетін көпшілік оқушылар таза ауада, табиғатқа пайдалы іспен айналысу үлкен әсер бергенін айтып, өз ойларымен бөлісті. Шара барысында 70-ке жуық ойық ойылды.Акция қорытындысы бойынша оқ бойы озық болғандар Алғыс хаттармен марапатталды.Осындай игі шаралар болашақта да жалғасын таба бермек. Өйткені, Көшім өзенінің экологиялық ахуалын сақтау, ауыл халқы саулығы негізі.

Ерзаков Н.Е.
учитель физической
культуры I категории,
ПДО высшей категории.
село Долинный,
Теректинский район, ЗКО

Андатпа

Мақалада қазіргі заманда туристік-өлкетану қызметі арқылы өскелең ұрпаққа тәрбие беру мүмкіндіктері мен жолдары айтылады. Автор өскелең ұрпаққа туристік-өлкетану қызметі арқылы тиімді уақыттарын пайдалану, дені сау азамат болуға шақырады. Мақалада көптеген социологиялық процестер қарастырылған.

Ключевые слова: спорт, туризм, маршрут, поход.

В настоящее время в Казахстане осуществляется глубокая реформа всей системы образования. Одно из важных направлений этой реформы – изменение целей образования, его переориентация на удовлетворение запросов и потребностей конкретных людей, личностей.

Важным составляющим этого процесса являются гуманизация и гуманитаризация образования. Государство ориентирует преподавателей и учащихся на освоение мирового, в том числе и отечественного социально – гуманитарного знания, преодоление имевших место в недалеком прошлом догматизма и идеологической тенденциозности. Значительная роль в процессе социально – гуманитарной подготовки принадлежит социологии. Главная функция социологического образования – сформировать социальное мышление, понимание социологических проблем, источников их возникновения и возможных путей решения.

Принимая во внимание, что дети и молодежь будущее поколение нашей страны, в современных экономических условиях не должны терять нравственные ориентиры, скатываться в бездуховную, наркоманную и криминальную среду городов, перед образовательной системой и детским туристским движением страны стоят первоочередные задачи:

- вернуть молодому поколению прекрас-

Модель социальной адаптации детей и подростков средствами ТКД

ный мир детского туризма и развивать его;

- эффективно обучить жизненным навыкам совместного сосуществования человека с природой.

В современных условиях большой процент детей и подростков остаются за бортом общественной жизни не принимая в ней никакого участия. В школах, где даются только теоретические знания дети плохо адаптируются к социальным изменениям в обществе, в отличие от тех детей, которые интегрировали теорию и практику, то есть – это различные экологические, краеведческие кружки, школьные музеи, выходы в походы и т.д. Дети и подростки посещающие кружки, принимающие активное участие в походах, экспедициях и т.д. более стрессово устойчивы и быстрее адаптируются к тем или иным изменяющимся условиям.

Также остро стоит проблема на сегодняшний день – проблема социальной адаптации молодежи после окончания школы, дальнейшего получения образования, специальности, работы и т.д. Стержень проблемы – востребованность молодого специалиста. Если учесть, что учебные заведения в большинстве платные и к тому же нынешнее не стабильное социальное положение, т.е человек учась на какую-то специальность не знает будет ли она востребована в будущем, то можно с уверенностью сказать, что социально не адаптированному человеку придется трудно в этом круговороте жизни и сможет ли он вообще найти достойное место в жизни.

Актуальность данной темы состоит в том, что вопросы использования туристских форм занятий с детьми с целью социализации молодого поколения в настоящее время исследовано еще не достаточно. Опыт детского туризма в советский период трудно применим в современных социально – экономических, рыночных условиях.

Опыт зарубежных стран в данном отношении разрозненный. Есть отдельные опытные эксперименты в Германии по борьбе с детской наркоманией, путем переселения детей в другую природно – социальную среду. В Америке для этих целей используют маршрутный туризм с элементами экстремального туризма. Есть опыт и в нашем городе – лагерь в полевых условиях для детей с девиантным поведением.

Поэтому тема туризма как средства социализации детей и подростков имеет особую ценность.

В воспитательных аспектах школы туризм и его деятельность строится еще не на должном уровне. В будущем можно внедрить в учебный процесс туризм как предмет. Как предмет туризм будет решать многовекторно как воспитательные, так и учебные процессы.

Занимаясь туризмом ребенок всесторонне развивается.

Туризм охватывает учебные предметы, такие как: география, биология, химия, математика, физическая культура, ИЗО, музыка и многие другие. Простой пример: ребенок в походах, экскурсиях, соревнованиях получает определенные физические нагрузки, здесь связано с предметом физическая культура; в различного рода исследованиях ребенок изучает водный, почвенный состав, здесь связано с предметом химия, биология; каждый ребенок должен уметь распределять свои финансы – это уже математика; в художественной самодеятельности затронуты такие предметы как музыка и ИЗО и т.д. Таких сравнительных примеров достаточно много. Из этого следует будь туризм школьным предметом многие проблемы в системе образования были бы искоренены, результатом было бы всесторонне развитая личность.

Я думаю в недалеком будущем система образования будет строиться на ТКД и опираться на ее опыт.

С каждым годом растет число отдыхающих и путешествующих. И не удивительно, что туризм превратился у нас в самый популярный вид отдыха. Но привлекательность туризма не только в его познавательной и развлекательной стороне. Это еще и самое надежное средство физического развития, закалки и оздоровления в любом возрасте, а также может служить средством воспитания молодого поколения.

Долгое время многими считалось, что организация походов для детей или прибытие на турбазе требует каких-то особых условий, решения сложных проблем. Однако опыт накопленный автором в результате участия в различных рода городских, областных туристских соревнованиях, фестивалях, экспедициях, сле-

дах и проведения походов с детьми, в рамках самодеятельного туризма, показал, что проблемы эти не так сложны и вполне решимы.

В последнее время большое внимание стало уделяться самодеятельным путешествиям. Наиболее массовые из них – походы выходного дня, многодневные некатегорийные путешествия, а также спортивные походы.

Уделение большого внимания путешествиям и походам и в целом детскому туризму, связано прежде всего с тем, что они позитивно влияют на развитие детей в социальном плане. То есть дети занимающиеся в различных туристических кружках, принимающие активное участие в походах и т.д. более стрессово устойчивы в отличии от своих сверстников, не занимающихся туризмом, и быстрее адаптируются к тем или иным изменениям в обществе. В частности здесь решаются проблемы социальной зрелости, приобретения жизненных навыков детьми посредством туризма.

Туристские походы способствуют формированию у детей чувства коллективизма, ответственности. Трудности походной жизни вырабатывают выдержку, выносливость, настойчивость. Устройство походного быта, приготовление обеда на костре, наблюдение за окружающей природой – всему этому можно правильно научиться только в походных условиях. Увиденное своими глазами и испробованные все трудности на себе в походе, толкают детей подстраиваться под различные ситуации, то есть адаптироваться.

Проследить это можно следующим образом: взяв к примеру вид деятельности, как обустройство бивуака. В этом случае дети сталкиваются с коллективной работой, то есть кто-то ставит палатки, кто-то готовит костровую яму для приготовления на ней пищи, кто-то носит дрова и т.д. Здесь работа зависит от степени сплоченности коллектива и на сколько будут сочетаться интересы отдельных детей с интересами группы. Здесь как раз таки приобретаются навыки коллективизма.

Или взять к примеру такой вид деятельности, как приготовление пищи. В этом случае от детей требуется овладение простейшими навыками приготовления пищи. То есть готовить еду должен научиться каждый участник похода. В этом случае у детей формируются такие качества как терпеливость, выдержка, находчивость.

Многие родители современем замечают за своими детьми, что они могут вкусно готовить, чего не замечалось ранее. То есть в походе дети усвоили еще один из жизненных навыков.

В штатном расписании туристской группы

имеются «должности» завхоза, казначея, ответственного за снаряжение, ремонтника, секретаря, врача, физрука, метеоролога, топографа, фотографа, художника, геолога, ботаника, зоолога, гидролога, культорганизатора.

Эти должности распределяются между детьми в соответствии с их желанием и способностями. Получив какую-либо должность дети осознают, что они ответственны за определенный вид деятельности.

То есть в этом случае на первый план выдвигается ответственность, во-вторых занимаясь какой-либо деятельностью, перечисленной выше, ребенок расширяет свой кругозор пополняя тем самым свои знания.

Таким образом перечисленные выше ситуации говорят о том, что ребенок в походе набирается жизненного опыта, то есть социализируется. Главное – это направить весь этот процесс в правильное русло. Социализация проводится посредством деятельности самих детей. То есть дети должны усвоить твердую установку, что за них работу будет делать ни кто-то другой, а именно они сами, индивидуально или коллективно.

Ребенок сам по себе не имеет жизненного опыта. Туристские походы и путешествия помогают ему набрать этот опыт в условиях наиболее подходящих для этого.

Но чтобы этот процесс проходил успешно и приносил положительные результаты необходимо его проводить по определенной программе. Основой данной программы является использование естественного стремления ребенка к походам и путешествиям, воспитание его нужным социальным нормам поведения, расширение кругозора, дать возможность практически применить знания, умения и навыки приобретенные в процессе школьного обучения и на бытовом уровне.

По мнению автора для успешной социализации ребенка нужно решить следующие задачи:

1. Обретение навыков адаптации к изменяющимся условиям.
2. Обретение навыков трудовой жизни.
3. Обретение навыков коллективизма, ответственности, сочетание своих интересов с интересами группы, добросовестности.
4. Выработка выдержки, выносливости, настойчивости, терпеливости.
5. Расширение кругозора.

Чтобы воспитать эти качества в ребенке необходима плановая работа. Начать ее следует с организации, подготовки и проведения однодневных походов.

Определяя состав группы лучше остановиться на возрасте детей 10-11 лет, так как более

младшие возраста требуют постоянного внимания со стороны руководителя и с ними тяжелее в плане их физической и психологической незрелости, а начинать заниматься туризмом в переходный период или более старший может оказаться мало эффективным в силу психологических и физических процессов происходящих в этом возрасте. А возраст в 10-11 лет это как бы отправной пункт в занятии туризмом, потому что дети начавшие занятие туризмом именно в этом возрасте, переходный период пройдут безболезненно, так как к этому времени они наберутся уже кое каких жизненных навыков в походах для решения данных проблем.

Начинать туристскую подготовку нужно с однодневных походов. Это связано с тем, что особой или специальной подготовки для этого не нужно, так как группа будет находиться в походных условиях всего лишь около 8-10 часов. Но в то же время ребенок все это время будет находиться в среде отличающейся от его постоянной среды проживания, то есть дети будут находиться на полном самообслуживании.

Во-первых, ребенок попав в замкнутую ячейку, как туристская группа начинает налаживать контакты с ее участниками. Это проявляется в общении и налаживании связей по кругу интересов, то есть идет процесс взаимной притирки членов группы. Ведь для никого не секрет, что порой детям не хватает такого общения, в чем помогает туристская группа.

Во-вторых, приобретают навыки психологической совместимости, которая проявляется в сочетании своих интересов с интересами группы. Ведь в походе собираются дети с разными характерами и разными взглядами на жизнь.

В третьих, дети в походе обретают простейшие жизненные навыки, которых многие дети не знали в быту. Данный поход ставит своей целью – заинтересовать детей к дальнейшему занятию туризмом.

Первая ступень социализации детей в данном походе проявляется в том, что они объединились в малую социальную ячейку, коей является туристская группа с вытекающими отсюда отношениями.

Итак с увеличением многодневности походов увеличивается и обретение жизненных навыков – ребенок социализируется.

Анализируя проделанную работу можно сделать следующие выводы: исходя из актуальности данной темы, которая состояла в том, что вопросы использования туристских форм занятий с детьми с целью социализации молодого поколения в настоящее время исследовано еще недостаточно, автор попытался предложить модель социализации детей и подростков

средствами туризма.

Рабочая гипотеза данной работы предполагала, что занятие туризмом и краеведческой деятельностью лучше позволяет адаптироваться молодежи к современным жизненным условиям. Исходя из анализа проделанной автором в этой работе, данная гипотеза полностью подтвердила начальные предложения автора. Для подтверждения данной гипотезы автор на примере детского похода показал значимость туристской деятельности и ее влияние на социальную адаптацию молодого поколения и тем самым достигнув еще и цели исследования.

В соответствии с целью исследования автором были решены определенные ранее задачи.

1. При изучении литературы и теоретическом осмыслении выбранной темы автор пришел к выводу, что нет практически научности при подходе к вопросу социализации детей средствами туризма. В современной литературе и практике мало уделяется внимания влиянию туризма на социальное развитие ребенка. В основном этот вопрос рассматривается в техническом плане. Многие авторы хорошо описывают как подобрать снаряжение для похода, какой перечень продуктов надо взять, как разработать маршрут предстоящего похода и т.д., но не описывают практически того, что дает все это в социальном плане, какие жизненные навыки приобретает человек прибывая в походе, что говорит о незначительной разработке литературы в этом направлении.

2. При анализе состояния исследуемого вопроса по решаемой проблеме, автор пришел к следующему выводу: в практике работы данный аспект темы рассматривается как прикладное направление, то есть как второстепенное. Руководители туристских учреждений уделяют внимание только технической стороне подготовки, а вопросы, связанные с социализацией детей решаются косвенным путем, то есть сами условия похода или путешествия требуют от ребенка определенной степени социальной зрелости и формирования необходимых морально-этических норм поведения.

В практике туристских учреждений применяется как бы социальный отбор. Если ребенок отвечает условиям похода или путешествия, то его берут, а если нет его исключают. Работа, связанная с созданием педагогических ситуаций с целью социализации детей фактически не проводится.

3. При изучении вопросов, общественного мнения, интересов по избранному кругу людей, занимающихся детским туризмом, автор пришел к следующему выводу: проведенный анализ среди людей, занимающихся детским

туризмом – руководители кружков по туризму, работники туристических баз, преподаватели, профессора показал, что они подтверждают положительное воздействие туризма на формирование молодого человека, как полноценного полноправного члена общества.

4. В вопросе разработки рекомендаций и предложений по усовершенствованию существующей методики автор предложил свою модель решения социологических проблем средствами туризма. В которой предложена поэтапная работа в вопросе социализации детей и подростков через туризм. За основу данной модели был взят детский поход, а также автором рассматривалось его социальное значение. Автор рассматривает поход как форму учебно-воспитательной работы, а также как положительный вид деятельности. Исходя из предложенной модели автор отмечает, что социализация детей в походных условиях проходит более успешно, чем в обыденной жизни.

В обыденной жизни подросток, имея ограниченный запас социального опыта, порой теряется среди многообразия межличностных отношений и общественной жизни и не сразу находит адекватный и эффективный способ среди множества вариантов и форм поведения в современных общественных отношениях. А в походных же условиях ребенок набирается жизненного опыта и навыков преодоления всякого рода трудностей, что в дальнейшем помогает ему уверенно справляться с трудностями в жизни.

Таким образом, исходя из всей проделанной работы автор с уверенностью утверждает, что туризм сегодня – это одно из самых могучих средств воспитания и социализации подрастающего поколения.

Литература

- 1) Морозов М.А. Маркетинговые исследования рынка детского туризма // Маркетинг в России и за рубежом. — 2008. — № 2. — С. 83-91.
- 2) Морозов М.А. Анализ рынка российского детского туризма. Состояние, проблемы, перспективы / М. Морозов // Туризм: практика, проблемы, перспективы. - 2008. - № 4. — С. 13-19.
- 3) Сысоева О.Е. Организация летнего отдыха детей. М.: Владос., 2009. — 176 с. 6.
- 4) Самохин Ю.С., Самохина Т.А. Туризм в детском оздоровительном лагере. М.: Педагогическое общество России, 2010. 80 с.
- 5) Константинов Ю.С., Куликов В.М. Педагогика школьного туризма. Учебно-методическое пособие. 2-е издание, дополненное. — М.: ФЦДЮТиК, 2006, 208 с.
- 6) Журнал «Сокпақ - Тропинка» 2018 г. №5

Кравцова И.Д.

Дворец детей и юношества,
заведующая отделением,
руководитель ЦКМА наук,
магистр юриспруденции,
г. Караганды, Карагандинская обл.

Аңдатпа
Мақалада мектептік ғылыми-практикалық конференциясын немесе байқауын өткізу және ғылыми қоғамын ұйымдастыру бойынша, білім беру мекемелерінде оқушылардың зерттеу қызметін ұйымдастыру тәсілін педагогтардың игеруіне әдістемелік ұсыныстар берілген.

Ключевые слова: научная работа, научно-исследовательская работа, содержание проекта, объем проекта, структура проекта.

С чего начать

В каждой школе существует кружковая или факультативная работа по различным отраслям знаний. На этой основе можно создать так называемое научное общество учащихся (НОУ), основной целью которого будет организация деятельности по подготовке учащихся к предметным олимпиадам, конференциям, занятиям по углублению знаний сверх школьной программы, профессиональному ориентированию. Такая организация поднимет работу на более высокий уровень.

Научное общество учащихся является добровольным объединением школьников, способных к исследовательской работе, самостоятельному научному поиску, заинтересованных в повышении своего интеллектуального и культурного уровня, стремящихся к углублению знаний по отдельным предметам.

У начинающих руководителей исследовательской работой учащихся возникает множество вопросов:

- Что такое учебно-исследовательская работа и чем она отличается от научно-исследовательской?

Организация научного общества учащихся В образовательном учреждении

- Каковы требования к содержанию работы, структуре и объему?

- Как учитель должен готовить учащихся к оформлению учебного исследования?

- По каким критериям оценивается работа?

- Какие методы и приемы используются в процессе обучения учащихся в НОУ?

- Как учесть индивидуальные особенности, интересы и потребности всех участников научного общества?

- Как выбрать тему проекта, одновременно актуальную, неординарную и посильную для ученика?

- Как помочь ребенку подготовиться к защите научного проекта?

- Как с помощью научной работы решать текущие образовательные и воспитательные задачи?

Начало нового дела – большая и ответственная работа. Этот шаг необходимо спланировать и подготовить. Для «запуска» работы НОУ необходимо составить план действий:

- разработать рекламную кампанию (анонс, листовки);

- выступить на педагогическом совете, родительском собрании;

- провести разъяснительную работу с учащимися;

- сформировать актив - Совет НОУ.

Цели исследовательского общества можно сформулировать следующим образом:

1. выявление и поддержка учащихся, склонных к исследовательской деятельности;

2. развитие интеллектуальных, творческих способностей учащихся, поддержка научно-исследовательской работы в школе;

3. развитие личности, способной к самоак-

туализации в постоянно изменяющихся социокультурных условиях.

Исходя из поставленных целей, можно следующим образом определить задачи:

1. формирование научных взглядов учащихся;
2. пропаганда знаний об окружающем мире;
3. знакомство с современными методами научно-исследовательской работы;
4. участие в проводимых в рамках деятельности школы-гимназии, района, города олимпиадах, конкурсах, конференциях, семинарах.

Устав НОУ

НОУ как сообщество детей и взрослых должно иметь Устав (или Положение), в котором отражены его цели и задачи. Устав НОУ должен быть утвержден приказом директора образовательного учреждения и одобрен Методическим советом учреждения, Советом НОУ. Такая процедура необходима для того, чтобы не допустить ошибок, недочетов, а также придать НОУ соответствующий статус.

В общих положениях Устава

- определяется направленность деятельности НОУ;
- обозначаются формы работы НОУ: консультации, собрания, конференции;
- фиксируются права и обязанности членов НОУ;
- утверждаются эмблема, девиз, творческий паспорт учащегося, в котором ведется запись его личной деятельности: участие в конкурсах, школьных конференциях, обозначается тема исследования, фиксируются этапы исследования и др.

Научное общество учащихся должно иметь:

- руководителя НОУ;
- кураторов секций по различным направлениям;
- консультантов (специалисты НИИ, ВУЗов);
- высший орган.

Поскольку состав общества может обновляться, выборы руководства следует проводить ежегодно на отчетно-выборном собрании, когда все члены общества собираются вместе. Основная же их деятельность протекает в кружках, секциях, творческих коллективах.

Разумеется, устав общественной организации не может обойтись без статьи о правах и обязанностях. Уставом закрепляется основное право члена школьного научного обще-

ства – свободно выражать свои убеждения и отстаивать их. Важно, что все члены общества имеют право свободного доступа к научной информации, могут сообщать о результатах своих исследований и рассчитывать на поддержку педагогов и старших товарищей.

Устав предусматривает для членов научного общества определенные льготы: первоочередное зачисление в состав участников походов, экспедиций, экскурсий, снабжение учебными пособиями; внеочередная помощь преподавателей – членов общества – по учебным вопросам; финансовые льготы при оплате дополнительных образовательных услуг, приобретении учебной и технической литературы.

Первичной организацией общества являются секции. Например, секции физики, математики, техники, краеведения, экономики и права, языкознания, литературоведения, искусствоведения и др. Во главе каждой секции стоит руководитель (учитель) и координатор (учащийся).

Основная обязанность члена общества – работа в одной или нескольких секциях в соответствии со своими склонностями и научными интересами. Главное – найти себе работу по душе. Однако следует помнить, что член научного общества – это в первую очередь представитель школьного коллектива и никакие научные исследования не должны мешать его основной деятельности в стенах школы. Этот пункт также может быть отражен в Уставе.

Права ученика, занимающегося в НОУ:

- выбор формы выполнения научной работы (реферат, доклад, научная публикация);
- получение необходимых консультаций у своего руководителя;
- выработка вместе с руководителем индивидуального графика консультаций в процессе создания научной работы;
- использование ресурсов библиотек и сети Интернет для написания исследовательской работы;
- получение рецензии на научную работу у педагогов, компетентных в данной теме;
- выступление с окончательным вариантом научной работы на научно-исследовательской конференции в своем учебном заведении;
- представление работы на конференциях в районе, городе, области;
- опубликование научной работы, получившей высокую оценку, в сборнике научных работ учащихся.

Обязанности ученика, занимающегося в НОУ:

- регулярное и активное участие в заседаниях научного общества в своей секции;
- информирование о промежуточных результатах своих исследований на заседаниях своей секции;
- активное участие во внутришкольных и внешкольных научных конференциях;
- соблюдение сроков выполнения научных работ;
- выполнение требований к оформлению и презентации научной работы.

Руководители секций и координаторы образуют Совет общества – высший руководящий орган. Решение текущих вопросов возлагается на двух вице-президентов – учителя и ученика.

Понятно, что работа с одаренными и мотивированными детьми в рамках научного общества неизбежно отнимает у учителя много времени и сил. Но именно такая деятельность является исключительно важной стороной работы педагога, а потому администрации школы необходимо помочь учителю – организатору научной деятельности учащихся.

В школьное научное общество учащихся может вступить каждый ученик, имеющий интерес к научной деятельности и получивший рекомендацию учителя-предметника.

Направления работы НОУ:

- Организационная деятельность;
- Консультационная деятельность;
- Работа над учебными (научными) исследованиями;
- Реализация внешних связей;
- Общественная деятельность и самоуправление в НОУ;
- Отчетная деятельность;
- Текущая секционная работа, выездные сборы (на каникулах);
- Спецкурс «Введение в исследование».

Виды работы научного общества

I – индивидуальная работа, предусматривающая деятельность в двух аспектах:

а) отдельные задания (подготовка разовых докладов, сообщений, подбор литературы, оказание помощи младшим школьникам при подготовке докладов, устных сообщений, изготовление наглядных пособий, помощь в компьютерном оформлении работы);

б) работа с учащимися по отдельной программе (помощь в разработке тем научных исследований, оказание консультационной помощи).

II – групповая работа включает в себя работу над совместными исследовательскими проектами, где нередко необходимо использовать информацию из разных предметных областей, это так называемое пролонгированное исследование, когда одни учащиеся начинают исследование, а другие в дальнейшем продолжают его.

III – массовая работа – встречи с интересными людьми, деятелями науки и культуры, совместная подготовка с учителями предметных недель, школьных олимпиад, участие в ученических чтениях и научно-практических конференциях школы, районных и городских мероприятий.

В каждом виде деятельности должны быть определены программа действий, содержание, участники и ответственные за выполнение. Организационная и финансовая поддержка НОУ осуществляется администрацией школы.

В рамках деятельности НОУ может работать Экспертный совет. В его состав входят научные консультанты (представители вузов, председатели школьных методических объединений). Главная задача совета – оказание профессиональной консультативной помощи учащимся в процессе работы над проектами, независимая экспертиза работ, представленных на промежуточных и заключительных научно-практических конференциях. Члены Экспертного совета принимают участие в чтении курса для учащихся "Введение в исследование".

Не лишним в структуре общества будет деятельность редакционно-издательской секции, члены которой заняты выпуском школьной газеты, работой школьного пресс-центра. В системе общества можно легко найти место для всех в разной мере творчески одаренных детей.

Литература

1. Горбунова Г.З., Кравцова И.Д. Научно-исследовательская деятельность учащихся: Учебно-метод. пособие. – Караганда, 2009.

2. Маньковская Е.Н. Организация общешкольной ученической конференции как форма поведения итогов исследовательской деятельности младших школьников // Начальная школа. – 2006. – №9.

3. Горбунова Г.З., Кравцова И.Д. Организация научного общества учащихся в образовательном учреждении: Учеб.-метод. пособие. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2012. — 83 с.

Абдрахманова Б.Т.
Заведующий отделом туризма,
ПДО РЦДЮТиЭ
Теректинский р-н, ЗКО

План – конспект открытого занятия по теме «Чтение карты»

Андатпа

Үйірме сабағында картаны оқу және оның шартты белгілерін дұрыс және толық қабылдау, бейнеленген объектілердің түрі мен түрлерін ғана емес, сонымен қатар олардың сипаттамалық қасиеттерін де тез және дәл тану үйретіледі.

Сонымен қатар, картаны оқу процесі онда қарастырылған объектілер арасындағы кеңістіктік қатынастарды көзбен қабылдауды да қамтиды.

Карталардың көмегімен шешілетін міндеттердің алуан түрлілігіне байланысты аудан туралы қажетті ақпараттың сипаты мен көлемі және одан туындайтын мақсатты орнату және картаны оқудың әдістемелік қарастырылған...

Ключевые слова: Спортивная карта, компас, спортивные ориентирования, занятия, чтение карты, условные знаки.

Цель занятия: изучение основных приемов чтения карты

Задачи занятия:

- дать понятие «чтение карты»;
- формировать знания, умения и навыки, необходимые для чтения карт;
- научить воспринимать карту, как реальную образ местности;
- способствовать развитию логического мышления, внимания

Оборудование: плакат «Спортивная карта», спортивные карты, карточки к теме «Условные знаки», набор цветных карточек, компас, линейка.

Тип занятия: комбинированное

План занятия:

1. Вводная часть
2. Проверка знаний по предшествующей теме
3. Объяснение новой темы: изложение но-

вой информации, практическая работа с дидактическим материалом

4. Закрепления пройденного материала. Игра "компас".

5. Подведение итогов занятия
Организационный момент.

1. Вводная часть. Учащиеся занимают места за партами, готовят письменные принадлежности. Педагог объявляет тему, цель занятия, объясняет требования и план занятия (Обратить внимание на готовность к занятию).

2. Проверка знаний по предшествующей теме Фронтальный опрос. Прежде чем мы с вами начнем изучать новый материал, давайте вспомним, какую тему мы рассматривали на прошлом занятии.

Ответ: Условные знаки спортивных карт, их классификация. Для проверки знаний я обращаю ваше внимание на цветовую шкалу. Такой подбор цветов не случаен, где используются данные цвета?

Ответ: На цветных спортивных картах. Что означают данные цвета.

Ответ: Синий - гидрография (болото, реки); Зеленый - растительность;

Чёрный - искусственные объекты; Коричневый - рельеф; Желтый – открытые пространства; Красный - судейский цвет (старт, финиш).

Какого цвета не хватает на цветовой шкале и что он означает?

Ответ: Жёлтого, он означает - открытое пространство.

Итак, мы повторили классификацию условных знаков по цвету, как еще классифицируются условные знаки? На какие группы они делятся?

Ответ: Условные знаки классифицируются по изображению и делятся на:

- площадные (болота, поляны, озера)
- линейные (дороги, тропинки)
- точечные (камни, ямы, бугры...)

А сейчас, я хочу проверить, насколько вы усвоили данную тему. (работа с карточками)

Проверяем правильность выполнения задания у доски. Подводим итоги проверки.

3. Объяснение новой темы

Полученные знания на предыдущих занятиях, помогут нам, ознакомиться с новой темой нашего занятия «Чтение карты». Что же это такое? Для туристов карта – самый верный проводник. Научившись ее "читать" легко определить характер местности, выбрать правильный и наиболее экономичный путь движения. Хорошая карта раскроет секрет о дорогах, реках, мостах, как пройти к населенным пунктам, где можно сделать привал, где придется идти в гору и какой лес встретится на пути. Но для того, чтобы грамотно "читать" карту необходимо хорошо знать условные знаки - "азбуку карты". Чтобы хорошо прочесть книгу нужно знать только 33 буквы, а для чтения карты существует свыше 150 условных знаков. Поэтому читать карту не так просто, как может показаться с первого взгляда. Так же надо знать правила рисовки условных топографических знаков:

- все условные знаки рисуются на картах вершинами на север;

- надписи наносятся на картах с запада на восток, за исключением названия рек, которые делаются вдоль их течения;

- цифры также наносятся на карту вершинами на север.

Зная это, спортсмены всегда имеют возможность определить направление по карте на север, а это означает, что и на юг, восток, запад.

Чтение карты – это, прежде всего понимания объектов изображенных на карте условными знаками и умение опознавать их на местности.

Результат спортсмена - ориентировщика на дистанции зависит от быстроты и правильности «чтения карты» и его физических качеств.

Но запомните, что в спортивном ориентировании побеждает не всегда самый сильный бегун, нужна еще и техника ориентирования, то есть правильно «читать карту».

Итак, чтение карты включает в себя основные понятия:

- Знание условных знаков;
- Правильно сориентировать карту;
- Определение расстояния на карте и на местности;
- Выбор пути движения

Правильно сориентировать карту – это значит расположить ее так, чтобы верхняя рамка была направлена север, а нижняя на юг. Для этого с помощью компаса найдите направление на север и в этом направлении, заметьте какой либо предмет. Поверните карту так, чтобы ее верх был направлен на этот предмет, и карта бу-

дет ориентирована.

Можно другим способом. Встаньте на какую-нибудь линию местности, обозначенную на карте. Например, это будет дорога. Поверните карту так, чтобы направление условного знака дороги совпало с направлением дороги на местности. При этом надо убедиться, что предметы справа и слева от дороги имеют такое же расположение, что и на карте. Если это условие выполнено, то карта ориентирована правильно.

Умение измерить расстояние: чтобы измерить расстояние между двумя точками на карте, необходимо, при помощи линейки измерить это расстояние и пользуясь масштабом карты умножить на величину масштаба.

Например, расстояние между двумя точками 4 см, а масштаб карты 100метров(1:10000), следовательно расстояние будет составлять $4 \times 100 = 400$ метров

Правильно сориентировать карту по сторонам горизонта. Для определения сторон горизонта воспользуемся надежным другим ориентировщиком - компасом. Стрелка компаса всегда показывает на север. Если стоять лицом к северу, то за вашей спиной будет юг, справа восток, слева запад.

На ней дана панорама местности под цифрами 1, 2, 3, 4, 5, а внизу 3 схемы этой местности, лишь одна является правильно сориентированной относительно сторон горизонта. Определите, какая из них?

На которой даны фрагменты местности под цифрой 1. Ниже под цифрами 2, 3, 4 даны аналогичные варианты, но, правильный ответ только один из них. Найдите его? (Подвести итог).

Выбор пути движения

После того как карта сориентирована, определена точка стояния, можно выбирать путь движения. Выбор пути во многом зависит от характерной местности на карте. Для начинающего ориентировщика, самое разумное, выбор пути по линейным ориентирам. Используйте дороги, тропинки, искусственные сооружения.

Умение быстро выбрать наиболее выгодный для себя путь – большое искусство и овладеть им можно только в многочисленных тренировках и стартах.

Обратите внимание на точки А и Б на спортивной карте. Давайте представим, что от пункта А вам необходимо попасть до пункта Б. Какой путь вы выберете?

4. Закрепления пройденного материала. Игра "компас".

На земле рисуют круг диаметром 2 – 3 метра. На расстоянии примерно 3 м от окружности отмечают стороны света, сверяясь с компасом: север, юг, запад, восток. Участники становятся в круг спиной к центру и слушают команду

руководителя: "Юг!", "Север!", "Запад!", "Восток!". Услышав, к примеру, команду "Север!" все должны повернуться в сторону севера. Игроки, стоявшие лицом к югу поворачиваются на 180°, другим достаточно сделать пол оборота направо или налево. Подаются различные команды и играющие принимают соответствующие положения. Тот, кто ошибся (повернулся не в ту сторону), получает штрафное очко. Победителям оказывается участник, получивший наименьшее число штрафных очков.

5. Подведение итогов занятия.

Мы получили первое представление о том, с помощью чего можно читать карту. В заключение хочется напомнить, что, работая над освоением топографической грамотности необходимо помнить главное: изучая теорию, закрепляя знания практикой.

Только долговременная практика работы с картой, с компасом, определение расстояний, может помочь вам стать настоящим мастером по ориентированию на местности, уметь действительно "читать" карту грамотно, без ошибок.

Процесс обучения работе с картой довольно длительный и трудный. Поэтому мы будем продолжать совершенствовать умения и навыки чтения карты различными методами, формы и приемы обучения.

На следующем занятии мы с вами попробуем читать карту на местности. Для этого необходимо принести на следующее занятие компас и спортивную форму.

Задания по ориентированию.

Ориентация по сторонам света.

Дано направление С - СВ. Чему равно оно в градусах?

Дан азимут 135°. Какая это сторона горизонта?

Дано направление юго-запад. Если от него отнять 180° какое получится направление?

Если к азимуту 90° прибавить угол 45°, какая получится сторона горизонта?

Вы стоите лицом на Юг. Какая у вас сторона горизонта слева и справа?

Определите сторону горизонта по сумме азимутов: $90 + 180 - 45 + 135 = ?$

Прямо перед собой вы видите телевышку, слева озеро, справа хутор. Наблюдательный пункт находится точно на севере. Если повернуться к нему лицом, то озеро будет сзади. Определить азимут на телевышку и хутор.

Определить азимутальные направления пяти линий, нанесенных на карточку (каждая линия имеет на конце обозначение – стрелку, указывающую направление). Стрелки расположены в пяти различных направлениях. С левой стороны карточки имеется стрелка указатель направления на север (верхний обрез карточки), нижний

обрез карточки определяет юг (рис.) против каждой линии – стрелки указан ее номер, Круговцу нужно внизу карточки против номера каждой стрелки указать ее азимут. Можно определять азимут с помощью компаса, а можно и визуальное для тренировки глазомера.

Начертить 5 указанных на карточке направлений.

Перевод численного масштаба из сантиметров в метры и километры.

Для этого ребята в своих тетрадях записывают масштабы:

1 : 10 000; 1 : 25 000; 1 : 50 000; 1 : 100 000; 1 : 200 000.

-Зачеркнув два последних знака (т.е. всего у знаменателя получим число метров)

1 : 10 000 получим в одном сантиметре – тысяча метров.

- Если зачеркнуть еще три знака (т.е. всего пять), получим число километров.

1 : 100 000 . Значит в одном сантиметре – один километр.

Для закрепления материала по этой теме можно использовать

следующие упражнения и задачи:

1. Какой из двух данных масштабов крупнее 1 : 10 000 или 1 : 100 000?

2. Преобразовать численные масштабы в натуральный вид:

а) 1 : 25 000; б) 1 : 50 000; в) 1 : 200 000; г) 1 : 1000 000 .

3. Определить на учебной топографической (спортивной) карте с помощью полоски бумаги и линейного масштаба расстояние между:

а) двумя заданными точками;

б) между тремя заданными точками;

в) то же по карте другого масштаба.

4. Расстояние между двумя точками на карте десяти тысячного масштаба равно 15,2 см. Вычислить расстояние между этими точками на местности.

а) то же – на 25 000 карте при расстоянии между точками 10,5 см.

6. На местности от пункта "А" до пункта "В" 5,5 км. Какую длину будет иметь это расстояние на карте:

а) масштаба 1 : 50 000? б) масштаба 1 : 100 000?

Использованная литература:

1. Алешин В.М., Серебрянников А.В. Туристская топография. - М.: Профиздат, 1985. - 160с.

2. Бардин К.В. Азбука туризма. Пособие для руководителей туристских походов в школе. М., 1973.

3. Вяткин Л.А., Сидорчук Е.В., Немытов Д.Н. Туризм и спортивное ориентирование: Учеб.

Долотова Ю.В.

Воспитатель №18 ясли-сада
«Балдырган», г.Уральск, ЗКО

Аңдатпа

Мақалада болашақ мұғалімдердің кәсіби - педагогикалық қызметін арттыру және ынталандыру жолдары ұсынылған және сипатталған, қажетті нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін нақты жұмыс әдістері көрсетілген.

Ключевые слова: Мотивация, будущий педагог, театр, любовь к природе, Мотивация, болашақ мұғалім, театр, табиғатқа деген сүйіспеншілік.

Цель: Развитие речи детей через театрализованную деятельность.

Программные задачи:

Обучающие:

-учить детей обыгрывать сюжет знакомой сказки;

-активизировать речевую деятельность детей;

-формировать умение импровизировать;

-побуждать эмоционально, воспринимать сказку;

Развивающие:

- развивать образное мышление, актёрские способности;

- развивать мимическую активность;

- побуждать детей к активному общению, умение строить диалог;

- способствовать развитию подражательным навыкам повадкам животных, их движениям, голосу;

Воспитательные:

- воспитывать уважение к зрителям, любовь к природе, к окружающему миру;

Интеграция образовательных областей: художественно-эстетическое, социально-коммуникативное, речевое развитие;

Занятие интегрированное: развитие речи с театрализованной деятельностью;

Активизация словаря: театр, артисты, актёры, билеты, спектакль, контролер, зрители, костюмер, гримёр, кассир.

Предварительная работа с детьми:

Беседа о героях сказки В. Сутеева «Под гри-

бом». Игры на звукоподражание.

Рассматривание иллюстраций животных: муравья, бабочки, воробья, зайца, лисы, лягушки.

Чтение художественно литературы: Чтение сказок «Под грибом», «Лисичка сестричка», «Лиса и заяц».

Оборудование:

Декорация лесной полянки, оформление полянки грибами и цветами, фонограмма шум леса, дождя, грома, музыкальное сопровождение.

Методы и приемы: словесный, наглядный, игровой, художественное слово, инсценировка.

Костюмы: шапочки: муравья, бабочки, мышки, воробья, зайца, лисы, лягушки, гриба, белочки.

Ход занятия:

1.Вводная часть:

Под песню «Улыбка» ребята входят в зал

Добрый день мои друзья!

Вас снова видеть рада я!

Ребята, у нас сегодня много гостей, давайте с ними поздороваемся: «Здравствуйте!» скажите, Игра-приветствие «Хоровод настроения»

У меня хорошее настроение. Я могу поделиться им с вами, передать её по кругу пожатием руки и улыбкой. Я буду рада, если улыбка вернется ко мне.

Дети поворачивают голову по кругу, смотрят в глаза партнёру,жимают руку и улыбаются.

- Ко мне вернулась улыбка, и моё настроение стало еще лучше! Спасибо мои маленькие друзья!(присаживайтесь)

2.Основная часть:

Проблемная ситуация

Раздается стук в дверь и почтальон приносит письмо.

Воспитатель: Ребята, что это? (письмо)

- От кого же оно, давайте посмотрим, что в нем (открывают конверт и читают письмо).

«Здравствуйте, дорогие ребята! Пишет вам Старичок – Лесовичок. Я живу в лесу, и хотя живу с лесными жителями, что-то я заскучал. А у вас в детском саду, наверное, очень весело. Вы играете, песни поёте, отгадывает загадки, рассказываете сказки. Ребята, развеселите меня, расска-

жите мне и моим лесным жителям интересную сказку. Чтобы вы не заблудились и попали ко мне в лес, скажите волшебные слова: Топни, хлопни, вокруг себя обернись,

в волшебном лесу окажись! До встречи! Старичок - Лесовичок»

-Поможем Старичку- Лесовичку?

- Что он нас попросил нас сделать? (рассказать сказку)

-А какую сказку, мы узнаем если отгадаем загадки и выполним все его задания.

Загадки:

1. Тащит груз больше себя,
Он в трудах день изо дня.
Хоть и мал он сам собой,
Домик строит он большой. (Муравей)
2. Яркая, нарядная, легкая, приятная,
На траву садится, в цветочек превратится.
А на цветочек сядет, крылышки расправит,
Нектаром голод утолит,
Вспорхнет и дальше полетит. (Бабочка)
3. В домах, полях я проживаю,
В полах я дырки прогрызаю.
Запасы впрок я создаю,
Вот только кошек не люблю! (Мышка)
4. Скачет между голубей,
Крошки подбирает.
Хоть и маленький совсем,
Но его все знают. (Воробей)
5. Прыг – сок, прыг – скок,
Побежал пушной зверек.
Ушки к спинке он прижал,
Хвостик маленький поджал,
В беге, видно чемпион,

Вы узнали, кто же он? (Зайка)

6. Под березою в лесу,
Рыжий хвост торчит в снегу,
Эта рыжая плутовка,
Замечает след свой ловко. (Лиса)

7. На выкате глазки,
Встречается в сказке,
Из икринок вылупляется,
Насекомыми питается.
Кто это? (Лягушка)

-Задание(назвав отгадку, дети должны сказать: сколько слогов в данном слове и какой первый звук в слове они слышат)

(Например: лягушка- три слога и первый звук л)

-Ребята, вы догадались из какой сказки эти герои?

(сказка В.Сутеева «Под грибом»).

Предложить детям вспомнить сказку. В какое время года происходит действие в сказке?

-Игра «Опиши героя этой сказки»

Муравей (маленький, сильный, трудолюбивый), бабочка(красивая, яркая, разноцветная, легкая), мышка (маленькая, серая, полевая, юркая),зайчик (зимой –белый, а летом –серый, трусливый, длинноухий); лиса (рыжая, большая, крупная, хитрая, изворотливая, голодная, пушистая, ловкая, острозубая, длиннохвостая.), лягушка (зеленая, скользкая, прыгучая).

Воспитатель: Ребята, в театре обычно ставят спектакли, а как вы думаете, кто играет в этих спектаклях?

Дети: В спектаклях играют актеры.

Воспитатель: Правильно, молодцы.

Воспитатель: А как вы думаете, кто смотрит спектакли в театре?

Дети: Спектакли смотрят зрители.

Воспитатель: Правильно, в театре смотрят спектакли зрители, давайте еще раз все вместе скажем «зрители».

Воспитатель: Ребята, А чтобы пройти в театр, что нам необходимо купить?

Дети: Чтобы пройти в театр, надо купить билеты.

Воспитатель: А вы знаете, где продают билеты?

Дети: Билеты продают в кассе.

Воспитатель: Правильно, а продает билеты кассир. Давайте повторим, «кассир».

А кому мы отдаем билеты, когда заходим в театр? (ответы детей)

Воспитатель: Билеты мы отдаем контролеру. Но еще в театре работают люди других профессий. Вот например костюмы готовит актерам костюмер, а гримирует актеров перед спектаклем гример.

Задание: «Произнеси скороговорку»

Вы знаете, ещё актеры должны четко и быстро проговаривать слова.

А для чего актёрам следует правильно выговаривать слова?

(Чтобы было понятно зрителям)

А теперь послушайте скороговорку:

«От топота копыт, пыль по полю лежит».

А теперь я предлагаю произнести скороговорку с заданием.

1. Произнести всем вместе с разной силой голоса: медленно и быстро.

2. Громко и тихо.

3. Первую часть скороговорки произносят мальчики, а вторую девочки.

- Ребята, мы с вами отправляемся в волшебный лес.

Давайте произнесем волшебные слова: Топни, хлопни, вокруг себя обернись, в волшебном лесу окажись!

Музыкальная запись «Звуки леса»

Воспитатель: Ребята, посмотрите, куда мы с вами пришли?

Дети: Мы пришли в лес.

Воспитатель: Правильно в лес, но это самый настоящий сказочный лес, какие красивые здесь деревья, весь лес в цветах, а еще какая красивая в лесу грибная полянка.

Воспитатель: Ребята, вы слышите, кто-то плачет, что же там случилось, давайте посмотрим?

(Из-за дерева выходит белочка и плачет).

Воспитатель: Ребята, вы узнали, кто это?

Дети: Это белочка.

Белочка: Здравствуйте, ребята!

Дети: Здравствуй, Белочка!

Воспитатель: Белочка, что с тобой случилось, почему ты грустная и плачешь?

Белочка: Я вдруг уронила шишку. Шишка стукнула зайчишку.

А теперь на лбу зайчишки, выросла большая шишка.

Воспитатель: Не расстраивайся, Белочка. Ты попросила у Зайки прощения?

Белочка: Конечно, но мне все равно грустно.

Воспитатель: А вот чтобы, ты, не грустила, потанцуй с ребятами.

Физкультминутка: танец на лесной полянке (звериробика).

Воспитатель: Белочка, мы пришли в гости к Лесовичку. Ты не знаешь где он?

Белочка: Конечно знаю, сейчас я его позову.

Выходит Старичок-Лесовичок.

Старичок-Лесовичок: Здравствуйте, ребята, какие вы молодцы, выполнили все мои задания. Надеюсь, вы, мне покажите сказку. Но, чтобы нам попасть в сказку надо сказать волшебные слова. И, так, раз, два, три повернись, в сказке очутись. (Дети одевают маски героев сказки, которые заранее приготовлены. В это время звучит музыка «В гостях у сказки»).

Драматизация сказки «Под грибом»

Рассказчик: Как-то раз застал муравья силь-

ный дождь. Куда спрятаться? Увидел Муравей на полянке маленький грибок, добежал до него и спрятался под его шляпкой. Сидит под грибом - дождь пережидает.

А дождь идёт всё сильнее и сильнее. Ползёт к грибу мокрая Бабочка.

Бабочка: Муравей, Муравей, пусти меня под грибок! Промокла я - лететь не могу!

Муравей: Куда же я пущу тебя? Я один тут кое-как уместился.

Бабочка: Ничего! В тесноте, да не в обиде.

Рассказчик: Пустил Муравей Бабочку под грибок. Сидят под грибом, песенку поют.

- Мы сидим под грибом, дождик нас не мочит.

Рассказчик: А дождь ещё сильнее идёт. Бе-

жит мимо Мышка: Пусти меня под грибок! Вода с меня ручьём течёт.

Муравей: Куда же мы тебя пустим? Тут и места нет.

Мышка: Потеснитесь немножко!

Рассказчик: Потеснились - пустили Мышку под грибок. Сидят под грибом, песенку поют.

- Мы сидим под грибом, дождик нас не мочит.

Рассказчик: А дождь всё льёт и не перестает. Мимо гриба Воробей скачет и плачет.

Воробей: Намокли пёрышки, устали крылышки! Пусти меня под грибок обсохнуть, отдохнуть, дождик переждать!

Муравей: Тут места нет.

Воробей: Подвиньтесь, пожалуйста!

Муравей: Ладно.

Рассказчик: Подвинулись - нашлось и Воро-

бью место. Сидят под грибом, песенку поют.

- Мы сидим под грибом, дождик нас не мочит.

Рассказчик: Вдруг Заяц на полянку выскочил, увидел гриб.

Заяц: Спрячьте, спасите! За мной Лиса гонится.

Муравей: Жалко Зайца. Давайте ещё потеснимся.

Рассказчик: Только спрятали Зайца - Лиса прибежала и спрашивает:

Лиса: Зайца не видели?

Все: Нет не видели.

Рассказчик: Подошла Лиса поближе, понюхала:

Лиса: Не тут ли он спрятался?

Муравей: Да, где ему тут спрятаться?

Рассказчик: Махнула Лиса хвостом и ушла. К тому времени дождик прошёл - солнышко выглянуло. Вылезли все из-под гриба - радуются.

Муравей задумался и говорит:

Муравей: Как же так? Раньше мне одному под грибом тесно было, а теперь всем пятерым место нашлось!

Лягушка: Ква-ха-ха! Ква-ха-ха!

Рассказчик: Засмеялся кто-то. Все посмотрели: на шляпке гриба сидит Лягушка и хохочет:

Лягушка: Эх, вы! Гриб-то вырос. Вот вам места и хватило.

Рассказчик: Артисты наши молодцы! Похлопаем им от души.

3.Заключительная часть.

Воспитатель:

Торопитесь друзья

Возвращаться нам пора.

Много с вами повидали

В сказку дружно поиграли.

А теперь детвора

В садик возвращаться нам пора...

Давайте, попрощаемся с Лесовичком.

Топни, хлопни, вокруг себя обернись,
в детском саду окажись! (Дети стоят вокруг воспитателя)

Воспитатель: Ребята, а как ,вы, думаете, какие были герои в сказке?

Воспитатель: Что вам больше всего понравилось на занятии? (Ответы детей)

Воспитатель: Актерами какой сказки вы сегодня были? (Ответы детей)

Воспитатель: Вы сегодня все большие молодцы, а сейчас, давайте попрощаемся с нашими гостями и поблагодарим их за внимание.

Используемая литература:

М.Д. Маханева. «Театрализованные занятия в детском саду».

. А.Е. Антипина «Театрализованная деятельность в детском саду».

. Т.И. Петрова, Е.Л. Сергеева, Е.С. Петрова «Подготовка и проведение театрализованных игр в детском саду».

Дюсенева Д.Г.
Воспитатель I категории
Ясли сада № 18 «Балдырган»
г.Уральск, ЗКО

Андатпа

Жұмыстың алдын-ала формасы өзекті болып табылады, өйткені ол ересек адамның баламен өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді, бұл танымдық белсенділікті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

ОУД бір-бірін дәйекті түрде өзгертетін әр түрлі іс-шаралар арқылы белгілі бір тақырыптың мәнін жан-жақты ашуға бағытталған.

Ключевые слова: Форма работы, виды, снежинка, задание.

Программное содержание:

Совершенствовать умение детей пользоваться прямой и косвенной речью.

Обогащать речь детей прилагательными, характеризующими свойство и качество предметов, явлений эмоций чувств.

Закрепить полученные знания о зиме.

Выявить полученные знания по математическим представлениям. Совершенствовать умение находить место числа в ряду, решать математические задачи.

Развивать мыслительные операции, внимание, умение ориентироваться на листе бумаги, сравнивать предметы по величине.

Развивать конструктивные способности, затушевывая готовый мелом рисунок.

Воспитывать любознательность, взаимопомощь.

Словарная работа:

Волшебница-зима, снежинки, серебром, выше, ниже, справа, слева, посередине.

Предварительная работа:

Беседы о зиме, рассматривание иллюстраций, заучивание стихов, поговорок.

Материал и оборудование:

Компьютер, снежинки с задачками, цифры, музыкальные произведения

Г. Свиридова «Метель».

Раздаточный материал:

Цифры, рисунки пейзажа зимы на каждого ребенка, голубая гуашь, кисточка, салфетка.

Билингвальный компонент: Зима-қыс, снег-

Интегрированное ОУД по математике в разновозрастной группе:

«Волшебница-зима»

қар, мороз-аяз, лед-мұз, рисунок-сурет.

Методы и приемы.

Словесные (вопросы, индивидуальные ответы детей, загадки, пословицы, поговорки, задачки.)

Игровые (загадки, сюрпризный момент, «Решите задачки».)

Наглядные (карточки-цифры, слайды о зиме).

Практические (решение математической задачи, ориентировка на листе бумаги, закрашивание рисунка акварелью).

Ход занятия:

-Здравствуй правая рука

Здравствуй левая рука

Здравствуй друг

Здравствуй друг

Здравствуй, здравствуй дружный круг.

Ребята, я приглашаю вас на необычное ОУД, но прежде я хочу загадать загадку:

-Дел у меня не мало-я белым одеялом

Всю землю укрываю, в лед реки убираю

Белю поля, дома, а зовут меня ... (Зима)

-Что можно сказать о зиме, какая она? (снежная, морозная, красивая, серебристая и т.д.)

- Какие месяцы зимы вы знаете? (Декабрь, Январь, Февраль).

-Зима прислала нам СМС:

«Здравствуйте, детишки!

Девчонки и мальчишки

Приглашаю в гости всех,

в ледяное царство,

Но дорога нелегка

Будет трудно детвора.

Путь укажет вам снежок,
Буду ждать тебя, дружок
Выполни мои задания
Получи –ка приз»

Снежинка №1

-Вот вам первая снежинка
И на ней задание:

Вы скажите мне, друзья

А какая я – Зима? (Назвать пословицы и при-
меты зимы)

-Зима не лето, в шубу одета

-Готовь сани летом

-Дым стоит столбом, значит ясно будет днем

-Много снега, много хлеба

-Декабрь зиму начинает, февраль заканчивает.

А вот снежинка №2

«Отгадай-ка»

-Во что превращает зима лужи и реки? (лед)

-Какое время года наступает до зимы, а какое
после зимы? (осень, весна)

-Снег идет летом?

-Зимой метет метель?

-Зимой цветет сирень?

-Сколько рук у человека?

-Сколько ушей у мышей?

-Сколько носов у 2 собак?

-У квадрата есть углы?

-Суп едят вилок?

-Морковь бывает синяя?

-Берлога медведя на ветке?

-Сколько хвостов у 5 коров?

-Сколько углов у круга?

-Дерево выше, чем куст?

-Сколько ножек у стула.

Молодцы ребята с этим заданием вы хорошо
справились.

Игра «Части суток» («Закончи предложение»)

-Спим мы ночью, а делаем зарядку.....(утром)

-Завтракаем мы утром, а обедаем(днем)

-Обедаем мы днем, а ужинаем.....(вечером)

-Ужинаем мы вечером, а спим(ночью)

-Сколько дней в неделе?

-Какой день был вчера, а завтра?

-Назовите выходные дни.

Физкультминутка «Снежок»

Я мороза не боюсь.....(шагают)

С ним я крепко подружусь..... (хлопают в ла-
доши)

Подойдет ко мне мороз..... (присели)

Тронет руку, тронет нос.....(показывают
нос и ладоши)

Значит надо не зевать..... (хлопают в ла-
доши)

Прыгать, бегать и шагать.....(прыжки и ша-
гаем)

Снежинка №3

А сейчас вы, детвора,

Потрудитесь-ка сполна.

« Назовите цифры».

Прямой и обратный счет

Назовите соседей цифры 5, 7, 9 и т.д.

Подумайте и решите задачки на смекалку,
найдите правильный ответ и покажите число.

1.Раз зайчонку на обед

Прискакал дружок сосед.

На пенек зайчата сели

И по две морковки съели.

Кто считать, ребята, ловок,

Сколько съедено морковок? (4)

2. Пошла курочка гулять,

Собрала своих цыплят.

Три бежали впереди,

Два остались позади.

Беспокоится их мать

И не может сосчитать.

Посчитайте-ка ребята

Сколько было всех цыплят? (5)

3. Ну-ка, сколько здесь ребят

На горе катаются?

Семь по саночкам сидят,

Один поднимается (8).

4. У стены стоят кадушки

В каждой ровно по лягушке

Если было 7 кадушек

Сколько было в них лягушек (7)

Снежинка № 4

Задание на ориентировку на листе бумаги .

В центре расположен домик. Слева внизу от
домика расположите елочку , справа снизу- гри-
бок, над домиком в левом верхнем углу будет -
солнышко, в правом верхнем углу- тучка.

Вот последняя снежинка

Давайте для Волшебницы–Зимы сделаем по-
дарок- нарисует ей красочный пейзаж зимы

(Звучит музыка Г.Свиридова « Метель»).

От Зимы пришла СМС:

За хорошее старанье, ловкость и умение,

Получите от меня в подарок приз.

(Дети получают светоотражающие смайлики).

Используемая литература:

1. Помораева И.А. «Занятия по ФЭМП в стар-
шей группе в детском саду»

М: Мозайка-Сервис-2010г-779с.

2. Комарова Т.С. «Занятия по ИЗО в старшей
группе детского сада» 2009г-136 с.

3. Книга для чтения в детском саду и дома 5-7
лет. М: Оникс 2010г-352с.

Францева С.П.
Воспитатель I категории
ясли сад №18 «Балдырған»,
г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В процессе работы над темой я пришла к выводу, что игра на занятии имеет важное значение для получения, усвоения и закрепления новых знаний у дошкольников.

Ключевые слова: Вывод, закрепление, любовь к природе, знания

Тема: «Путешествие к Снежной Королеве»

Цель: Учить детей различать природу и не природу, называть объекты живой и неживой природы, соотносить каждое время года с определённым цветом, обогащать словарь на основе представлений об окружающем, развивать фантазию. Развивать словесно – логическое мышление, умение классифицировать, сравнивать, обобщать, устанавливать причинно – следственные и логические связи. Учить детей рисовать воском. Закрепить умение детей находить лишний предмет и объяснить, почему он лишний, закрепить знания о различных состояниях воды. Воспитывать у детей любовь к природе, умение сопереживать, дать понять, что природа – это наш общий дом.

Биллингвальный компонент: су-вода, таби-ғат-природа, қар – снег, қыс-зима, мұз - лед.

Ход

Круг радости.

«Словно крыша над землею,

Голубые небеса

А под крышей голубою -

Горы, реки и леса;

И поляны, и цветы и конечно я и ты»

Конспект организованной учебной деятельности

Слышится негромкая музыка вьюги. На экране появляется изображение Снежной королевы

«Я - Снежная королева. К сожалению, озорные тролли разбили моё волшебное зеркало, и его осколки разлетелись по всему ледяному царству, только самые храбрые, дружные, смелые дети смогут собрать их. Чтобы найти осколки вам нужно будет выполнить задания. Удачи вам!»

Ребята мы выполним задания и поможем Снежной королеве. Если вы правильно выполните все задание, зеркало соберется из маленьких осколков.

1.Задание: Вот и первое задание «Приметы зимы».

Без чего не бывает зимы? (без снега)

Что зимой длиннее день или ночь? (ночь)

Чем покрываются реки зимой? (льдом).

Какие деревья стоят зимой зелёными? (ель, сосна)

Что остаётся на снегу, когда прошли животные или люди? (след).

Каких животных мы не увидим зимой в лесу? (медведя, ежа, барсука).

Назовите птиц, которых мы можем увидеть зимой.

Назовите зимние забавы.

Вот и появился первый осколок зеркала.

2.Задание

Дидактическое упражнение «Что такое природа» (слайды)

-Что мы называем природой? (слайд)

-Это солнце, воздух, вода, рыбы, растения, животные, птицы, насекомые

-А что нельзя назвать природой?(слайд)

-Это то, что сделано руками человека: транспорт, мебель, одежда, обувь, игрушки и т.д.

- Справились и с этим заданием и отыскали ещё один осколок от волшебного зеркала

3.Задание: Следующее задание – Найди лишнюю картинку и объясни.

Интерактивная игра «Что лишнее» Воспитатель приглашает детей пройти к столу.

Предлагаю детям карточки с изображением животных, птиц, и т.д. Дети выделяют среди рисунков карточки, три из которых классифицируются по одному признаку. Правильный ответ проверяем перед монитором. Дети выбирают из четырёх предложенных картинок одну лишнюю и помещают в кружок вместо знака вопроса. Если выбранная картинка закрыла вопрос, то предмет выбран правильно.

Молодцы! С заданием вы справились. А вот и следующий осколок

4. Игра - Физминутка «Где снежинки?»

Дети идут хороводом вокруг разложенных по кругу карточек. На карточках изобра-

жены различные состояния воды: водопад, река, лужа, лёд, снегопад, туча, дождь, пар, снежинка, капля и т.д.

Во время движения по кругу произносятся следующие слова:

Вот и лето наступило.

Солнце ярче засветило.

Стало жарче припекать,

Где снежинку нам искать?

С последним словом все останавливаются. Те, перед кем располагаются нужные картинки, должны их поднять и объяснить свой выбор. Движение продолжается со словами:

Наконец, пришла зима:

Стужа, вьюга, холода.

Выходите погулять.

Где снежинку нам искать?

Вновь выбирают нужные картинки, и объясняется выбор

5. Развивающая игра «Найди похожее». Перед детьми наборы карточек.

Предлагаю детям выбрать похожие картинки (например, стрекоза похожа на вертолет, кит – подводная лодка, подъёмный кран – жираф и т.д.)

На экране изображение стрекозы- дети находят и показывают, на что она похожа, например вертолет и т.д.

Молодцы! И с этим заданием вы справились. Вот и следующий осколок

Давайте с вами немного согреемся

Я вас приглашаю в творческую мастерскую

Пальчиковая гимнастика «Снежная пороса».

Ветер ветками играет, (покачивание ки-

«Спасибо вам ребята, за то, что вы восстановили моё зеркало и оно опять стало волшебным.» Ребята к кому мы совершили путешествие? Что вам понравилось больше всего? Сегодня мы совершили путешествие к Снежной королеве, с помощью ваших знаний мы собрали все осколки зеркала, посмотрите на него, оно опять стало целым, а это значит, что каждое время года придет в свой срок. Спасибо вам ребята вы молодцы.

стями влево-вправо)

Снегом землю засыпает («фонарики»)

Сыплет снежная пороша (упражнение «снег»)

Прямо в детские ладошки (хлопки в ладошки)

7. Триз – «Рисуем воском»

На столах у вас лежат чистые листы, но бумага не простая, а с секретом.

Рисунок чтоб расколдовать, нужно голубую краску взять.

Затонируем весь лист, картинка ну-ка появилась.

Расколдовывайте лист, дайте подсохнуть и увидите что получилось.

А вот и последний осколок зеркала.

Заиграла музыка вьюги.

- Ребята, посмотрите, сама Снежная Королева появилась!

Используемая литература:

1. Аксенова, З.Ф. Войди в природу другом. Экологическое воспитание дошкольников. – Москва: ТЦ Сфера, 2011. – 128 с. – (Библиотека воспитателя);

2. Горькова Л.Г. Сценарии занятий по экологическому воспитанию дошкольников (средняя, старшая, подготовительная группы) / Л.Г. Горькова,

А.В. Кочергина, Л.А. Обухова. - Москва: ВАКО, 2005. – 240 с. (Дошкольники: учим, развиваем, воспитываем);

3. Лопатина А.А. Сказы матушки земли. Экологическое воспитание через сказки, стихи и творческие задания / А. А. Лопатина, М.В. Скребцова. - 2-е изд. - Москва: Амрита-Русь, 2008. - 256 с. - (Образование и творчество).

Адайәлі М.Г.
ОБЖТжЭО-ның ҚББП,
ерде бұзылыстары бар
балаларға арналған арнайы
облыстық мектеп интернат
мұғалімі, Орал қ., БҚО

Аннотация

В статье автор затрагивает проблемы инклюзивного образования, рассказывает о особенностях образования в специальных школах. Процесс обучения в специальных школах - это процесс адаптации ученика к окружающей среде и познания мира.

Кілт сөздер: Арнайы білім беру, инклюзивті оқыту, психикалық дамуы кешеуілдеген балалар, психологиялық даму, тең құқықтық, жан-жақтылық, жетістікке жету.

Инклюзивті білім – бұл мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың жалпы білім беру үдерісіне қосылуына, яғни кедергілердің жойылуына және олардың саналы білім алуына тең қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында әлеуметтік бейімделуіне бағытталған білім беру үдерісі. Инклюзивті оқытудың басты мақсатын мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамнан алыстатпай, өздерін қоғамның бір мүшесі екендігін сезіндіру, басқа да дені сау балалармен бірдей білім алуын қамтамасыз ету деп білемін. Соңғы жылдары психикалық дамуы кешеуілдеген, зерде бұзылысы бар балалардың танымдық қабілеттерін дамыту-түзету (коррекциялық) жұмыстарының қарқынды жүргізілуі өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Психикалық дамуы кешеуілдеген балалар категориясын 50-шы жылдардың аяғынан бастап зерттеу кеңінен қолға алына бастады. Проблеманы зерттеумен айналысқан ғалымдар: М.С.Певзнер, Т.А.Власова, К.С.Лебединская, В.В.Ковалев, П.Е.Сухарева, В.И.Лубовский т.б. бала дамуы ерекшеліктеріне қарай өз пікірлерін ұсынды.

Арнайы білім беру — кемтар балаларға арнайы жағдайлар жасай отырып білім беру. Мұнда оқыту мүмкіндігі қоршаған орта туралы қарапайым білім алумен, өзіне-өзі қызмет ету дағдысын меңгерумен, қарапайым еңбек дағдысын және кәсіби даярлықты меңгерумен

Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға арнайы білім беру ерекшеліктері

шектеледі.

Арнайы білім берудің дидактикасы-мүмкіндіктері шектеулі балаларға білім беру мен оқыту, оның заңдылықтары, принциптері, әдістері мен оқу процесін ұйымдастыру формаларын зерттеумен айналысады. Арнайы педагогиканың дидактикасы нысаны – тұлғаның білім алуда, жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған оқытушы мен оқушылар арасындағы байланыс әрекеттер жүйесі. Сонымен бірге, арнайы мектептегі білім беру мазмұны, оқыту әдістері мен ұйымдастыру формалары, оқушылар білімін тексеру және бағалау мәселелерін қамтиды. Оқыту процесінде арнайы мектеп оқушылары арнайы білім беру мазмұнын меңгереді. Түзетушілік жұмыс ұйымдастыру арқылы оқушы бойында еңбекке баулу, ең бастысы қоғамдық өндіріске қатысуға мүмкіндік беретін икеммен дағдылар, көзқарас пен сенімдер қалыптасады, қоғамға бейімделуге жағдайлар қамтамасыз етіледі.

Арнайы мектептегі оқыту үш міндет атқарады, олар: білім беру, тәрбиелеу, түзету-дамыту. Білім беру қызметі арнайы икемділік пен дағдылар нақты оқу пәніне лайықты тәжірибеде қажетті икемділік пен дағдыларға үйрету. Мысалы, жаратылыстану пәнінен көбірек табиғат аясындағы саяхатпен зертханалық тәжірибе өткізу болса, географиядан-карта, атлас, глобуспен жұмыс жасау т.б. Жалпы оқу дағдылары барлық пәндерге қатысты, олар кітап, анықтама, сөздіктермен жұмыс жасау, оқу және жазу дағдылары, оқу әрекетін ұйымдастыру дағдылары сияқты. Тәрбиелеу қызметі оқушылардың дүниетанымын, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, этикалық көзқарастарын қалыптастыруға бағытталған. Оқытудың түзету-дамыту қызметі көбінесе арнайы түзету сабақтар арқылы атқарылады. Оқыту процесінде оқушылар алдына таным процесін дамыту үшін арнайы міндеттер қойылады. Оқытудың дамытушылық міндеті білім беру

мазмұны арқылы жүзеге асады. Арнайы мектеп оқушысы әрбір сабақта, адамзаттың қоғамдық-тарихи тәжірибесімен танысады, зерттейді, қоршаған әлем құбылыстарымен танысады. Оқу іс-әрекетіне байланысты оның бойында білік пен дағдылар қалыптасады. Оның миі шындықтың зерттейтін объектілерін бейнелейді. Сондықтан оқыту процесі оқушының қоршаған әлемді тану процесі болып табылады.

Арнайы оқытудың екі ерекшелігі бар. Бірінші, құрылымы адамның психикалық және қоғамдық даму заңдылықтарының нәтижесінде пайда болған танымдық іс-әрекеттердің түрлері мен формаларында. Екіншісі, адамның қалыптасқан іс-әрекеттердің түрін, құрылымын, механизмін өзгертуінде. Арнайы ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттің өзіндік мақсаты, міндеті, мазмұны, принципі, әдістері мен ұйымдастыру формалары болады.

Оқытуда оқу материалдарын қабылдау, саналы меңгеру, бекіту, тәжірибеде қолдану, меңгерілген білімді тексеру бағалау, әр қайсысы бір бірімен тығыз байланыста келеді.

Арнайы мектеп оқушыларына жаңа материалын баяндау процесінде оқу материал қабылдау мен саналы меңгеру ерекшеліктерін ескеру қажет. Қабылдау біріншіден, танымдық әрекеттің бастапқы сәті болып табылады, екіншіден қабылдау алдыңғы меңгерілген білімге негізделеді.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларға тән қабылдаудың ерекшеліктері:

- күрделі оқу материалы бөлімдерге жіктеледі;
- оқыту үрдісі баяу өтеді;
- оқушының әрбір әрекетіне басшылық жасады;
- оқушыны өзінің қабылдау нәтижесін талдауға, үлгімен салыстыру арқылы үйретеді;
- сақталған, сау анализаторға сүйену қажеттілігі.

Оқу материалын саналы меңгеру — бұл күрделі процесс, заттар, құбылыстармен олардың бейнесінің маңызына немесе сөзбен бейнелеуіне ойы мен санасын енгізуді білдіреді. Мысалы, зиятында ауытқушылығы бар балалардың танымдық әрекеті анық айқындалған репродуктивті, яғни қайта жаңғырту сипатына ие. Түзету жұмысының маңызды кезеңі-нақтылыдан абстрактіліге, жекеден жалпыға, көрнекілікті әрекеттен ойлау әрекетіне көшуді, балаға жеңілдететін арнайы құралдар пайдалану болып табылады.

Арнайы оқытуда көрнекі құралдар мен практикалық ікемділіктерді кешенді пайдалану тиімді жолдың бірі.

Арнайы мектептегі мұғалім жүйедегі бірде бір білім бөлігінің түсініксіз қалуын және

барлық жүйеде бөлінбеуін мұқият қадағалауы тиіс. Қайталау процесінде түзету, бекіту және толықтыру қате меңгерілген білімді және әрекет тәсілдерін қайта құру жүзеге асырылады. Сонымен арнайы мектептегі оқыту процесі жалпы мектептегі сияқты заңдылықтар негізінде өтеді. Бірақ та, оқушылардың дамуындағы кемістіктер оқытудың ерекше сипатын білдіреді.

Біріншіден, оқытудың барлық кезеңдерінде затты-көрнекі бағытында әрекет жасау.

Екіншіден, танымдық әрекетке арнайы педагог тарапынан басшылық ету талабы маңызды, өйткені балалар мұғалімнің көмегін үнемі қажет етеді. Бірақ балалар өз танымдық әрекетін ұйымдастырып үйренген соң, мұғалімнің тікелей көмегін біртіндеп көлемін азайтып қажетсінеді. Мұғалім көмегі жалпылама түрде ғана көрсетіліп тұрады. Оқушылар берілген нұсқаулар бойынша тапсырмаларды өз бетінше орындауға үйренеді.

Үшіншіден, оқытудың репродуктивті, қайта жаңғырту түрі басым болған жағдайда арнайы мектеп оқушылары оқу материалын жақсы меңгере алады. Арнайы мектепте оқу материалын дұрыс, саналы қабылдап, меңгеру үшін оқытылған материалды бірнеше рет қайталау тәсілі жиі пайдаланылады.

Төртіншіден, оқу үрдісіне оқушыларды белсенді қатысуға ынталандыру қажет. Бұл үшін оқу процесін белсендіретін түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану қажет, көрнекі құралдар, арнайы техникалық оқыту құралдар т.б.

Бесіншіден, оқытудың терең жеке дараланған сипаты. Бұл ерекшелік оқушылардың таным ерекшеліктерінен туындаған. Ал ол болса, арнайы мектептің негізгі бағытын жүзеге асыруды талап етеді-ол оқушыларды түзете-дамыту. Адам қоршаған заттар, құбылыстар мен оқиғалармен тек өз қатынасы арқылы алатын заңдылықтарды ғана емес, ол адамзаттың тәжірибесінде жинақталған заңдылықтарды игеру қажет. Баланы оқытпаса, ол өз бетімен ғылыми білім жүйесін игере алмайды.

Арнайы мектепте оқытуда оқушылардың іс-әрекетіне мұғалім белсенді қатыспаса, балалар өз бетімен білім алу мақсатын орындай алмайды. Тек мұғалімнің қажырлы іс-әрекеті арқасында ғана оқушы қоршаған ортаға бейімделіп, адамзаттың қоғамдық-тарихи тәжірибесімен танысуға мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Bilim-All» педагогикалық сайты;
2. М.Жұмабаев - «Педагогика» // 1992 ж.;
3. Қ.Жұмасова – «Психология» // 2006 ж.;
4. «Әлеуметтік педагог» республикалық педагогикалық-әдістемелік журналы, №4 2010 ж.
5. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық түзету арқылы қолдау туралы» ҚР-ның №343 Заңы, 2020 ж.

Шәмші Ғ.И.

Облыстық жас туристер станциясы
туристік-экскурсия бөлімінің әдіскері.

Түркістан қ., Түркістан облысы

Аннотация

Дополнительное образование побуждает детей и подростков проявлять творческий подход и улучшать свои знания.

Кілт сөздер: Қосымша білім, мектептен тыс ұйым, балалар мен жасөспірімдер, балалар туризмі, тұлғаның дамуы, туған өлке, экскурсия, үйірме, іс-әрекет, тәрбие формасы.

Қазіргі таңда жас ұрпаққа сапалы білім мен саналы тәрбие беруде жалпы білім беретін мектептерге қоса, мектептен тыс ұйымдардың алатын орны да ерекше. Мектептен тыс ұйымдар үздіксіз білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып отыр.

Балалардың мектептен тыс бос уақытын тиімді ұйымдастыра отырып тәрбие бағытында нақты қызмет жасайтын, қосымша түрлі салада білім беретін бірден - бір білім мен тәрбие ордасы мектептен тыс ұйымдар болып табылады. Сапалы да саналы ұрпақты тәрбиелеуде білім беру мен қосымша білім беру салаларын біріктіріп қана қоймай, отбасымен де тығыз байланыс орната отырып, жан-жақты дамыған тұлға тәрбиелеу өте маңызды.

Қосымша білім беру жасөспірімдерге өзінің жеке білім жолында оның үлгерім деңгейіне қарамай жетістіктерге жетуіне үлкен мүмкіндіктер береді. Әрбір педагог қосымша білім беру сферасында оның сабағын оқуға қызықты болуы үшін барлық күш жігерін салу қажет.

Бала болашағына қажетті құралдар : отбасы, білім беру, қосымша білім беру «үштігі» – бір ғана бағытқа жетелейді. Осы үш негізгі құралдарды

Балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру

біріктірудің арқасында қазіргі қоғам мен заманның қойып отырған мақсаттарына қол жеткізе аламыз.

Балалар мен жасөспірімдерге қосымша білім беруді ұйымдастырудың арқасында қоғамға бейімді, өмірге өзіндік көзқарасы бар, білімді, ұлттық рухани құндылық пен патриоттық сезімді бойына сіңіре білген, өзіне, отбасына, еліне пайдасы тиетін азаматтар тәрбиелеп өсіру мақсаты тұр.

Елбасы жолдауларында елімізде спорт пен туризмнің дамуына баса назар аударылған. Өйткені, тәуелсіз мемлекетімізде белсенді, білімді және дені сау азаматтар өмір сүру үшін ең алдымен, спорт пен туризмді дамыту керек. Әр адамның денсаулығын жақсарту, салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында жасалатын маңызды істердің бірі – бұқаралық спортпен айналысу. Оның бір түрі – туризм болып табылады. Туризмді дамытудың негізі – ішкі туризм және балалар мен жасөспірімдер туризмі.

Балалар туризмі – ол болашақ мамандар, ол – тарих пен өлкетану, ол – жеке тұлғаның дұрыс қалыптасуы, ол – тәрбие құралы.

Осы мақсаттарға қосымша білім беру қызметінде, әсіресе туристік-өлкетану бағыт-тарында қол жеткізеді. Туристік қызмет баланың жан-жақты дамуына септігін тигізеді. Ол баланың рухани зияткерлік және дене дамуына өзін-өзі жан-жақты дамытуға және патриоттық тәрбие беруге бағытталады.

Балалар-жасөспірімдер туризмі – жасөспірімдер мен жастардың демалыс және қоғамдық – пайдалы қызмет түрі арқылы жүзеге асырылатын үйлесімді даму құралы, жорық, саяхат, экскурсия оның құрамдас бөлігі. Экскурсиялар, саяхаттар, жорықтарақыл-парасат деңгейінің өсуіне, байқағыштығын арттыруға өз септігін тигізеді. Және баланың шығармашылық әлеуетін ашады, өмірге жаңаша қарауға мүмкіндік береді. Осындай мектептен тыс және бейресми қарым-қатынастар баланың жеке тұлға ретінде оның өмірге қатынасын, азаматтық көзқарасын және мүмкіндіктерін қалыптастырады.

Сонымен қатар, балалар мен жасөспірімдер туризмі оқушыларға:

- туған өлкені көзбен көру арқылы қоршаған ор-

тамен танысуға;

- тарихи ескерткіштермен және оның мәдениетін оқып-үйренуге;

- салауатты өмір салтының негіздерін үйренуге;

- азаматтық және патриотизм негіздеріне тәрбиелеуге;

- денсаулығын нығайтуға және бос уақыттарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Балалар мен жасөспірімдер туризмінің маңызды мақсаттарының бірі - спорт ретінде, сауықтыру және қызмет түрі ретінде балаларды тәрбиелеуде үлкен мемлекеттік маңызға ие адамның және толығымен қоғамның салауатты өмір салтын қалыптастыруы болып саналады.

Қорыта айтқанда қосымша білім беру ұйымдарында балаларға тек қосымша ақпарат беріліп қана қойылмай, ең бастысы шығармашылықпен жұмыс істейді, адамзат еңбегінің, білімінің бірін терең игереді, оған дағдыланады, өз шеберлігіне масаттанады, педагогына сенеді.

Ендігі басты міндет қосымша білім берудің ерекшеліктерін ескере отырып қосымша білім берудің өз нәтижесі мен оны анықтаудың өз әдістемелерін жетілдіре, дамыта түсу қажет.

Әдебиеттер:

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында мектеп оқушылары арасында өтетін

«Барыс» облыстық туристік жарысының ережесі

1. Жарыстың мақсаты мен міндеті.

- Оқушылар арасында спорттық туризмді насихаттау;

- Оқушылардың туристік ептіліктері мен шеберліктерін арттыру;

- Топтар арасынан үздік туристік топтарды анықтау.

2. Жарыстың өтілетін мерзімі мен орны.

Жарыс 2019 жылғы 15-18 мамыр аралығында Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Біркөлік шатқалында орналасқан туристік лагерьде өтеді.

3. Жарысты ұйымдастырушылар.

Жарысты «Облыстық жас туристер станциясы» КММ ұйымдастырып өткізеді.

4. Жарысқа қатысушылар.

Жарысқа Түркістан облысындағы қалалық, аудандық жалпы білім беретін мектептері мен қалалық, аудандық жас туристер станцияларының құрама топтары қатыстырылады. Топ құрамы 10 адам. Оның ішінде – 8 оқушы (5 ер бала, 3 қыз), 2 жетекші. Жарысқа қатысушылардың жас ерекшелігі: 5-11 сынып оқушылары. Жарысқа қатысу үшін оқушылардың бірдей спорттық киімдері және 6 жұп брезент қолғаптары болуы тиіс.

5. Жарыстар.

5.1. «Көдергілер жолағы». Топ құрамы 6 оқушы (4 ер бала, 2 қыз) жасанды және табиғи кезеңдерден өтеді. Мүмкін болатын кезеңдер: паралель жіп, асылма өткел, маятник, траверс, еңіс беткейге көтерілу және төмен түсу.

5.2. «Жартасқа шығу». Топ құрамы - 6 оқушы (4 ер бала, 2 қыз) шынайы бедерде жартасқа жылдамдыққа шығады. Қатысушыларға қорытынды уақыт беріледі. Қатысушыны төрешілер жоғарыдан

сақтандырады. Егер қатысушы жартастан сырғып кетсе кезеңнен шығарылады.

6. Сайыстар.

6.1. «Туристік түйіндерді байлау». Топ құрамы 6 оқушы (4 ер бала, 2 қыз) 12 туристік түйінді белгіленген уақытқа байлаулары тиіс. Туристік түйін түрлері: (тіке, қарама-қарсы, бромшокт, айқасушы ілмектер, сегіздік, қазықбау, буинь, грейпвайн, бахман, УИАА, айқасқан шырмау, гарда).

6.2. «Топографиялық белгілер». Топ құрамы 6 оқушы (4 ер бала, 2 қыз) әрбір қатысушы 4 топографиялық белгіні анықтап, 4 топографиялық белгінің суретін салады.

7. Нәтижелерді анықтау және жеңімпаздарды марапаттау.

Жарыстың жалпы қорытындысы: жалпы топтық сынақта және жарыстар мен сайыстар бойынша жеңімпаз топ анықталады. Жарыстың қорытындысы ілінгеннен кейін бір сағаттың ішінде топ жетекшілерінен жарыстың бас төрешісіне жарыстың қорытындысымен келіспейтіндігі жөнінде жазбаша наразылық қабылданады.

9. Топқа қажетті туристік керек-жарақтар:

Негізгі жіп – 3 дана x40 м;

Карабин – 30 дана;

Сақтандыру белдемшесі мұртшағымен – 6 дана;

Медициналық қорапша - 1 дана;

Рюкзак – 4 дана;

Нөмірленген каска – 6 дана;

Компас – 4 дана;

Жумар – 6 дана;

Түсу құралы – 6 дана;

Брезент қолғаптар- 6 жұп.

Негізгі жіптің және үстіңгі белдемшенің өзін-өзі сақтандыру жібінің диаметрі – 10 мм-ден кем болмауы тиіс

10. Жарысқа қатысуға сұранысты тапсыру тәртібі

- жарысқа қатысушы топтың жіберуші мекеме мөрімен бекітілген бұйрығы, сұранысы;

- сұраныста жарысқа қатысушы оқушылардың аты-жөні, туған күні, айы, жылы, дәрігер рұқсаты көрсетіледі;

- жарысқа қатысушы оқушылардың туу туралы куәлігі (түпнұсқасы мен көшірмесі), топ жетекшілерінің іс-сапар куәлігі;

- топтағы барлық оқушылардың сақтандыру полисі (түпнұсқасы мен көшірмесі) болуы қажет;

- қажетті құжаттар толық болмаған жағдайда топ жарысқа жіберілмейді.

Кажгалиева Р.Н.
ПДО РЦДЮТиЭ,
Чингирлауский район, ЗКО

Андатпа

Қоршаған ортаны қорғау мәселелерін шешуге, барлық тірі заттарға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, балалардың назарын аудару, қоршаған орта жағдайына жауапты қарауға тәрбиелеу мақсатында, сонымен қатар балалардың қысқы табиғатқа деген қызығушылығы 8 – 9 сынып класс оқушыларымен класстан тыс «Снег и его свойства» тақырыбында өткізілген ашық сабақ ұсынады.

Ключевые слова: Снег, осадки, зима, суероб, исследование, вода

Цель: Познакомить детей с понятием снег, его свойствами и ролью в жизни человека. Целью данного открытого урока является организация работы по созданию оптимальных условий

«Снег и его свойства»

(открытый урок)

для развития патриотического воспитания через экологию у детей. Воспитывать чувства любви к природе.

Задачи:

1. Воспитывать уважение и бережное отношение к окружающей среде.
2. Стимулировать познавательный интерес, способствовать активизации самообразования, самостоятельного освоения окружающего мира через природу и ее красоту.
3. Проявление активного отношения к объектам природы
4. Учить детей развивать мышление, интерес к зимним явлениям неживой природы, учить грамотно формулировать свой ответ.
5. Сделать вывод об экологической обстановке в сельском регионе.

Тип урока: открытый урок, теоритическая - практическая.

Метод урока: Объяснение, стихи, работа с командой, наблюдение (опыт) за снегом, рассматривание снежинок, вопрос - ответ.

Методическое – основание урока: инструкционные карты, клей, скotch, ножницы, подделки снежинок, прозрачная емкость со снегом, изображение различных состояний воды, иллюстрации с изображением снежинок.

Введение: Людей издавна интересовало это метеорологическое явление. Снег — форма атмосферных осадков, состоящая из мелких кристаллов льда. Относится к обложным осадкам, выпадающим на земную поверхность.

Великолепие снежных ковров вдохновляло поэтов и писателей, вызывало любопытство учёных. Психологи говорят, что для успокоения и блаженства нужно остановиться на мгновение свой бег и порадоваться, как ребёнок, маленькому чуду падения снежинок.

Свойства снега

Стихи

Ученик №1

Снег хлопьями летит и тает
Когда на ладонь попадает

Ложится покрывалом белым,
Всю землю, покрывая пеплом.
Ученик №2
Снег идёт, стоят машины,
Даже шины не шуршат.
В нашем городе сегодня —
Самый снежный, снегопад!
Ученик №3

Сколько снега намело!
Как красиво! Как бело!
Даже сосенки и ели
От восторга побелели.
Вопросы – ответы на тему снег:

- Что такое снег?

Ответ: разновидность атмосферных осадков.

- Как называется крохотная частица снега?

Ответ: снежинка.

- Как называется большая куча снега?

Ответ: сугроб.

- Каким может быть снег?

Ответ: рыхлым, пушистым, мокрым, в виде снежной каши, в виде хлопьев.

- Есть ли снег на Марсе?

Ответ: есть

- У какой птицы в названии присутствует слово «снег»?

Ответ: снегирь.

- Какие животные любят снег?

Ответ: белый медведь, рысь, олень, пингвин.

- Снег скрипит или трещит?

Ответ: обычно говорят, что скрипит снег, а трещат морозы

Исследование (опыт).

Ребята обратите внимание на банку соснегом. Откуда берётся и как образуется снег в банке.

Капли воды (ядра конденсации) притягиваются к частицам пыли или пыльцы. Тогда кристаллы образуются вокруг этих «зародышей». Они растут в облаке при температуре ниже нуля, затем крупные кристаллы начинают падать, слипаться с другими во время столкновения и создавать снежинки. При достаточном содержании воздуха в снегу достигают поверхности земли, и тогда люди наблюдают падающие «звёздочки».

Возьмите две одинаковые банки.

В одну наполнить рыхлого снега. В другую форму, снег постепенно насыпай и утрамбовывай, чтобы как можно больше вошло. Взвесь эти банки на ладонях вытянутых рук. Какая тяжелее? Конечно, та в которой больше снега. Внеси банки со снегом в тепло. Продолжаем наблюдать. Что произошло со снегом? Где скорее растаял снег? Где оказалось больше воды?

Вывод: Снег тает в тепле и превращается в воду. Снег можно взвесить. Чем больше снега, тем больше воды.

Зачем нужен снег и почему он идёт зимой?

Природа нуждается в зиме. Белое покрывало защищает растения от ветра и мороза.

Снег – это вода, вода плюс солнце – жизнь. Недостаток влаги плохо влияет на процесс вегетации в апреле и урожай летом.

Снег помогает в размножении. Есть растения, у которых споры или семена движутся зимой в поисках места назначения для размножения весной. Этому способствует снежное «одеяло», покрывающее, например, луг – семя переворачивается, отталкиваемое ветром, а не застревает в траве.

Использованные источники:

1. «Энциклопедия живой природы» Лайонер Б, Линда Гамлин. 1999 г
2. «Природа» Королева Т. Издательство «Фолиант» 2012г
3. Разные журналы для педагогов дополнительного образования

Ушенин Е.С.
Методист ТЛ «Самал»
г.Уральск, ЗКО

«Семейный досуг зимой»

(Зимние игры и забавы)

Сарсенгалиев Ф.С.
педагог-мастер, магистр
истории ОЦДЮТиЭ,
г.Уральск, ЗКО

Вот и пришла зима: на улицах снежно, градусник показывает минусовую температуру, день превратился в короткий промежуток перед следующей ночью. У каждого из нас свои впечатления и ожидания от холодного времени года. Но есть множество возможностей сделать зиму позитивной. Турбазы ОЦДЮТиЭ предлагают сделать это вместе.

Описание: данное сообщение носит информационный характер и рекомендован родителям, стремящимся провести полезный активный отдых с детьми, также может быть рекомендован педагогам дополнительного образования.

Цель: развивать продуктивные виды деятельности, двигательную активность, нравственно-эстетическое воспитание, укреплять здоровье учащихся в зимние каникулы.

Задачи:

1. Формировать представление о традициях и обычаях, связанных с зимними праздниками и гуляниями.

2. Укреплять здоровье через зимние игры и досуги на свежем воздухе.

3. Совершенствовать навыки и умения в семейной коммуникации.

Аудитория: родители, педагоги дополнительного образования.

В период пандемии, когда многие ТРЦ представляют собой опасность из-за массового скопления людей, можно подумать о времяпровождении на природе. Взаимодействие с ребенком на прогулке может стать очень важным и продуктивным компонентом его развития. Но для многих родителей прогулки – это простое «выгуливание» ребенка, когда ему предоставляют возможность подышать свежим воздухом, подвигаться, встретиться со сверстниками.

Несмотря на то, что за окном мороз, не следует засиживаться дома перед телевизором или компьютером. И без того короткие зимние дни лучше проводить на улице. Так, полезно прогуляться с ребенком по заснеженному парку или скверу, где в это время года особенно красиво,

подышать свежим воздухом, покормить птиц, слепить снеговика. Если спокойные прогулки не очень привлекают ребенка, то на помощь придут санки, коньки и лыжи.

Родителям на заметку

1. Если вы предпочитаете коньки, то лучше выбирать каток под открытым небом, где созданы все необходимые условия: приятная музыка, гладкая поверхность льда, работает медицинский пункт для оказания помощи в случае травмы.

2. Катание с горки можно разнообразить всевозможными заданиями. Например, спускаясь с горки на санках, кидать снежки в мишень, собирать на спуске расставленные флажки или веточки.

3. Планируя прогулки на лыжах, необходимо заранее продумать маршрут, чтобы не утомить ребенка.

Конечно, зимой не всегда удастся провести время на улице в силу погодных условий. Тогда можно найти занятие для дружной семейной компании дома, например, поиграть в настольные игры. Также можно предложить ребенку отобразить в рисунках зимние прогулки и игры. Интересными будут рассказы родителей об истории появления лыж, коньков, санок.

Организируйте для ребенка и его друзей веселые игры в парке, во дворе.

В качестве «инвентаря» подойдут деревья, за ними можно прятаться.

Пеньки, на которые можно залезать и спрыгивать, обегать вокруг них.

Включайтесь в игру сами, играйте весело с удовольствием. В ходе совместной деятельности у ребенка формируются навыки взаимодействия и общения. Использование игровых упражнений и подвижных игр, является эффективным средством формирования интереса к физической активности, что является одним из главных в укреплении и сохранении здоровья детей, приобщении их к здоровому образу жизни.

Игры с детьми на улице.

Пожалуй, нет ни одного взрослого, который в детстве не играл бы в снежного ангела. Покажите ребенку, как надо упереться в землю, чтобы потом повалиться назад в снежный сугроб и хлопнуть в снегу руками и ногами, как будто летишь; снег облепит малыша, и его одежда будет белоснежно-ангельской, а руки станут похожи на крылья. Потом помогите малышу осторожно встать, не разрушив его «ангельскую» форму. Только что выпавший снег - прекрасное пушистое ложе, и ребятишки любят, лежа на нем, как бы парить в свежести солнечного зимнего дня.

Если игра в ангелов уже не в новинку вашей семье, попробуйте создать с ребенком другие снежные образы, напоминающие разных животных. Возможно, ваш сын сможет сообразить, как улечься на один бок и согнуть руку так, чтобы след от него походил на слоновый хобот, или ребенок может встать в снегу на четвереньки и вообразить, что это не его, а лошадиные ноги в снегу, а сам он лошадка.

Следопыты

Дети любят рассматривать собственные следы на свежеснеженном снегу. Не поленитесь найти в интернете информацию о том, как выглядят следы разных животных и птиц. После этого отправляйтесь в лес или парк и попробуйте отыскать и расшифровать следы какой-нибудь живности.

Следы снежного человека

Из картона и толстой веревки можно сделать лапы снежного человека. Оденьте их поверх зимней обуви и отправляйтесь на прогулку создавать следы снежного человека.

След в след

Расскажите ребенку о том, как ходят волки в стае (след в след). А после этого предложите поиграть в догонялки, но с одним условием: тот, кто догоняет, должен преследовать убегающего след в след.

Рисование на снегу палочкой

Если вы любите летом рисовать палоч-

кой на сыром песке, то зимой вы можете попробовать рисовать ей на снегу.

Снежные цветы

Приготовьте для опыта:

- соломинку,

- раствор для надувания мыльных пузырей

Когда облако образуется при очень низкой температуре, вместо дождевых капель пары воды сгущаются в крошечные иголки льда; иголки слипаются вместе, и на землю падает снег. Хлопья снега состоят из маленьких кристалликов, расположенных в форме звездочек удивительной правильности и разнообразия. Каждая звездочка делится на три, на шесть, на двенадцать частей, симметрично расположенных вокруг одной оси или точки.

Нам нет нужды забираться в облака, чтобы видеть, как образуются эти снежные звездочки. Нужно только в сильный мороз выйти из дома и выдуть мыльный пузырь. Тотчас же в тонкой пленке воды появятся ледяные иголки; они будут у нас на глазах собираться в чудесные снежные звездочки и цветы.

Снежинки

Снег сам по себе очень уникален! Если на улице подходящий снег, состоящий из отдельных снежинок, то дайте ребёнку лупу, чтобы он мог рассмотреть какие они все разные и красивые.

Снежинку можно сфотографировать в режиме макросъёмки на тёмном фоне и получится отличное фото!

Заключение

И напоследок, предлагаем родителям сформулированные семейные правила, касающиеся режима дня, закаливания, питания и других составляющих здорового образа жизни.

1. Каждый день начинаем с улыбки.

2. Просыпаясь, не залёживаемся в постели, а посмотрим в окно и насладимся красотой зимнего утра.

3. Берём холодную воду в друзья, она дарит бодрость и закалку.

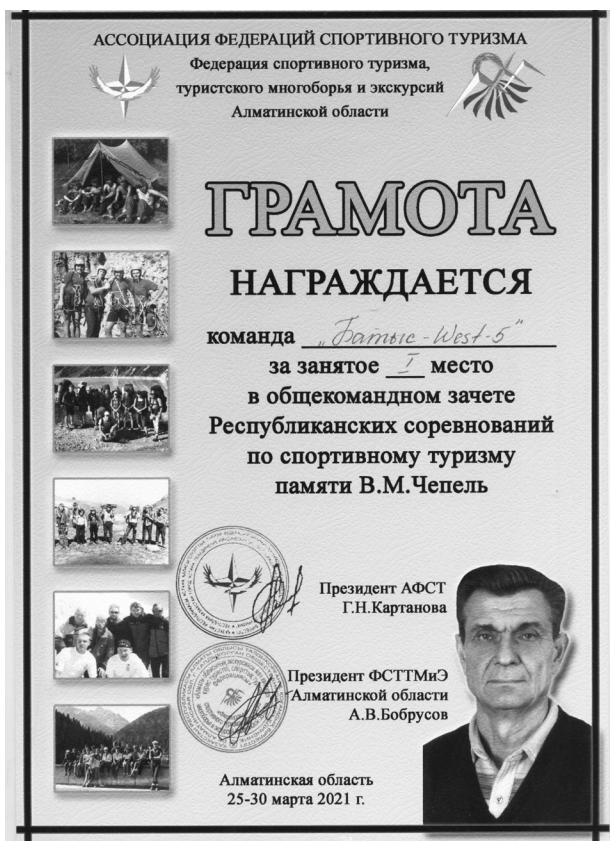
4. В детский сад, на работу – пешком в быстром темпе.

5. Не забываем поговорить о зиме.

6. Будем щедрыми на улыбку, никогда не

Республикалық В.М.Чепельді еске алуға арналған жасанды рельефте туристік көпсайыстан жарысы

Республикалық В.М.Чепельді еске алуға арналған
жасанды рельефте туристік көпсайыстан жарысы

БҚО спорттық туризм құрама командасын 2021 жылы 25-30 наурыз аралығында Алматы облысы Текелі қаласында өткен В.М.Чепельді еске алуға арналған жасанды рельефте туристік көпсайыстан Республикалық жарыста командалық есепте алған жүлделі орындары үшін құттықтаймыз.

- «Балалар» жас ерекшелігі бойынша - жалпы командалық 2 орын,

- «Жасөспірімдер» жас ерекшелігі бойынша жалпы командалық 1 орын.

Жалпы жеке командалық есепте БҚО құрамасының мүшелері келесі жүлделерді иеленді:

«Балалар» жас ерекшелігінде:

1. «Жеке» қашықтығы:

- Жолдығали Ерасыл-1 орын,

- Гумаров Эльдар-2 орын,

- Аяп Жалғас-3 орын,

- Тусип Сымбат-2 орын.

2. «Байлам» қашықтығы:

Жолдығали Ерасыл және Тусип Сымбат -1 орын,
Гумаров Эльдар және Аяп Жалғас-2 орын.

3. «Жартастар» қашықтығынан -2 орын,

4. «Туристік кедергілер жолағы» қашықтығынан -1 орын.

«Жасөспірімдер» жас ерекшелігінде:

1. «Жеке» қашықтығы:

- Героев Едил-2 орын,

- Сисенбаев Темирлан-1 орын.

2. «Байлам» қашықтығы:

-Героев Едил және Амангельдиева Нургүль - 3 орын,

- Сисенбаев Темирлан және Нариман Нұрболан - 2 орын.

3. «Жартастар» қашықтығынан - 3 орын

4. «Туристік кедергілер жолағы» қашықтығынан - 1 орын.

Командаларды дайындағаны үшін ОБЖТЖЭО-ның (К.Неталиева, У.Халенов), Ақжайық (Қ.Марат, Б.Абиров, М.Досқалиев), Бөрлі (Т.Ералиев), Теректі (Ф.Беркинғалиев), Бәйтерек (Қ.Белгиев, Ж.Гумаров) аудандары қосымша білім беру педагогтарына алғысымызды білдіреміз.

